

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Tribunal Poenitentiae Sev Libri Dvo Prior De Poenitente Ut Reo Posterior De Confessario Ut Judice

Stoz, Matthäus

Anno M.DC.LXXXIX.

Pars V. De regulis ad dirigendam conscientiam idoneis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-37144

P A R S V.

DE REGULIS AD DIRIGENDAM CON-
SCIENTIAM IDONEIS.

Partem hanc claritatis causâ in suas quæstiones, articulos, & ubi opus erit, etiam paragraphos dispeſcemus. Et cum de Conscientia inscribatur, dicemus I. de Conscientia in communi: deinde II. materiam propositam ita digeremus, ut, quæ vel ad dijudicandum de peccatis ex parte tum intellectûs, tum voluntatis, vel ad directionem Conscientiæ in particulari juxta variam illius divisionem spectant, singula suo articulo complectamur.

QUÆSTIO I.

De Conscientia in communi.

Cum voluntas ex se sit cæca, ne in suis actionibus erret, indiget aliquo lumine intellectûs dictantis, quid honestum sit vel turpe, licitum vel illicitum: & hoc vocatur conscientia.

ARTICULUS I.

Quid sit Conscientia.

1. Certum est, quod, sicut in speculabilibus datur habitus primorum principiorum, ita etiam in agibilibus datur similis habitus: ille Intellectus vocatur, iste Synteresis, cujus est prima & universalis morum principia cognoscere, & dare; qualia sunt, bonum esse faciendum, malum fugiendum; cuique suum esse reddendum; nemini faciendum, quod quis sibi fieri nolit; justè vivendum &c. Et

hæc principia sunt quidam fontes, ex quibus cetera particularia omnia profluunt, & dimanant, suntque, ne in particularibus erremus, continuò ante oculos habenda. Et in hoc distinguitur à Conscientia, quod hæc in particularibus versetur.

2. Spectat autem Conscientia non ad voluntatem, sed ad intellectum. Tanner. T. 2, D. 2. q. 6. d. 2. n. 16. *Et aij* apud ipsum; id quod actiones, quæ ipsi tribuuntur, indicant: dicitur enim præscribere, instigare, testificari, accusare, excusare, judicare &c. quæ solius intellectus opera sunt, ut ex terminis videtur esse notum. Est verò duplex hic actus attendendus; Unus, qui opus jam factum sublequitur, & est speculativus, consistitque in judicio, quo intellectus judicat, aliquid, quod factum est, bene vel malè factum esse: alter, qui opus faciendum præcedit, & est practicus, consistitque in judicio, quo intellectus judicat, opus aliquod fa-

U u 2

cien-

ciendum esse, quia honestum est, vel præceptum; aut non esse faciendum, quia inhonestum est, vel veritum. Pro quo melius intelligendo

3. Nota, ad conscientiam necessario præsupponi aliquam cogitationem intellectus de conditione & qualitate operis secundum se, eamque ut plurimum iudicativam, v. g. hanc hostiam, de qua nunc delibero, an adoranda sit, esse consecratam; hunc librum, quem cogito alteri donare, esse meum &c. Hoc verò iudicium non est Conscientia; solum enim speculative iudicat de objecto, & ideo vel est scientiæ, vel opinionis, vel fidei humanæ, vel erroris &c. Hoc autem iudicio formato sequitur in intellectu aliud iudicium dictans, quid agendum sit, vel non agendum. Et in hoc iudicio consistit propriè dicta Conscientia, & sic definitur solet: *Est actus intellectus, quo iudicamus aliquid hic & nunc agendum esse, vel fuisse, vel non, tanquam bonum vel malum.* Conscientiam autem in actu consistere, inde patet, quòd sit proxima regula præscribens opus; & reliqua, quæ paulò antè commemoravi munia, soli actuali cognitioni conveniunt; nam habitus remotè tantum seu media cognitione dirigit opus.

4. Ceterum hoc iudicium, in quo Conscientia consistit, est certum, ac evidens; supposito enim, quòd in objecto, circa quod versor, nulla sit, vel appareat inhonestas, nulla incedentia, non potest non esse evidens, actum, quo tale objectum amplectendum iudico, esse honestum, seu licitum. Præterquam quòd idem iudicium sit actus Prudentiæ, sive de in ea sit ordinis naturalis, sive superna-

turalis; hæc autem, cum sit virtus intellectualis, non potest, nisi ad actus veros disponere & inclinare.

ARTICULUS II.

Quotuplex sit Conscientia.

5. Conscientia variè dividitur. Et I. quidem in practicam & speculativam, de quibus paulò antè. II. in veram seu rectam: & falsam seu erroneam. Illa est iudicium invincibile de honestate objecti, cui si se voluntas accommodaverit, rectè & laudabiliter operabitur: & est, ut modò explicatum est, Prudentiæ. Illa verò est, quæ ex errore voluntario nata est, & est actuale iudicium Imprudentiæ.

6. III. Conscientia dividitur in probabilem seu opinativam, dubiam & scrupulosam. Hæc est vulgaris divisio Conscientiæ, desumpta ex illo de qualitate operis iudicio, quod dixi præsupponi ad Conscientiam, & eo præsupposito nasci aliud iudicium, dictans, quid stante tali opinione, dubio &c. agendum sit, quid non. Nemo enim est, qui, si circa objectum aliquod dubitet v. g. non experiatur in se hoc alterum iudicium practicum, quod dicitur, stante illo dubio, esse vel non esse operandum. Unde corrigendus esset familiaris ille loquendi modus, quo consuevimus Conscientiam appellare probabilem, dubiam &c. sed quia passim invaluit, tolerandus aliquantisper est, & retinendus.

7. Dices: hoc iudicium practicum non haberi ab omnibus; quia non omnes eliciunt tale iudicium, quo iudicent reflexè, ratione probabilis opinionis de honestate operis certum esse & indubitatum,

tum, hinc & nunc eam actionem esse licitam; ac proinde defectu hujus judicij multi damnandi sunt, qui juxta probabiles sententias operantur. Resp. Etsi multi sint, qui nesciant hoc judicium explicare, vel ad formam syllogisticam reducere; vix tamen etiam ullum esse, qui ratione utatur, & nesciat de suis actionibus judicare absque formidine & hesitatione, se bene operari, quando juxta cognitionem, quam assequitur, bona fide operatur, quod honestum videtur. Et qui hoc judicium ferre non potest, merito dici potest, non operari ex perfecta deliberatione humana.

8. IV. Dividitur Conscientia in consulentem seu suadentem, & in præcipientem vel prohibentem. Consulens est, quæ per modum consilij, & liciti dicitur, bonum & licitum esse aliquid facere, non tanquam necessarium, sed ut magis conveniens ad morum honestatem, & animæ salutem, v. g. virginitatem esse servandam, divitias erogandas pauperibus, ut via salutis sit expeditior. Præcipiens est, quæ per modum præcepti, vel prohibitionis dicitur, aliquid esse faciendum, vel omittendum sub præcepto, & cum obligatione ad peccatum, si secus fiat; quia id ita necessarium sit ad morum honestatem & animæ salutem: v. g. non esse mentendum, non pejerandum, parentes esse honorandos, vota implenda &c.

ARTICULUS III.

An, & ad quid obliget Conscientia?

9. Sermo est de Conscientia præcipiente, quam aliqui putarunt, non habere vim obligandi immediatè & ratione sui,

sed solum mediatè, vi alicujus alterius præcepti & legis, quam quasi promulgat instar alicujus nuntij vel præconis. Sed Bresser. lib. 1. c. 10. ex communi rectius docet, eam immediatè vi sua obligare; quia, etsi quandoque aliam legem promulget & applicet, aliquando tamen nullam aliam præter se intimat, ut cum versatur circa materiam lumine naturæ notam, de quo formetur unicum judicium practicum: quo casu peccatum erit contra illud agere: ergo vi sua obligat. Unde patet, Conscientiam non esse quasi nuntium & præconem alterius legis, sed esse quasi Vicarium seu Principem, cui Rex dederit potestatem, non tantum denuntiandi, sed etiam suo nomine & auctoritate obligandi: ita enim summus Legislator & Rex DEUS suas vires & auctoritatem Conscientiæ quasi delegavit, ut notat idem Bresser. n. 79. & l. 5. c. 6. n. 149.

10. Obligata autem Conscientia ad hoc, ut nihil contra eam agatur, ut constat ex illo. Rom. 14. omne, quod non est ex fide, peccatum est: id est, quod est contra dictamen Conscientiæ & judicium rationis, peccatum est, juxta communem SS. PP. & interpretum expositionem; cui consonat celebre illud Juristarum axioma, desumptum ex Cap. Omne. 28. q. 1. Quidquid est contra Conscientiam, ædificat ad gehennam.

11. Ceterum agere secundum vel contra Conscientiam, non est specialis virtutis, aut vitij; sed ejus, cujus est observatio vel transgressio legis, quam Conscientia proponit. Palus T. 1. tr. 1. D. 1. p. 3. n. 1. ex communi. Hinc in confessione non est specialiter explicanda circumstantia repugnantia cum Conscientia; sufficit,

cit, si exprimat species facti. Quodsi tamen nulla specialis lex in transgressione occurrat, sed Conscientia solum in genere dicat, aliquid esse malum, erit solum contra Synteresin. Valent. T. 2. D. 2. q. 14. p. 4. §. Hanc tamen, vel ut alij volunt, contra virtutem quandam innominatam. An autem Conscientia etiam obliget, ut eam semper sequamur, hoc est, ut affectum nostrum eidem re ipsa conformemus, constabit ex dicendis de Conscientia in particulari.

QUÆSTIO II.

De regulis Conscientiæ directivis in communi.

Quæ ad dirigendam Conscientiam generatim spectant, habent se tum ex parte intellectus, tum ex parte voluntatis. Hæc ubi breviter exposuerimus, subjungemus nonnullas alias regulas ad Conscientiam dirigendam idoneas.

ARTICULUS I.

Regula Conscientiam dirigendi ex parte intellectus.

12. Regula I. ad omne peccatum tam necessaria est cognitio, seu advertentia rationis, ut, si ea desit, nullum unquam in quocunque actu seu opere committatur peccatum. De ratione enim peccati est, ut sit voluntarium, voluntarium autem esse nequit sine cognitione: neque enim voluntas ullum actum circa aliquod objectum exercere potest, nisi fuerit illuminata ab intellectu, rem, in quam tendit, representante: fere sicut oculus co-

lores videre nequit, nisi sint illuminati. Ita omnes.

13. II. Ad contrahendum peccatum quodcunque seu veniale, seu etiam mortale, non sufficit habere conscientiam habitualement de malitia actus, id est, non sufficit cognovisse aliquando v. g. heri vel ante complures dies actum istum malum esse; sed necesse est, ut advertentia sit actualis; & quidem tunc, cum actio voluntatis peccaminosa committitur, aut incipit committi. Imò nemo unquam dicendus est peccare eo momento, quo non habet actualem cognitionem malitiæ moralis, etsi paulò antè præcesserit. A peccato ergo excusat actualis inadvertentia malitiæ in objecto: ad quem tamen effectum ut sufficiat, debet esse inculcata, seu, quod idem est, invincibilis; ut mox dicetur de ignorantia: nam & hæc huc spectat, & ad præsens propositum dici potest, carentia notitiæ in subjecto approfcire ea, in quibus humana actio consistit, &

14. Dividitur variè: sed omissis alijs divisionibus adferamus illam solam, quæ ad peccati notitiam facere potest: & est hæc, cum ignorantia alia dicitur vincibilis, alia invincibilis. Ista vocatur etiam antecedens, justa, & probabilis, éstque illa, quæ ab operante vinci nequit. Illa vocatur etiam consequens, injusta, & improbabilis; éstque illa, quæ ab ignorante, si sufficientem juxta negotij qualitatem adhibuisset diligentiam, vinci potuisset: & rursus alia est affectata, alia non affectata. Affectata est, cum quis dedita operâ, positivè & directè vult ignorare, idque vel ex tædio discendi, vel ut lege ignorata liberiùs peccare possit, vel excu-

satio-

fationem mereatur: & hæc ignorantia æquiparatur scientiæ, ut ex cap. *Quæsitum de Pœnit. & remiss.* docet Palao *tr. 2. D. 2. p. 15. n. 4.* Non-affectedata est, quæ non est directè volita, sed indirectè tantùm: & iterum una est crassa, lata & iupina, ad quam vincendam nulla est adhibita diligentia; altera non-crassa, ad quam vincendam aliqua, sed modica & non sufficiens, diligentia est adhibita. Sanch. *l. 1. Mor. c. 16. n. 17.* Palao *l. c.*

15. Jam verò difficultas est, quid requiratur ad hoc, ut ignorantia humanâ diligentia vinci possit? Aliqui cum Valent. *T. 2. D. 6. q. 6. coroll. 6.* dicunt, sufficere virtua-lem seu interpretativam cognitionem operis, qualem esse ajunt in illo, qui, licet nullam penitus cognitionem actualem de malitia objecti habeat, obligatus tamen erat habere. Et est hæc communis persuasio plebis, existimantis, eum, qui, licet nullam ne minimam actualem & expressam cognitionem, nec suspicionem, scrupulum aut dubitationem de malitia objecti habeat, opus tamen alioqui prohibitum facit, peccare: quia, inquit, eam prohibitionem potuit, & debuit scire, & tamen nescivit.

16. Sed omnino tanquam verum, tenendum est, non sufficere illam obligationem, sed necessarium esse, ut adsit aliqua actualis cognitio, dubitatio, aut scrupulus de tali obligatione. Sanch. *n. 21.* Palao *n. 5.* Dian. *p. 4. tr. 4. R. 36.* Sanchius *in select. D. 19. n. 1.* omne enim liberum exercitium voluntatis dependet à cognitione: ergo nisi præcedat aliqua actualis notitia de obligatione sciendi, nemo potest ignorantiam liberè deponere, aut retinere. Nam qui actualiter ne

suspiciatur quidem de lege vel malo, habet se non tanquam vigilans, sed quasi plene dormiens respectu legis; non enim vigilat mens circa aliquid, de quo saltem suspicionem aliquam à longè, vel consulam notitiam non habet. Certum autem est, eum, qui dormit, verè non esse liberum in suis actionibus; & ideo non potest esse in libera voluntatis potestate, veritatem investigare, aut omittere investigationem, si nihil ipsi de tali obligatione occurrat.

17. Si ergo homo, postquam saltem consulam cognitionem de obligatione depellendæ ignorantia acquisivit, facit, quantum est in se, ut eam depellat, excusatus est, ita ut, si post adhibitam ejusmodi diligentiam adhuc veritatem non cognoscat, censeatur laborare ignorantia invincibili. Cùm autem dicitur, hominem debere facere, quantum est in se, non est sensus, eum debere per totum mundum discurrere, ut consulat omnes doctos, orare, jejunare &c. etsi enim hæc omnia, quantum est in se, possit facere, nimis tamen grave foret, eum ad hæc obligare. Sensus ergo est, adhibendam esse eam diligentiam, quæ sufficiat ad probabile judicium de ea re formandum: talis autem erit, si dubitans, an contractus, quem celebrare cogitat, sit usurarius, consulat duos vel tres viros doctos, nullâ malè consulendi suspicione laborantes: hi enim, si negent, tutus erit; sufficit enim eorum dictum ad formandum judicium probabile. Item talis erit, si rusticus dubitans, an hodiernus dies sit jejunii, interroget Parochum, aut Concionatorem, vel unam alteramve personam doctam, quæ id scire debe-
rent

rent: & sic in aliis materiis. Hoc tamen addendum est, juxta diversitatem materiæ, personæ, aut officii diversam esse diligentiam. Unde si ipse sis doctus, ipse quoque sufficiens studium adhibere debes; etsi enim aliqui excusentur, si alios consulant, non tamen omnes; rusticus enim consulens Parochum, excusabitur; vir tamen urbanus non semper excusabitur.

18. Ceterum utraque hæc ignorantia alia est Juris, vel communis, vel particularis; alia facti. Illa contingit, cum lex ignoratur, ut si quis nesciat, die festo audiendum esse Sacrum, in Vigilia alicujus Sancti jejunandum; percussionem Clerici specialiter ab Ecclesia esse prohibitam. &c. Ista verò contingit, quando adest quidem notitia legis, sed factum ignoratur; ut si quis nesciat, hunc diem esse festum, Vigiliam Sancti, eum, quem percutit, esse Clericum &c. Jam verò ignorantia invincibilis, seu juris illa sit seu facti, excusat ab omni peccato, quantumvis alioqui opus, quod fit, grave sit, & DEI legi contrarium. At ignorantia, quæ vincibilis est, non excusat à peccato. Et ratio est, quia illa tollit voluntarium, non ista. Hinc autem breviter

19. Patet, quàm frustra se illi crucient, qui, postquam ex libro vel concione &c. intellexerunt, actionem illam, quam olim in adolescentia exercuerunt v.g. pollutionem ex genere suo esse illicitam, putant, se reos peccati esse, etsi tunc, cum eam actionem exercuerunt, nulla ipsis, ne tenuissima de malitia morali cogitatio, suspicio, aut dubitatio inciderit: licet enim, si tunc talis cogitatio in mente fuisset, utique fuissent peccaturi, cognitio

tamen postea acquisita nullo modo facit, ut opus illud jam pridem peractum, quoad id, quod fuit ignoratum, fuerit voluntarium, atque adeo ad culpam imputandum.

20. III. Ad peccatum constituendum non satis est, advertere ad ipsum actum materiale, vel ad ejus delectationem, aut utilitatem &c. sed necesse est, ut habeatur aliqua ipsius malitiæ, seu inhonestatis moralis (quòd scilicet peccatum, seu malum sit contra rectam rationem vel DEUM) cognitio; aliqua, inquam, quæ sit saltem dubitatio, aut suspicio alicujus mali, periculi, vel obligationis: quæ positâ possit quis ac debeat saltem veritatem inquirere. Hinc si malè loquaris de altero, vel famæ alienæ detrahas, non est satis, quòd advertas, te malè de altero loqui, & nocere eidem; sed necesse est, ut hoc ipsum repræsentetur tibi formaliter ut peccatum, seu morale malum contra legem vel DEI, vel rectæ rationis. Sic cum bibendo sensim te inebrias, non est satis, quòd advertas te bibere, vinumque esse dulce, forte &c. sed necesse est, ut advertas rationem peccati in potu. Similiter si phantasia inhonestum quid volvat, aut potentiæ externæ operentur, atque etiam in appetitu sensitivo delectatio exciteretur, ipse tamen intellectus non advertat aliquo modo malitiam, vel periculum ejus in illo actu, vacabit omni culpa, quantumvis longo tempore duret; & inconsideratio, quoad excusandum à culpa, censetur omnino naturalis. Sic etiam, ut dicaris peccare contra præceptum v.g. jejunii, non est satis, quòd advertas, te comedere carnes, nihil interim cogitans, aut advertens de obligatione ab

is abstinendi, sed necesse est, ut advertas, eam comestionem esse illicitam seu prohibitam. Reginald. l. 11. c. 7. n. 32. & cap. 5. n. 46. & alii.

21. IV. Specifica malitia necessario est cognoscenda: cujus ratio sumitur ex fundamento sæpius allegato; quod nimirum nihil volitum, nisi præcognitum. Unde nec specialis malitia cuiquam poterit imputari, nisi præcognita. Hæc regula difertè quidem ab auctoribus non traditur, videntur tamen eam supponere, cum in casibus specialibus eam insinuant. Certè, ut omittam alios, S. Thomas 1. 2. q. 72. a. 9. generatim docet, nullam circumstantiam addere novam malitiam, nisi præcognoscatur, si quis ergo non cognoverit specialem aliquam malitiam in objecto latentem, aut non cogitaverit de illa, eam non contrahet, licet alioqui peccet. Hinc, si in uno actu plures reperiantur malitiæ, intellectus autem tantum unam cognoscat, tunc reliquæ, quæ menti non fuerunt objectæ, non imputantur: sic qui rem, quam scit quidem esse alienam, nescit tamen esse Sacram, surripit, tantum simplicis furti reus est: qui hominem, quem nescit esse Clericum vel patrem, percutit, solum contra iustitiam peccat; peccaturus alioquin etiam contra Religionem, vel Pietatem, seu reverentiam parentibus debitam, si eas circumstantias cognovisset. Item qui fornicatur cum muliere, quam nescit esse conjugatam, admittit quidem peccatum luxuriæ, sed non adulterii. Et sic de reliquis. Bonac. de peccat. D. 2. q. 7. p. 3. n. 9. & de Matrim. q. 4. p. 7. n. 6. Sanch. l. 1. Mor. c. 16. n. 10.

22. Nihilominus tamen non est opus
R. P. Stoer, Trib, Penit.

ram explicita cognitione speciei, ut sciatur, ad quodnam vitium pertineat, vel cui virtuti opponatur, (nec enim Confessarii vel Theologi id semper sciunt) sed satis est confuse intelligere, esse peccatum à cæteris distinctum per peculiare objectum, & diversam malitiam, sicut omnes sciunt, adulterium esse peccatum aliud, quàm simplicem fornicationem, quia nempe cum conjugata committitur, licet nesciant, quod duabus virtutibus repugnet, nempe Justitiæ & temperantiæ; imò si mulier ad peccandum sit illecta, etiam charitati. Neque alia expressio specierum requiritur, quàm ut narretur factum cum suo objecto & circumstantiis; neque enim necesse est dicere, se peccasse contra Justitiam & Temperantiam: alia est ratio de scandalo; hoc enim non est perpetuò connexum cum adulterio.

23. V. Nemo peccat mortaliter, nisi qui distinctè & determinatè advertit malitiam gravem ac mortalem, vel periculum ejus. Hinc, qui solum advertit in objecto malitiam in genere, confuse & indeterminatè, non distinguens, an sit mortalis vel venialis tantum, non peccat mortaliter, etsi res alioqui in se gravis sit. Reginald. l. 13. c. 8. s. 1. n. 70. Tann. T. 2. D. 2. q. 6. d. 2. n. 24. Bresser. l. 5. c. 20. n. 205. Dian. p. 1. tr. 7. R. 24. & p. 3. tr. 4. R. 162. & p. 5. tr. 5. R. 31. & alii. Ratio est, tum quia operans ex cognitione malitiæ in communi præsumitur se virtualiter & interpretativè ad partem mitiorem determinare, cum hinc agatur de re admodum odiosa, & juxta regulam juris odiosa sunt restringenda: tum quia ubi non agnoscitur culpa mortalis, non potest

Xx

potest

potest imputari voluntati, hinc autem ex hypothefi nulla mortalis culpa agnofcitur: tum quia duriffimum videtur, hominem cum tali cognitione jocose tantum & leviffimè mentientem peccare mortaliter, & pœnas æternas mereri, cum nullam de peccato mortali habuerit cognitionem, vel fufpicionem. Quodfi verò cum ejusmodi cognitione malitiæ in communi conjunctus fit aliquis ferupulus vel dubitatio de latente malitiæ gravi, tum qui ex ea notitia operatur, à culpa lethali non erit immunis propter periculum peccandi graviter præcognitum; nemo enim peccat propter periculum, nifi id & prævideat, & fine jufta caufa eidem fe exponat. Ceterum hæc regula potiffimum in indoctis, rudibus, & incultis v.g. rufficis, mulierculis, pueris, præcipuè iis, qui funt in confinio perfectæ rationis, & fimilibus habet locum: at verò in hominibus cultis & doctioribus vix unquam eft tam imperfecta malitiæ advertentia, ut non difcernat, gravisne ea fit, an levis: vel faltem, ut nulla occurrat cogitatio de obligatione examinandi, utrum id, quod agunt, mortale fit vel veniale. Quodfi tamen revera & in his quandoque detur tam confufa, quam dixi, malitiæ confideratio (certè dari poffe, non dubito: neque enim sapiens femper fapit, præfertim in fubitis cafibus, in quibus & ifti non femper ad prædictam obligationem advertere folent) nec ipfi gravioris, quam venialis culpæ condemnandi funt.

24. Neque ex dictis fequitur, innumeros à peccatis mortalibus excufari; plerique enim, cum operantur, apprehendunt malitiam tantum in communi. Hoc

enim etfi quibusdam videatur absurdum, oprandum tamen potius videtur; cum DEUS per hoc minus offendi videatur. Neque frenum laxat fccleribus hæc fententia; qui agit de cafibus, in quibus datur ignorantia & inconfideratio invincibilis. Præterquam quod raro contingat, ut malitia ita abftractè proponatur: verofimillimum enim eft, hominem non omnino ftupidum, quamprimùm ipfi occurrit, opus, quod molitur, effe malum, fimul etiam apprehendere, id effe grave, & valde indecens, ac repugnans prohibitori, vel leve; vel faltem dubio, aut ferupulo de gravitate & levitate malitiæ tangi; etfi inter mortale & veniale non ita difcernat, ut his vocibus fignificantur; hoc enim non eft neceffe: fufficit enim, fi fub æquivalentibus terminis apprehendantur. Unde etiam raro fequitur ea excufatio.

25. VI. Si quis in actu advertat malitiam tantum levem & venialem, peccat tantum venialiter; etfi alioqui res in fe gravis fit & mortalis: non enim gravior culpa contrahi poteft, quam cognofcatur.

26. VII. Non admittitur peccatum mortale, nifi adfit plena & perfecta confideratio feu advertentia malitiæ gravis: fi enim adfit advertentia femiplena tantum, ac imperfecta, veniale tantum peccatum conftitui poteft qualifcunque demum fit materia, etiam fecundum fe graviffima, Bonac. n. 3. & alii: fi enim qualibet advertentia fufficeret ad mortale, nimis ardua & difficilis videretur ad cælum via, nec Chrifti jugum tam fuave ac leve diceretur.

27. VIII. Quænagii autem advertentia

tia malitiæ dicenda sit plena, quæ semiplena, haud facile est explicare. Communis & obvia resolutio est, tunc dari plenam advertentiam, quando clarè & expressè cognoscitur malitia objecti, vel saltem periculum malitiæ: semiplenam verò, quando malitia objecti, vel periculum malitiæ cognoscitur obscurè, & quasi tenebris involutum; ad eum fere modum, quo ij, qui nondum à somno plenè ac perfectè excitati sunt, cognoscunt; vel qui dubia jam luce nòrunt quidem id, quod eminus vident, animal esse, non tamen discernere possunt, quale illud sit, bos, an equus? potest enim etiam in perfecta vigilia cogitatio malitiæ tam tenuis esse, ut æquivaleret illi, quam semidormientes v. g. habere solent: quæ proinde ad peccatum mortale non sufficit. Ita fere explicat Sanch. *l. 1. Mor. c. 1. n. 10.* Causa verò, cur homo, pessimam aliqui exercens actionem, non attendat plenè ad malitiam objecti, fere duplex est. I. est, quia animus ad alias res est distractus; quò enim quis pluribus est intentus, eò minor est ad singula sensus. II. est, quia animus subinde vehemènti aliqua passione v. g. iræ, tristitiæ, timoris commovetur, ita ut abripiatur cognitione solius utilitatis vel damni, commoditatis vel incommoditatis, hoc est, honoris vel contemptus, voluptatis vel molestiæ, quam ex suo opere percipit. Quæ sanè facere possunt, ut homo valde tenuiter ad operis malitiam, seu moralem inhonestatem, vel periculum ejus attendat. Quo proinde casu vel nullum committitur peccatum (si nimirum ratio penitus absorbeat, ut nulla adsit advertentia malitiæ, vel periculi ejus) vel

solum veniale, quando scilicet ratio non omnino absorbetur, sed perturbatur tamen ita, ut obscurè & imperfectè tantum ad malitiam, ve ejus periculum attendat. Unde fit, ut aliquis malum illud possit quidem simpliciter excutere, sed tamen non ita facilè, propterea quòd nondum plenè cernat, in quoniam, aut quali motu hæreat.

28. IX. Ad peccatum mortale constituendum non sufficit scire, quòd graviter repugnet rectæ rationi, sed insuper requiritur, ut specialiter sciatur, id à DEO prohibitum esse. Less. *l. 13. de perfect. Divinis. c. 26.* Coninch. *de virtut. D. 32. d. 5. n. 39.* Lugo *de Incarn. D. 5. f. 5. à n. 74. & alij.* Ratio est: tum quia SS. PP. peccatum mortale definiunt, explicant, & exaggerant ex eo, quòd potissimum fit contra legem DEI prohibentis: tum quia peccatum illud, quòd non continet formalem offensam DEI, non est mortale Theologicè; sed peccatum, quòd non est contra legem seu prohibitionem DEI, non continet formalem offensam DEI: fere sicut Princeps aliquis non potest rationaliter offendi factò alicujus sui subditi, si id factum non prohibuerit.

29. X. Ad peccatum mortale non sufficit scire, id graviter non repugnare rectæ rationi, sed requiritur, ut, dum committitur, sciatur, sive occurrat, id esse gravem DEI offensam. Less. Lugo. *ll. ce.* Bellarm. *l. 4. de Rom. Pontif. & alij.* Ratio est; quia si homo non cognoscit, DEUM offendi, & quidem graviter, tunc offensà gravem non est illi voluntaria, neque malitia offensæ formalis in ipso actu reperietur; ergo non poterit illi ad culpam imputari: quòd si verò ratio of-

P. 1
 1116
 Poen

fensæ formalis DEI non reperitur in actu, non erit peccatum Theologicum, ergo nec mortale, licet fiat cum advertentia, quod sit contra naturam rationalem. Theologi enim peccatum longè aliter considerant, quàm Philosophi morales: isti enim considerant peccatum, prout dicit oppositionem cum natura rationali, seu dictamine rationis, seu, ut alij loquuntur, cum republica rationali: illi verò, prout dicit oppositionem cum dictamine Divino, vel cum DEO republicæ rationalis capite. Et hinc factum est, ut duplex in peccato distingueretur malitia; una Philosophica, illa nempe, quæ est contra naturam rationalem: altera Theologica, illa scilicet, quæ desumitur ex oppositione cum Divina Majestate, & alio nomine formalisimè dicitur *offensa DEI*, quia injuria & offensa DEI nihil aliud est, quàm voluntaria oppositio cum ejus præceptis. Et in hac consideratione sermo est de peccato, cum quæritur, an ad hoc, ut contrahatur, requiratur cognitio repræsentans, illo offendi DEUM, & quidem graviter. Et prærequiri, etiam Christus ipse *Luce 12.* satis indicavit: servus, inquit, qui cognovit voluntatem Domini sui, & non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis; qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Ex his enim satis apertè constat, peccatum commissum sine advertentia, DEUM illo graviter offendi, non mereri poenam æternam, atque adeo nec mortale esse in sensu Theologico.

30. Non est autem facilè existimandum, hominem Christianum, præsertim bene instructum & excultum, in suis

operibus tam incurium esse, ut, si incidat ipsi, ea rectæ rationi repugnare, non statim incidat, eadem etiam DEO repugnare, & displicere. Hoc enim à puero docemur: quæ autem aliquis assuevit certo modo apprehendere, nunquam aliter, nisi de industria, apprehendit, v.g. qui assuevit Petrum apprehendere ut capillatum, vestitum &c. solem ut in celo existentem &c. nunquam apprehendet Petrum, nisi studio, sine capillis, vestibus &c. nunquam solem extra celum &c. sunt nimirum objecta quædam ita inter se connexa, ut unum non cogitemus sine alio, nec species unius excitentur, quin alterius quoque species excitentur. Et ideo longè facilius est, hominem Christianum omnino non advertere malitiam in suis actibus, quàm advertere repugnantiam in iisdem cum recta ratione, sine advertentia repugnantia ad DEUM. Quod si tamen daretur casus, quo homo Christianus; aut quisvis alius invincibiliter ignoraret, vel non adverteret, DEUM à se offendi, omnino concedendum esset, talem verè non peccare mortaliter, neque idcirco poena æternâ dignum esse.

ARTICULUS II.

Regula conscientiam dirigendi ex parte voluntatis.

31. Regula 1. Ad peccatum constituendum non sufficit sola, quantumvis alioqui plena sit & perfecta, notitia malitiæ: alioquin ipse etiam DEUS omnium peccatorum reus erit, ut qui exactissimè nôrit cujusque peccati malitiam: sed præterea necessarium est, ut actus sit volun-

voluntarius, id est, ut ad intellectus considerationem accedat liber consensus voluntatis, qui in proposito sumitur pro concordia voluntatis cum iudicio, seu cum cognitione intellectus in eodem homine; estque liber ejusdem voluntatis actus, quo ipsa sibi complacet in objecto, seu quo amplectitur objectum, quod sibi est ab intellectu propositum: cui ex adverso respondet *dissensus*, qui est liber voluntatis actus, quo ipsa in eo, quod intellectus proposuit, displicet, illudque respuit, seu improbat.

32. Hinc cum advertimus, nos male agere hoc vel illud cogitando, dicendo, faciendo, omittendo, & nihilominus non abstinemus, sed scientes & volentes objectum malum, quod proponimus, prosequimur, dicimur tentationi succumbere, consentire, & malum patrare vel continuare, sive cogitando, sive loquendo, sive faciendo, sive omittendo: hoc enim est actum esse voluntarium. Contra vero cum advertentes malitiam objecti voluntatem retinemus, ne consentiat, seu amplectatur, quod est peccatum aut peccati causa, dicimur resistere tentationi: quod est actum non esse voluntarium & deliberatum; ut contingit, eum occurrente occasione peccandi v. g. contra castitatem, voluntas interior quasi dicit: *Non; non volo; nolo hoc vel illud phantasma diutius retinere; nolo illum impurum librum legere; nolo illam turpem imaginem aspicere; multo minus opus patrare; nolo istis, qua cogor audire, delectari, aut consentire &c.* ubi enim voluntas ita repugnat, non potest esse voluntarium, consequenter nec peccatum, praesertim mortale. Posset forte esse ve-

niale ob negligentiam aliquam aut tarditatem in resistendo, aut rejiciendo, mentemque ad alia avertendo. Negligentiam vero in resistendo alicui tentationi committit is, qui animadvertens se ad aliquid illicitum incitari, protinus quidem illud conatur repellere, & non consentit, languide tamen repellit, & quasi auscultat, seu, ut dicunt, una manu repellit, altera retinet. Et haec negligentia est peccatum veniale, de quacunque re, sive gravi sive levi sit tentatio: quia non ad est plenus consensus in peccatum. Et sane magnam DEI bonitatem non videtur decere, ut homo propter huiusmodi consensum imperfectum puniatur aeterna poena. Alioqui si quis statim excutiat cogitationem malam, perinde ut excuti solet scintilla, aut carbo e fornace in vestem emissus, est actus virtutis & meritorius. Quod si quis dicat, se non posse statim eam cogitationem excutere, is non angatur; nam id est statim excutere, & rejicere, quando voluntas, statim atque advertit, repugnat, & velut dicit: *non volo &c.* etsi cogitatio illa aut imaginatio forte durer ad longum tempus: & licet milies recurat, modo toties voluntas repugnet, & repellat.

33. II. Est autem consensus voluntatis alius formalis, alius virtualis, alius interpretativus. Formalis est, cum quis expresso & positivo actu sibi in eo, quod intellectus proposuit, complacet; ut: cum quis expressè vult castitatem v. g. quam novit sibi esse convenientem. Virtualis est, qui ex natura sua includitur in aliquo consensu formali, ut accidit, quando duo vel plura inter se sunt connexa, ita ut unoposito ponatur etiam alterum,

rum, idque vel ex natura, vel ex institutione, seu divinâ seu humanâ: tunc enim hoc ipso, quod uni adhibeatur consensus formalis, virtute quoque censetur alteri, quod cum illo connexum est, adhiberi. Sic qui vult expressè Sacrum ordinem v. g. Subdiaconatûs, virtute quoque vult castitatem ei ex institutione Ecclesiæ annexam: sic qui vult ebrietatem, virtute vult etiam ea, quæ novit cum ebrietate esse conjuncta &c. Solet subinde virtualis consensus vocari ipsemet consensus formalis præteritus, non retractatus, sed adhuc virtualiter perseverans: de qua virtuali permanentia non est, quod præter ea, quæ supra p. 3. n. 389. dicta sunt, hoc loco plura addantur. Consensus interpretativus (quem & tacitum aliqui vocant) est, cum quis circa illud objectum, quod ab intellectu proponitur, dissentum elicere teneretur (ut teneri censetur, cum ratio advertit, illud esse malum) non tamen elicit, sed negativè se habet, id est, cohibet se tam à dissentu, quàm consensu.

34. Eodem modo & dissentus vel est formalis, ut is, quo quis expressè respuit cælibatum; vel virtualis, ut is, quo quis respuit cælibatum; hoc ipso enim censetur etiam Sacros ordines respuere: vel interpretativus, qualis est, cum quis tenetur consentire, consensum tamen non elicit, sed suspendit; ut cum quis sciens suscipit Baptismum, neque volendo, neque nolendo suscipere, sed permissivè se habendo: cum enim teneatur consentire in eam susceptionem, & tamen omittat, censetur habere dissentum interpretativum.

35. Rursus consensus alius est plenus & perfectus: alius semiplenus, & im-

perfectus. Ille est, qui supponit plenam vel perfectam notitiam de objecto, cui consentitur: iste est, qui procedit ex semiplena & imperfecta notitia de objecto, cui assensus præstatur. Sed enim jam

36. III. Difficultas est, quibus indicis cognosci possit, voluntatem cum plena advertentia operatam esse: sæpe enim accidit, ut teneræ conscientia, quando ijs blasphemiam contra DEUM, dubia contra fidem, vel turpia objecta inciderunt, miserum in modum angantur, an voluntariè & deliberatè in hæc consenserint & peccarint mortaliter. Equidem difficilimum id est iudicatu, & propè extra humanam facultatem. Nihilominus tamen ex quibusdam præsumptionibus indicia seu conjecturæ sumi possunt, quibus id utcunque deprehendi potest.

I. Igitur indicium, ex quo quis vel de propria vel aliena conscientia iudicare possit, an deliberatè consenserit, est ipsius materiae conditio: si enim hæc gravis fuerit, & tali hominum generi communiter nota, præsumitur, ejus gravitatem satis fuisse cognitam; nisi alia conjecturæ (qualis præsertim est secundum indicium) contrarium suadeant. Ita Confessarij communiter iudicant mortale, vel veniale pro qualitate materiae, non inquirentes, quid pœnitentes cogitarent inter peccandum, an putarent esse mortale vel veniale: hoc enim esset nimis operosum, & anxium.

37. II. Est conditio operantis, seu qualitas conscientia, circa quam præcipuè attendendum est ad communiter accidit: ex his enim efficacissima desumitur præsumptio. Unde si vir sit bonus, & timorata conscientia, & firmo pro-

proposito potius moriendi, quam DEUM graviter offendendi roboratus, potest, si dubitet, num plenè consenserit, meritò præsumere, se cum plena deliberatione non peccasse, sed ex quadam indeliberata subreptione, atque adeo vel omnino non, vel solùm venialiter. Secus est de iis, qui sunt conscientia & vitæ deperditæ: hi enim cum peccatum velut aquam bibant, & quasi per risum operentur scelus, præsumere possunt, se, si dubium aliquod suboriatur, plenè consensisse: hi enim nullo peccati dubio premerentur, si perfectum consensum non præbuisent. Similiter si quis sciat, se solere communiter resistere tentationi, quando perfectam illius notitiam habet, & ei vel rarò vel nunquam succumbere, potest in dubio præsumere, se non consensisse perfectè. Bonac. *de peccat. D. 2. q. 2. p. 3. n. 19. Sanch. l. 1. c. 16. n. 17. Reginald. l. 15. n. 76. & alii.*

38. III. Est status ejusdem operantis, seu dispositio ad deliberandum requisita: v. g. cum quisita animadvertit, aliquid esse malum, sicut illi, qui nondum plenè ex somno excitari advertunt malitiam pollutionis v. g. illis contingenti, est consideratio, quæ ad peccatum mortale non sufficit. Sanch. *l. 1. c. 1. n. 20.* Nam ut semidormientibus est imperfectum rationis iudicium, sic sæpe ut etiam Navar. *in Man. prælud. 9. n. 10.* & ex eo Tann. *T. 2. D. 4. q. 5. d. 5. n. 102.* notat, in hominibus quoque vigilantibus est tale iudicium circa malum, quando v. g. intellectus aliò trahitur, vel passionibus ita turbatur, ut tenete valde lumen rationis existat ad discernendam peccati malitiam. Unde accidere potest,

ut quis vel sibi, vel alteri mortem inferat sine peccato mortali, si nempe præ repentino iræ impetu, vel enormi tristitia malitiam peccati non advertat.

39. IV. Est testimonium propriæ conscientia: nam experimentalis quidam sensus, seu naturaliter, seu divinitus cui libet fere dictat, num plenè deliberatè consenserit, nec ne; nisi anxia scrupulositas obnubilet intellectum.

40. V. Est à posteriori, id est, ex dubio statim enato: qui enim mox post factum dubitat, an deliberatè consenserit, vel facti eum statim pœnitet, probabiliter iudicare potest, se non consensisse; nam tanta est malitia peccati mortalis, ut in recenti facilè agnoscat, nec soleat animus, à DEO tam aversus, tam subito pœnitentiam habere.

41. VI. Desumitur ex defectu ætatis: ut si septennium nondum attigisti: tunc enim si dubites de plena libertate & consensu, meritò præsumere potes, eum defuisse: nisi fortè (ut contingere potest) malitia suppleat ætatem, ut colligitur *ex cap. juvenis. de sponsal.* Idem est, si dubites, an perfectè à somno fueris excitatus, aut ebrietatem depuleris: hæc enim, si plena sint, tollunt omnino libertatem, aut saltem minuunt, si non sint plena: & quæ cum plena advertentia fiunt, facilè cognoscuntur, esse facta ratione plenè advertente: solet enim plena deliberatio relinquere sui memoriam, secus quàm imperfecta: ut experiuntur somniantes. Sanch. *n. 20. Bonac. n. 19. Palaus tr. 1. D. 3. p. 11. & tr. 2. D. 2. p. 6.*

42. VII. Est, si possis exequi peccatum, illudque, cum tui compos es, non exequa-

exequaris, præsumere potes, consensum vel non fuisse plenum, vel omnino etiam nullum: quia nimirum alioqui potentia executrix obediret voluntati, & exequeretur. Sanch. n. 17. Bonac. l. c. Palus dicto p. 6. n. 5. Reginald. l. II. c. 5. n. 51. & l. 15. c. ult. n. 76.

43. VIII. Postquam motus pravus surrexit, & mox, ut mens advertit, eum esse malum, voluntas conata est eum repellere, signum est, aut nullum, aut imperfectum tantum consensum esse præstitum: ut, si quis distractus post aliquam in illicitæ rei cogitatione moram ad se revertitur, plenèque ad malitiam attendens, sentit se, si priùs tali modo agnovisset, non fuisse assensurum. Et hoc locum habet maximè in iis, qui firmum & sæpe repetitum propositum habent, nunquam peccandi mortaliter: illa enim, quæ multoties odio habentur, facillè cognoscuntur, si plenè fuerint amata. Reginald. dicto n. 76. Palus cit. p. 6. Sanch. n. 18.

44. IX. Est: non est indicium sufficiens consensûs plenè præstiti sola delectationis perseverantia, etiam post plenam advertentiã. Hinc multæ negligentia, etiam post plenam considerationem admittæ excusari possunt à peccato mortali, maximè in iis, qui ita dispositi sunt, ut potiùs mori malint, quàm DEUM etiam vel leviter offendere, Sanch. n. 19.

45. Hæ sunt conjecturæ, quæ, etsi non sint inanes, ut ex iis utcumque dignosci possit, fueritne consensus plenus, vel semiplenus tantum; veritatem tamen non omnino ostendunt, sed faciunt tantum opinionem probabilem, & ideo

sufficiunt ad ferendum iudicium, peccatum grave non esse commissum, & consequenter nec esse obligationem confitendi, de quo quis dubitat, num ei plenè consenserit, necne. Sed jam revertamur ad regulas Conscientiæ directivas ex parte voluntatis. Sit igitur

46. Regula IV. ad rationem peccati sufficit consensus virtualis, & interpretativus: uterque enim etiam sufficit ad rationem voluntarii. Bonac. n. 16. Reginald. l. II. n. 43. Et ideo peccat, qui, cum advertat, se inter orandum mente ad alia esse distractum, & facillè etiam possit ab iis animum avertere, non tamen avertit: item qui advertens in se motum illicitum, etsi ei non consentiat, non tamen etiam dissentit, id est, non reprimat, nolendo, cum possit & teneatur (ut si versetur in probabili periculo consensûs) tunc enim amans periculum peribit in illo: id autem est interpretativè consentire. Similiter qui advertens turpes cogitationes, non quidem vult seu approbat positivè (id enim clara esset culpa) sed tamen etiam non resistit positivè (cum facillè possit & teneatur) atque adeo negativè se habet, interpretativè consentit, & peccat: sic nimirum & is, qui, si advertat in suis vestibus scintillam, eam (cum facillimè possit) non excutiat, censetur interpretativè velle suarum vestium adustionem.

47. Ceterùm ad consensum virtualem, illum scilicet, quo quis aliquid vult non in se, sed in quodam alio, velut in sua causa, hæc fere requiruntur. I. ut ea causa habeat aliquam cum effectu connexionem, eamque non merè per accidens, sed talem, vi cuius ea per se notabiliter

tabiliter & efficaciter in effectum influat; certe nisi causa ejusmodi sit, non potest dici effectus ex vi illius esse secutus. Causa verò non est censenda efficax, quæ, dum præsens est, non trahit secum effectum: Unde etsi hic postea, etiam causâ jam ablatâ, sequatur, non potest amplius ei causâ, consequenter nec ponenti eam causam adscribi, ut voluntarius. II, ut cognoscatur talis connexio inter causam & effectum, & hunc ex illa, tanquam ex objecto voluto, secuturum: si enim hoc non advertas, profectò effectus inde secutus non potest dici vel esse tibi voluntarius. Palaut *tr. 3. D. 1. p. 1. n. 2.* Sanch. *li. 6. 16. n. 44. & alii.* III. ut causa re ipsa ponatur, neque sit ulla justa ratio excusans ab ea causæ positione: ex justa enim & rationabili causa non est illicitum aliquid ponere, ex quo prævideatur secuturus malus effectus; dummodo vel non intendatur, vel absit periculum consensûs, vel saltem, si hoc periculum adsit, animus quoque resolutus ac determinatus adsit de consensu non præstando. Et ideo actiones alioqui in se honestæ, necessariæ ex præcepto, vel etiam tantum utiles ad finem bonum consequendum, non sunt omittendæ, licet ex iis prævideatur secuturus effectus malus: neque imputariis poterit ad culpam, cum, ut pono, neque in se sit intentus & voluntarius; neque in causa, utpote quæ vel non habeat efficacem influxum in effectum; vel justè, ac rationabiliter sit posita, cum proposito tamen firmo non consentiendi. IV. Causa; in qua aliquid tanquam in objecto volumus (quod vocant voluntarium indirectum; ad distinctionem voluntarii directi, quod accidit, cum aliquid imme-

R. P. Stoz Trib, Paris.

diatè & directè volumus) alia est positiva, qualis est v. g. projectio breviarii in mare; alia negativa, qualis est ommissio debite diligentæ respectu v. g. naufragii impediendi. Ut ergo effectus in sua causa seu positiva seu negativa sit voluntarius, ad mores multum refert scire, qualis & quanta sit connexio aliquam enim debere esse, jam supra diximus) inter causam & effectum, an nempe sit necessaria ac physica, vel contingens tantum: item an effectus ipse sit aliqua lege, seu divina seu naturali, seu humana tantum vel nulla, prohibitus. Hinc jam ad propositum

48. Ommissio, etiam secluso præcepto, seu obligatione faciendi id, quod omitto, est indirectè voluntaria in sua causa, ex qua sequitur; v. g. ommissio Sacri in voluntate ludendi, dormiendi &c. Vasq. *1. 2. T. 1. D. 42. c. 3. n. 7.* Valent. *T. 2. D. 2. q. 1. p. 2. ad 1.* Arriaga *T. 3. D. 8. f. 5. n. 37. & alii.* Quia non tantum actio positiva est sub dominio & libera potestate volentis, sed etiam ipsa ommissio: petinde enim est in mea potestate Sacrum, quod audire possem, si vellem, sive dies sit festus, sive profestus: non enim apparet, quare ratione ommissio sit magis in mea potestate, posito præcepto, quam sit, secluso præcepto.

49. Effectus etiam positivus, si ex causa positiva necessario sequatur, est in illa voluntarius, si sit prævisus, etsi non adsit præceptum, quo causæ illius positio prohibeatur. Arriag. *f. 6. n. 42. & alii:* quia qui vult antecedens, vult etiam, saltem virtualiter, consequens, quod in antecedente necessario continetur: sic qui voluntariè occidit feminam gravidam, dicitur voluntariè etiam infantem occidere,

Yy

licet

licet id non intendat. Idem diceadum est, cum ex causa positiva necessariò sequitur omisio: ut si projicias breviarium in mare, omisio recitationis, necessariò secuta, est tibi voluntaria, etsi non habeas præceptum recitandi.

50. Effectus positivus contingenter tantum secutus ex causa positiva, seclusa obligatione eam causam non ponendi, non est propriè voluntarius volenti causam, nisi permissivè & valde impropiè. Palus, Arriag. *ll. cc.* Joannes Sancius in *select. D. 21. n. 5. 30. & 35.* quia qui vult causam, non dicitur velle effectum, qui cum illa causa, nec necessariam aut physicam, nec moralem (qualis est, si detur præceptum de illa causa impedienda, seu non apponenda) connexionem habet: præceptum enim effectum cum causa, cum qua alioqui per verum ac physicum influxum non connectitur, moraliter sive in ordine ad mores verè connectit.

51. Effectus, seu negativus, seu positivus, secutus ex voluntaria omisione permissivè saltem & impropiè est voluntarius in illa, licet non sit obligatio vitandi eum effectum. Arriag. *f. 5. n. 39.* & alii: quia talis omittens aliquo modo, licet minus propriè influit in effectum, removen- do nempe prohibens: qui influxus, licet non sit, ut dixi, proprius, est tamen impropius & sufficiens, qui, si accedat præceptum, fundet influxum imputativum & interpretativum. Possimus ergo, etiam secluso præcepto, eum effectum aliquo modo vocare voluntarium non impedi- enti, cum possit, si velit impedire. Sic vo- luntariè agrotare dicimus illum, qui facili medicina potest depellere morbum, & tamen non depellit; voluntariè pati tor-

menta, qui facilè potest manus licetorum effugere, & non effugit; voluntariè care- re dignitate, qui eam à Rege potest petere, & petendo impetrare, non tamen petit: & alia ejusmodi, in quibus nullum erat præceptum impediendi causam.

52. Effectus contingenter secutus ex causa est voluntarius in illa, si sit obliga- tio causam illam non ponendi. Est com- munis, & à fortiori patet ex dictis. Ut autem constet, quo genere peccati pec- cet, qui poterat & debebat impedire effe- ctum, non tamen impedit, attenden- dum est, ex cujusnam virtutis præcepto teneatur impedire effectum: nam contra illam & non aliam erit illa omisio. Hinc, si in periculo naufragii præter naucleum plures possint liberare navim, id tamen sine causa negligent; solus naucleus con- tra justitiam, reliqui contra charitatem peccabunt, consequenter solus ille, non autem isti ad restitutionem obligabuntur. Laym. *ll. 1. n. 2. c. 3. n. 2.* Sed hæc modò satis.

53. Atque hoc est principium bene notandum: servit enim tum ad sedandos scrupulos, tum ad multos errores evel- lendos, & varios casus, qui occurrere pos- sunt, decidendos. Omnium autem fre- quentissimè occurrere, & angere potest pollutio, quam alii patiuntur in vigilia- dum honestæ vel licitæ actioni dant ope- ram, v. g. auditioni confessionum, studio ob concionem, lectionem &c. ador- nandam, equitationi, tactui licito &c. alii in somno, postquam in vigilia præceden- te exerceverunt tactus turpes, revolverunt cogitationes aut delectationes obscenas, instituerunt turpia colloquia, aut alias si- miles, sed inefficaces, causas apposue- runt,

runt. Hæc igitur pollutio, licet prævisa sit, culpâ vacat, si non sit intenta, & cum ratio seu intellectus sibi integrè constat, nulla de ea capiatur delectatio, neque ullus eidem præstetur consensus: ad ejus enim malitiam nihil refert; siue in somno, siue in vigilia, dum, ut modò dixi, præter intentionem, & citra consensum eveniat.

54. V. Ad peccatum mortale requiritur, plenus & perfectus consensus, vel ejus periculum, considerationi quoque plenè objectum, & consensu pleno admissum. Ad peccatum verò veniale sufficit imperfectus seu semiplenus consensus: qualis censetur adesse, cum quis constanter quidem, sed tamen tepidè ac negligenter in pravis moribus coercendis, aut malis suggestionibus repellendis se gerit: ut cum aliquantulum in ijs moratur, quasi auscultando, & aliquam sensûs delectationem obiter percipiendo.

55. VI. Primæ cogitationes, quæ homini incidunt de objecto malo ante omnem intellectûs advertentiam & voluntatis approbationem seu consensum, nullo modo possunt habere rationem peccati. Idem dicendum est de motibus appetitûs sensitivi, imaginationem consequentibus, & alioqui mortaliter pravis, v. g. libidinis, gravis iræ, vel odij &c. Hi enim motus, si rationis deliberationem præveniant, culpa omni vacant: si verò solùm plenam & perfectam considerationem præveniant, non autem semiplenam, habent culpam venialem, si tamen etiam aliquis voluntatis consensus accedat. Solent autem ij motus, seu voluntatis seu appetitûs sensitivi, qui suâ quasi celeritate hominis rationem ita præveniunt, ut eos cohibere

non sit in ejus potestate, vocari *primò primi*: illi verò, qui impediri quidem possunt, sed sub quadam tenui & imperfecta libertate (id quod accidit ob imperfectam & semiplenam cognitionem & tarditatem hominis ad singula percipienda) appellantur *secundò primi*: qui denique perfectè liberi sunt (id quod accidit, cum adest plenus voluntatis consensus) vocantur etiam *perfecti*, & si materia sit gravis, sunt peccata mortalia. Bonac. D. 2. de pecc. q. 2. p. 3. n. 1. & de matrim. q. 4. p. 7. à n. 2.

ARTICULUS III.

Aliquot alia Regula dirigendi Conscientiam generatim.

56. Regula I. ad peccatum cogitationis seu cordis communiter his fere gradibus ascenditur. I. suboritur cogitatio de objecto malo, seu illicito. II. sequitur in appetitu sensitivo delectatio. III. advertit intellectus aliquo modo ad malitiam & deliberat. IV. Præbet voluntas consensum, approbando scilicet & admittendo id, quod tanquam peccatum ab intellectu representatum est. V. Continuat delectatio appetitûs cum advertentia & consensu. Jam in tribus primis gradibus nulla adhuc reperitur ratio peccati: quartus autem facit peccatum; & quidem si advertentia fuerit plena, & malitia mortalis, consensusque itidem plenus, peccatum commissum erit mortale; si verò advertentia malitiæ mortalis fuerit semiplena, vel plena quidem, sed malitiæ tantùm venialis, erit peccatum veniale. Quintus denique gradus continuat peccatum & aggravat, non tamen facit novum.

57. II. Is non offendit, qui secundum Legislatoris mentem agit, etsi non agat secundum verba legis: sicut nec is, qui in benigniori sensu legem servat, etsi in duriore illam violet. Ratio prioris est; quia satisfacit voluntati Superioris. Ratio posterioris est, quia præcepta DEI & Ecclesiæ non sunt nobis imposita cum ea conditione, quæ tollunt omnem dulcedinem, & conscientiæ requiem. Tollerent autem, si teneremur illa sequi in rebus agendis cum dura seu nimis scrupulosa timidaque interpretatione. Unde *L. Nulla ff. de legibus*. dicitur: Nulla juris aut æquitatis benignitas patitur, ut, quæ salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producimus ad severitatem. Hæc Reginald. *l. 13. n. 120.*

58. III. Nec DEUS saltem ordinariè, nec Ecclesia intendit suis præceptis obligare quemquam ad id, quod ipsi vix est possibile. Moraliter autem impossibile censetur, quod habet magnam difficultatem, aut sine notabili nostro incommodo, vel detrimento nequit impleri: cum Dominus *Matth. 11.* jugum suum suave dicat, & onus leve. Et sanè cum admoneamur, sentire de Domino in bonitate. *Sap. 1.* non est consentaneum, ut putemus, ipsum nobis imponere, præsertim sub pœna æternæ damnationis, quod non nisi cum maxima difficultate, aut gravi detrimento nostro præstare possumus. Reginald. *n. 121.*

59. IV. Nec DEUS, nec Ecclesia intendit suis præceptis quemquam ita obligare, ut ea implendo sit vel appareat fatuus; hoc est, præcepta tam di-

vina, quàm humana non obligant eo tempore & loco, quo illorum observatio faceret observantem ridiculum apud discretos & bonos viros, tollerétque urbanitatem & convictum seu conversationem honestam cum hominibus. Non enim foret hoc consentaneum bonitati & sapientiæ, tum DEI, tum Ecclesiæ. Reginald. *n. 122.* Cavendum tamen est, ne ex hac & præcedente regula ferentes judicium decipiamur, putando, impossibile esse, aut grave malum, quod tamen non est. Ad quod plurimum juvabit, si simus vacui ab inordinato affectu ad id, de quo judicium quaritur.

60. V. Inspirationibus divinis, ad consilia & perfectiora sequenda impellentibus, resistere, seu non obedire, non est peccatum, ne veniale quidem, per se loquendo. Unde frustra se fatigant, qui in numero talium inobedientiarum inquirendo laborant, ut eum ad Confessarium referant: & si nullam aliam materiam habeant, sunt incapaces absolutionis.

61. VI. Libertas formalis, illa scilicet, cum actus à suo principio ita procedit, ut positus omnibus ad agendum requisitis potuerit non procedere; vel cujus negotio potuit conjungi cum principio proximo adæquatè sumpto, convenit solis actibus voluntatis; quia hi soli ita à voluntate procedunt, ut etiam supposito actu primo proximo adæquato potuerint non procedere: ceterarum verò potentiarum actus non ita ab ipsidem procedunt, sed solum ex imperio voluntatis. Et ideo, si, quod sit, liberi vocentur, non habent id à propria & intrinseca libertate, sed extrinsecâ & alienâ, voluntatis imperantis eos actus: quæ proinde etiam vocari so-

let

let denominativa & imputativa. Ita habet communis sententia. Quapropter in actu exteriore v. g. largitione eleemosynarum, & interiore v. g. voluntate ipsa largiendi eleemosynam, est unica tantum bonitas suo modo indivisibilis. Sic etiam in actu exteriore v. g. occisionis, & actu interno v. g. voluntate occidendi est etiam tantum unica malitia, etiam suo modo indivisibilis. Suar. de act. hum. D. 10. s. 1. n. 8. & alij. Et hinc

62. VII. Actus internus & externus in genere moris non sunt plura peccata, aut duo bona opera, sed unum duntaxat. Suar. n. 9. Arriag. T. 3. D. 16. s. 2. n. 5. & alij: quia una actio externa non nisi ut determinata, & juxta moralem estimationem quasi informata ab interna spectat ad genus moris. Unde etiam non mirum est, quod judicentur unum quid moraliter. Hoc autem intellige de actu exteriore, qui dum fit, ita à sua potentia procedit, ut poterit non procedere, ita nimirum moderante voluntate suum imperium seu dominium, quod habet in reliquis potentias ab ipsa voluntate distinctas.

63. VIII. Etsi autem actus externus suo modo liber nihil habeat propriæ & intrinsecæ malitiæ; nihilominus tamen est de necessitate confessionis sacramentalis, ita ut nullo modo satisfaciatur, qui, postquam homicidium, fornicationem &c. perpetravit, solum dicit, se habuisse voluntatem occidendi, fornicandi &c. sed debeat clarè dicere, quod occiderit, fornicatus sit &c. hoc enim explicato satis intelligitur internus fornicandi &c. actus, seu prava voluntas fornicandi &c. Vanum autem videtur aliam hujus rei rationem querere, quam obligationem

confitendi & satisfaciendi ex sola Christi institutione ac voluntate nobis per Ecclesiam declarata pendere. Quare si Christus voluisset, ut nunquam ex obligatione confiteremur peccatum externum, sed solum ejus affectum seu propositum, confessio esset legitima; modò non deforet contritio, & propositum emendationis. Non ergo, quia externum opus superaddit interno malitiam, obligamur id in confessione exprimere; sed quia Christus voluit, ut exterius patratum flagitium Sacerdoti panderetur. Quod si ex affectu interno pravo, ob impedimentum aliquod superveniens, opus externum non prodeat, tum ex ipsa Christi institutione & virtute Veracitatis celandum est opus externum, sed solus internus affectus est exprimendus, ne in confessione mendacium committatur.

64. IX. Qui invincibiliter ignorat, actum internum non esse peccaminosum, excusatur à malitia; cum enim Conscientia sit proxima bonitatis, & malitiæ actuum humanorum Regula, nemo potest peccare, quamdiu Conscientia prudenter dicat, id, quod agit, non esse peccatum. Sanch. l. 1. Mor. c. 16. n. 17.

65. X. Peccatum omissionis opponitur præceptis affirmativis de re aliqua facienda, v. g. de audiendo Sacro &c. & ideo dicitur prætermisio actus præcepti. Et licet videatur sonare negationem actus, semper tamen conjungitur cum actu, qui cum impletione præcepti affirmativi sit impossibilis. Et potest ejusmodi actus ad omissionem actus habere se dupliciter. I. merè concomitanter. II. ut causa omissionis, qualis non tantum est omissionis propositum, sed etiam id, ex

cujus amore vel proposito aliquid omittitur; vi enim ejusmodi rei sequitur omiffio feu transgressio legis; quæ tamen ut ad culpam imputari queat, necesse est, ut prævideatur fecuturâ ex opere, quod cum legis observatione consistere nequit.

66. XI. Opus, quod cum impletione præcepti conjungi non potest, si sit causa omiffionis peccaminosæ, est peccatum. *Fill. tr. 21. c. 7. n. 266. Arriag. D. 45. f. 1. subf. 3. n. 7. & alij.* Ratio est, quia actio, quæ est causa peccati, peccatum est: sed actio, quæ est causa omittendi præceptum, est causa peccati. Dico autem omiffionis peccaminosæ: si enim cum præcepto, quod omittitur, concurrat aliud præceptum, quod vel verè majus est, vel hîc & nunc majus judicatur, tunc præcepti, quod vel minus est, vel minus esse videtur, obligatio cessat, & consequenter sicut illius omiffio non est peccaminosa, ita neque actio illius causativa ullam ex ea contrahit malitiam, cum nulli præcepto adversetur. Quænam autem lex prævaleat alteri, æstimandum est tum ex materia, tum ex virtutibus, quibus adjungitur. Nam leges naturales, & negativæ prævalent positivis & affirmativis, divinæ humanis &c. Hinc qui infirmo inseruit, & idcirco die festo Sacrum omittit, excusatur à peccato, quia præceptum custodiendi infirmos in necessitate constitutos est naturale: præceptum verò audiendæ Missæ est humanum & Ecclesiasticum, illud autem isto majus est.

67. Illud verò hîc obiter advertendum est, omiffionem actûs præcepti non esse malam, si causa illius non sit libera: si enim actiones causantes omiffionem præcepti non sint liberæ, tunc omiffio ne

indirectè quidem & in sua causa est libera, & consequenter nec peccaminosa. Hinc qui domi violentè detentus die festo Sacrum non audiret, excusaretur à peccato: sicut & is, qui naturali somno correptus, toto tempore, quo præceptum impleri posset & deberet, dormiret.

68. XII. Opus impossibile cum præcepto, si non est causa omiffionis, sed merè concomitanter se habet ad omiffionem, seu assumitur ex suppositione omiffionis jam aliunde existentis, nihil malitiæ contrahit ex omiffione, sed est, & manet tale, quale est in se. *Fill. n. 267. Arriag. subf. 1. n. 2. Lugo de pœn. D. 16. f. 11. n. 479.* quia ab hujusmodi actionibus omiffio non pendet: etsi enim ea non essent, adhuc sequeretur omiffio. Et sanè, quod notat Bonac. *de peccat. D. 2. q. 4. p. 4. n. 15.* tempore omiffionis melius est studere, vel orare, quàm esse otiosum: imò fieri potest, ut, si præceptum obliget tantum sub veniali, ejusmodi actus v. g. studium eo tempore omiffionis sit meritorium vitæ æternæ.

69. XIII. Actiones, quæ sunt causa omiffionis, sunt ejusdem malitiæ, cujus est ipsa omiffio. *Fill. n. 270. Arriag. subf. 3. n. 7. & alij.* quia causa illa se habet ad omiffionem, sicut voluntas committendi ad commissionem; voluntas autem committendi v. g. furtum, est ejusdem cum furto speciei; ergo & causa omiffionis cum omiffione. Hinc in confessione factis est dicere ipsam omiffionem v. g. Sacri, tacito actu v. g. lusûs, cujus amore omiffum est sacrum. Excipiendæ autem hîc sunt actiones, quæ cum causent omiffionem, habent propriam malitiam ab omiffione prorsus independentem, hæc enim

enim utique (specialiter erunt explicanda. Et idcirco ille, qui ut fornicari, furari &c. possit, omittit Sacrum, non satisfacit dicendo, se Sacrum neglexisse, sed necessarium debet etiam furtum, fornicationem &c. explicare.

70. XIV. Malicia internæ omissionis tunc contrahitur, quando disertè formatum propositum rem præceptam omittend. Et ideo si quis statim ac concepit ejusmodi propositum, moreretur, haud dubiè damnaretur. Ratio est, quia omnis culpa propriè & formaliter consistit in interno voluntatis actu; ergo culpa internæ omissionis contrahitur tunc, quando quis habet voluntatem omissionis: sicut qui habet efficax propositum furandi, jam furti reus est, etsi furtum reipsa non sequatur.

71. XV. Peccatum omissionis externæ tunc primùm incipit, imò integrè tunc existit, quando quis voluntariè seu culpâ suâ dedit causam securæ omissionis externæ, vel ejus proximo periculo se exposuit; etsi postea casu aliquo ommissio non sequatur: quia qui se sine justa causa exponit proximo peccandi periculo, peccat; & quidem in eodem genere, in quo est ipsum peccatum; ut communis habet opinio: sed qui dat causam sufficientem peccati omissionis, exponit se periculo peccandi, id est, omittendi rem præceptam; ergo peccat, dum causam omissionis apponit.

72. XVI. Quin etiam tunc, quando post causam securæ omissioni datam reipsa postea omittitur præceptum, contrahitur peccatum omissionis externæ; si quidem tunc observatio præcepti adhuc sit in plena voluntatis potestate. Fill. n.

272. Bonac. de peccat. D. 2. q. 4. p. 4. n. 5. quia tunc temporis ommissio ipsa est voluntaria, & impedi potest ac debet, cum ad sit usus rationis, & advertentia, & potestas impediendi; ergo si tunc temporis non impediatur, ad culpam imputatur. Et ideo, qui lusui incipit vacare cum prævisione omittendi sacrum præceptum, peccat non tantùm tunc, cum se illi periculo voluntariè exponit; sed etiam tunc, cum reipsa omittit sacrum; quia pono, in ejus potestate situm esse tunc abstinere à ludo, & adire templum: satis tamen est, si postea de sola omissione Sacri se accuset, nulla lusûs, cujus amore Sacrum omisit, facta mentione; censetur enim idem esse peccatum juxta dicta *suprà* n. 69.

73. XVII. Sed quid? si ommissio actûs præcepti detur tunc, cum actus ipse mandandus quidem esset executioni, non tamen ampliùs est in libera omittentis potestate, eo tempore præceptum implere? Sanch. l. 9. de Matrim. D. 45. n. 30. Paulus tr. 2. D. 1. p. 3. n. 6. & alii censent, eam omissionem ad culpam imputari. Sed contrarium tenendum est; nimirum ipsam actualem omissionem, quantumvis remotè traxerit originem à præcedente prava volitione, quam quis sui compos habuit, & causam dedit omissioni, non esse verè ac propriè peccatum, etiam denominatione extrinseca, derivatâ nimirum malitiâ in ipsam ex interna prava voluntate præcedente, si quidem eâ tempore, quo fit, non ampliùs sit in potestate hominis præceptum implere, atque adeo solùm esse effectum peccati seu actionis malæ, ex qua ea ommissio tanquam ex causa sequitur. Ita sentiunt Bonac. n. 6. Laym. l. 1. tr. 2. n. 5. Vasq. T. 1. in. 1. 2. D. 73. c. 9. n. 46.

n. 46. & D. 94. c. 2. § 3. Dian. p. 1. tr. 7. R. 64. & p. 3. tr. 4. R. 67. Lugo de pœnit. D. 16. f. 9. n. 440. Dicast. tr. 8. de pœnit. D. 9. d. 1. n. 19. Sancius in select. D. 20. n. 5. Suar. de relig. T. 2. tr. 4. l. 3. c. 7. Tamb. in Meth. confess. l. 2. c. 6. § 2. n. 6. & alii: quia ut aliquod opus sit verè ac propriè peccatum, etiam malitià extrinsecà, necessè est, ut, dum fit, sit propriè & actuliberum, & cùm primùm caret libertate, non potest tunc non cessare esse peccatum: nam quæ opera tunc non agimus liberè, non ea nunc operamur nisi ex necessitate simpliciter, quæ repugnat libertati operis: ergo omisio non potest verè esse peccatum, si, dum est, non subditur dominio arbitrii, sed jam extra ejus potestatem ac jurisdictionem est.

74. Eodem modo discurrendum est de quolibet alio actu positivo, qui eo tempore contingit, quo à nobis ampliùs impediri non potest, & tamen causa voluntaria ad eum efficiendum est posita, v. g. vulneravit quis lethalter alterum, venenum mortiferum præbuit, aut consilium dedit tendens ad alterius necem & c. etsi enim ex his actio nibus mors sequatur, mors tamen ipsa ampliùs impediri nequit, & idcirco dum contingit, non est peccatum, sed tantùm effectus peccati. Bonac. n. 8. Suar. Fill. l. cc. Ex quibus breviter

75. Patet, eventus ex causa quidem libera secutos, sed eo tempore, quo ampliùs impediri non possunt, nec ampliùs pendent ab actu libero præsentis, non esse necessariò in confessione explicandos, quidquid aliqui obmurmurent. Laym. l. c. § tr. 3. c. 4. n. 4. Bonac. n. 8. Vasq. cit. D. 94. n. 16. Dian. l. c. Lugo n. 440. Sancius, Tamb. l. cc. & alii, quorum

sententiam probabilem reputat Sanch. l. a. Mor. c. 16. n. 46. prope finem, ut adeo mirum sit, Arriagam dicere, apud omnes certum esse, talem effectum in confessione exponendum esse, quidquid demum sit, an idem effectus peccatum sit dicendus, vel non. Ratio autem potest esse, quia in confessione omnia & sola peccata sunt exponenda; non verò effectus postea ex peccato secutus. Et ideo sufficit dicere: vulneravi lethalter alterum, porrexi venenum lethale, dedi consilium efficax de patrandæ alterius nece & c. Nihilominus tamen aliquid Arriagæ dare possumus, nimirum expedire quoque, ejusmodi effectus consecutos explicare, tum ut meliùs & exactiùs intelligatur status peccatoris; tum ut perspiciatur, an incurrit censuram aliquam Ecclesiasticam, vel casum reservatum, vel onus restituendi, quæ subinde peccato præterito sub conditione talis effectus re ipsa secuti annexa sunt.

QUÆSTIO III.

De Regulis Conscientiæ directivis in particulari.

Inter species Conscientiæ præcipua est illa, quæ *Recta* vocatur, de qua non attinet multa dicere: pauca sunt, quæ de ea scire oportet.

ARTICULUS I.

Regula dirigendi Conscientiam rectam.

76. Nota, Conscientiam esse actum certum & evidentem intellectus, judican-

tis hinc & nunc honestum esse ac licitum operari. Ad hoc iudicium præsupponitur aliud, & id quidem varium, quo intellectus de honestate vel inhonestate speculative decernit, v.g. contractum hunc non esse usurarium: vide *sup. n. 3. 4. & 6.* Et hoc iudicium si feratur de objecto, ut par est, dicitur *Rectum*, & Conscientia inde formata *Recta*. Potest autem hoc dictamen formari I. per modum consilii. II. per modum præcepti, ut *sup. n. 8.* explicatum est. Quo posito statuuntur sequentes regulæ de re proposta.

77. Regula I. Conscientia recta consulens non obligat, ut eam sequamur, seu, ut eidem affectum nostrum conformemus. Hæc est enim natura operum, quæ dicuntur *Consilii*. Sed neque obligat, ut contra eam non operemur, ex eadem ratione. Quantumvis ergo conscientia dicat, virginitatem esse colendam, non peccat, qui eam omisâ statum matrimonii amplectitur.

78. II. Conscientia recta præcipiens obligat voluntatem ad non resistendum ei, ita ut peccet, si resistat, seu non faciat, aut non omittat id, quod conscientia dicit, faciendum esse vel omittendum. Constat ex dictis *n. 10. sup.*

79. III. Conscientia recta præcipiens obligat voluntatem non tantum ad non resistendum, sed etiam ad aliquid faciendum, vel omittendum juxta tale illius dictamen, ita ut peccet eam non sequendo, seu faciendo, quod conscientia dictabat esse omittendum; aut omittendo, quod ex eodem dictamine faciendum erat. Pro ratione autem materiae levis vel gravis, grave vel leve peccatum

R. P. Stoz Trib. Pœnit.

erit agere contra dictamen rectæ conscientia præcipientis.

ARTICULUS II.

Regula dirigendi Conscientiam erroneam.

80. Nota I. Conscientiam erroneam non esse propriam ac verè dictam Conscientiam, ut vulgo dicitur; sed esse umbram tantum Conscientia, & procedere ex iudicio erroneo de honestate, vel inhonestate objecti: v.g. cultus Religiosus est DEO gratus; hoc iudicium si malè intelligatur, errorem gignere potest; si enim subsumatur: atqui hoc mendacium cedit in augmentum Religionis; ergo honestum est & licitum nunc mentiri. Quæ conclusio practica seu conscientia est simpliciter falsa & erronea, procedens ex illo falso & erroneo principio, quod mentiri pro religionis augmento sit cultus religiosus.

81. Nota II. Errorem nihil aliud esse, quam actum intellectus rem falso, hoc est, aliter, quam sit, iudicantis. Huiusmodi verò error alius est vincibilis, alius invincibilis. Ille est, quem operans deponere potest, si modum saltem confusè cognitum indagare velit, per quem possit errorem deponere. Ille verò est, qui vitari non potest, eò quod operanti nec occurrat, quod erret; nec si occurrat, quod erret, ullus modus, quo errorem deponere possit, incidat. Sit exemplum: Petrus & Paulus iudicant, restitutionem non esse faciendam, cum tamen sit; & Petrus quidem, etsi incidat ipsi aliqua cogitatio vel dubitatio, num fortè sit restitutio facienda, omit-

Zz

tit

tit tamen omnem indagacionem, vel non nisi imperitos interrogat. E contra verò Paulus vel nihil tale suspicatur, vel saltem in simili dubitatione constitutus interrogat parochum, vel alios peritos, & ex iis intelligit, non esse faciendam restitutionem: uterque est in errore, Petrus quidem in vincibili, Paulus verò in invincibili; & exinde dictamen illud practicum (quod uterque errore suo nixus colligit, videlicet non esse faciendam restitutionem) est Conscientia propriè dicta, & vocatur erronea; vincibilis quidem, culpabilis & inexcusabilis, si procedat ex errore vincibili; invincibilis autem, inculpabilis, si fundetur in errore invincibili.

82. Nota III. Etiam Conscientiam erroneam posse aliquid dictare vel per modum consilii v.g. licitum esse aliquid facere, cum sit illicitum: vel per modum præcepti, vel prohibitionis, v.g. aliquid faciendum esse, vel omittendum sub præcepto, vel cum obligatione sub peccato, vel contra, cum tamen res secus habeat: & hoc rursus circa res indifferentes, nimirum has proponendo ut præceptas, vel prohibitas à DEO, cum non sint: vel circa actiones de se bonas, nempe dictando, eas à DEO prohibitas esse: vel deum circa actiones de se malas, dictando, eas bonas esse, aut à DEO præceptas. Quibus ita constitutis sint sequentes regulæ de re proposita.

83. Regula I. Conscientia erronea tam vincibilis, quam invincibilis, si sit per modum consilii, nec ad obediendum ipsi, nec ad resistendum obligat: vincibilem tamen etiam consulentem sequi non licet, quod communiter docent:

peccatum enim committitur amplectendo ejusmodi consilium.

84. II. Conscientia erronea, quæ dicitur invincibilis, & dicitur aliquid faciendum esse vel omittendum per modum præcepti, obligat perinde, ut Conscientia Recta, ad duo: quorum primum, ut ei non contraveniamus; quia qui eligit, quod conscientia dicitur peccatum esse, is eligit peccatum, quia agit id, quod dicitur esse illicitum. Reginald. l. 13, c. 8, n. 69. & alii communiter. Alterum est, ut etiam re ipsa eam sequamur, seu nostrum affectum illi conformemus, faciendo nempe, quod dicitur esse faciendum; omittendo verò, quod dicitur non esse faciendum; voluntas enim, utpote potentia cæca, non alio modo tenetur obedire præceptis, nisi quatenus ipsi ab intellectu proponitur aliqua obligatio: ergo si ipsi proponatur aliqua obligatio, licet falsò, & ex errore, qui deponi nequeat, jam ipsa huic tenetur acquiescere, perinde ac si ea obligatio verè adesset. Reginald. n. 71. & alii. Ex his breviter

85. Patet, opus factum ex Conscientia invincibiliter erronea, dicitur esse bonum, quod re ipsa est malum, excusari non solum à peccato, sed etiam esse opus bonum ejus virtutis honestate, sub cuius formali motivo apprehenso exercetur: v.g. Josue rarus, se obligatum juramento Gabaonitis præstito, fecit actum Religionis. Josue 9. Ægyptiacæ obitricis arbitrata, licitum esse mentiri pro vita infantum servanda, exercuerunt actum charitatis naturalis. Alia est ratio virtutum supernaturalium, quæ requirunt objecti honestatem non solum existimatam, sed re ipsa existentem: v.g. si quis Luthera-

theranus invincibiliter iudicet, Lutheranam Religionem esse veram, tenebitur quidem illam retinere, sed illi credendo, non elicit actum Fidei Divinæ, quia hæc requirit objectum re ipsa verum, & à DEO revelatum.

86. III. Conscientia erronea, quæ est vincibilis, & per modum præcepti, quamdiu quidem perseverat, obligat voluntatem ad non resistendum ipsi, ita ut peccet resistens, seu contraveniens, hoc est, faciens, quod ex dictamine istius conscientiæ non erat faciendum, vel contra: v. g. non licet spuerè in templo post Communionem, transire Crucem in terra expressam &c. si conscientia erroneè dicat, id esse illicitum. Reginald. n. 69. & alij. Sumitur ex illo ad Roman. 14. quod non est ex fide, peccatum est; id est, quod fit contra conscientiam, etiam quamcunque errantem; quæ est expositio accepta ex Cap. omnes. 28. q. 1. & Cap. litteras. de Restitut. spoliat. & Cap. fin. de præscript. & Cap. Inquisitioni, de sent. excommun.

87. IV. Et si autem Conscientia vincibiliter errans obliget ad non operandum contra illam, ut modo dixi; nulla tamen absolute loquendo est obligatio sequendi illam, sed potius eam deponendi. Reginald. n. 74. & alij: quia semper & quavis suppositione facta obligor sub peccato ad eum conscientiaæ voluntarium errorem deponendum; & etiam, dum perseverat, non sequendum: ergo nunquam obligor ad eam conscientiam retinendam; vel, si retenta sit, sequendam, seu ad affectum illi positivè conformandum. Consequentia est evidens; quia nemo sub peccato obligatur, aut ob-

ligari potest ad affectum conformandum illi, cui si se conformaverit, hoc ipso peccat: quia nemo in ullo sensu vel casu possibili obligatur sub peccato ad peccandum: hoc enim in adjecto implicat. Sed & antecedens quoad illam partem, deponendum esse errorem, videtur certum, & passim ab omnibus admittitur. Quoad alteram verò partem, videlicet, non esse obligationem sequendi Conscientiam voluntariè errantem, probatur; tum quia alioqui hæretici excusarentur à peccato, si retentam suam conscientiam hæreticam, quam constat esse erroneam (alioqui non esset hæretica) sequerentur: tum quia eo ipso præcité, quod quis voluntariè sibi format conscientiam erroneam, peccat; voluntariè enim & temerariè sibi format regulam proximam honestatis operum à se faciendorum, contrariam supremæ regulæ omnis honestatis. Itaque peccat non aliter ferè, quam qui in republica facit mensuras, aut stateras falsas; aut qui voluntariè & temerè eligit pro nauclero in navigatione periculosa hominem artis nauticæ profusus ignarum, jactantem tamen eam artem, & viam maris se scire: ergo nulla est obligatio sequendi conscientiam vincibiliter errantem, etiam dum ipsa durat.

88. Dices; si sequendo hanc conscientiam pecco, & eidem contradicendo seu discordando etiam pecco, videtur omnis laborans hujusmodi conscientia esse perplexus, id est, non habere viam evadendi peccatum, adeoque ex necessitate peccare; quod in adjecto implicat. Sequela probatur; quia laborans hæc conscientia peccat, seu concordet illi, seu ab ea discordet. R. Neg. sequel.

Non enim necessitatem, seu perplexitatem, nisi fortè phantasticam, & secundùm quid mihi inferre potest, quod omnino destruere, deponere, aut retinere est in mea potestate: errorem autem hujus meæ temerariæ Conscientiæ ipse fabricavi, & fabricatum retineo, & tam facillè possum destruere, quàm construxi. Et si ergo seu concordando cum ea conscientia, seu discordando ab ea pecco; non tamen ex perplexitate seu necessitate pecco, sed ex voluntaria temeritate, quâ volo non deponere periculosum errorem, quem non depositum seu affectu condemnam, seu amplectar, malè ago. Mihi ergo, & non DEO, aut ulli necessitati imputare debeo, quòd manente eâ Conscientiâ & peccem illam sequendo, & peccem discordando ab illa. Et verò facilis est via evadendi peccatum, seu concordandi, seu discordandi, nempe abjicere hanc Conscientiam, quod possum & debeo. Unde, quod valde notandum est, concordare & discordare ab hac conscientia non sunt quasi duo contradictoria, inter quæ medium non sit, ita ut in potestate operantis non sit alterutrum evadere: nam inter ea datur securissimum medium, nempe abjicere Conscientiam temerariam; quâ abjectâ nec sequor illam, nec illi contradico, sed me à peccato libero. Atque optimum hujus rei exemplum est, quod omnes docent in materia de juramento. Nam qui jurat gravem injuriam inferre alteri, non potest evadere peccatum, si ve jurans careat intentione non implendi juramentum, si ve eam habeat; nec alia est via evadendi peccatum mortale, nisi abstinere à jurando. Et ex his etiam

cuneus perplexitati excutiendæ idoneus videtur posse fabricari.

89. V. Ut autem conscientia vincibiliter errans deponi possit, refert scire, an dictamen illud temerè, sine ulla ratione & auctoritate conceptum sit, vel ex ratione aliqua saltem apparente, imò etiam secundùm errantis æstimationem moraliter certa. Si priori modo conceptum sit, potest absque ulla ratione ad arbitrium iterum abjici. Sanch. *l. 1. Mor. c. 11. n. 10.* Bonac. *de pecc. D. 2. q. 4. p. 6. n. 30.* Reginald. *l. 13. c. 8. n. 74. Et alij*: quia res, per quas causas nascitur, per easdem etiam destruitur: juxta *Reg. 1. de Regulis Juris*. Sed Conscientiâ erronea, de qua sermo est, sine causa suborta est, potest proinde etiam sine causa deponi. Quod si autem posteriori modo conceptum sit, deponi non potest, nisi ex probabili causa: alioqui temerè & imprudenter deponeretur. Reginald. Sanch. *ll. cc.* Palautr. *l. 1. D. 1. p. 6. n. 5.* Non debent autem eæ rationes, ob quas error deponitur, esse firmiores, & probabiliores illis, quibus error nititur: sufficit, si sint probabiles. Sanch. Bonac. *ll. cc.* Hinc mulier, quæ audit à concionatore, & credit, esse peccatum mortale, ornare se alienis capillis, eò quòd esset simulationis peccatum; adhuc peccat illis utendo, nesciens contrariam rationem solvere, putans tamen sibi licere; quia temerè, & sine ullo fundamento probabili tale judicium sibi format. Fill. *tr. 2. c. 4. n. 173.* Quod si tamen erronea hæc conscientia deponatur sine ratione, non committeretur tale peccatum, quale conscientia dictabat.

90. VI. Peccatum verò, quod quis contra Conscientiam erroneam committit,

tit, & tale, & tantum, quale ab errante Conscientia judicatur, jam quidem mortale, jam veniale, jam hujus, jam illius speciei. Sanch. n. 5. Fill. n. 118. Dian. p. 3. tr. 4. R. 162. §. Nosandum: & alij. Quia voluntas fertur in malum, prout apprehenditur: ergo si apprehendatur ut grave, aut hujus speciei, voluntas censetur habere affectum erga peccatum hujus speciei. Hinc cui Conscientia dicat, peccatum esse mortale, spueri in templo, peccat mortaliter ibi spuerendo; venialiter verò, si dicat, esse veniale. Excipe, nisi materia sit gravis, & error graviter culpabilis: nam etsi hic iudicet tantum esse veniale peccatum, adhuc tamen voluntas mortaliter peccabit: cum enim ignorantia aut error vincibilis juxta dicta n. 18. à peccato non excuset, non potest facere, ut, quod in se grave est & mortale, fiat veniale ratione ejusdem ignorantiae. Sanch. l. c. Dian. p. 5. tr. 5. R. 31. Quale autem peccatum sit, agere contra Conscientiam erroneè dictantem, actionem tantum esse malam in communi, nullà in specie malitià cognitã, seu præscindendo à malitia mortali & veniali, jam supra n. 23. dictum est. videri potest Tamb. in Meth. Conf. l. 2. c. 1. §. 15. n. 92.

91. Pater, eum, qui ex Conscientia erronea, mortaliter culpabili peccat, non teneri eam circumstantiam explicare: sed satis esse, si dicat: *violavi jejunium* (mente subintelligendo existimatum) *die festo* (itidem mente subintelligendo putativo) *non interfui Missæ*. Tamb. n. 88.

92. Excipe tamen I. Nisi fortè censura aliqua vel reservatio peccato sit annexa: cum enim censura, vel reservatio

feratur in peccata, quæ verè talia sunt, non autem, quæ ex errore putantur esse, erroris explicandus est, si fortè ex eo peccatum (quod alioqui secluso illo errore reservatum esset, aut censuræ obnoxium) commissum sit. Hinc si excommunicatio esset lata in omittentes die festo Sacrum, non rectè se in hunc modum accuset: *die festo non interfui Sacro*: existimaret enim Confessarius, eum etiam excommunicationem incurrisse, cum tamen non incurrerit: sic ergo talis debet dicere: *die, quem judicabam esse festum, neglexi Sacrum*. Lugo, de pœnit. D. 16. f. 4. n. 504. quem refert & sequitur Tamb. n. 89.

93. Excipe II. Nisi quis à lege, contra quam ex errore peccat, sit exemptus. Hinc puer, qui erroneè judicavit, se in vigilia alicujus Sancti obligatum esse ad jejunandum, & non jejunavit, malè dicet, se jejunium præceptum violasse: existimabit enim Confessarius, eum non peccasse; cum tamen ob erroneam suam Conscientiam verè peccarit. Hic ergo ut suum peccatum, quod commisit, rectè explicet, sic dicet: *jejunium, ad quod me obligatum credidi, violavi*. Tamb. n. 90. & Lugo, ubi supra, apud ipsum.

94. Similiter qui ex ignorantia mortaliter culpabili peccavit, etsi ejusdem speciei peccatum commiserit, atque is, qui scienter peccavit, eam circumstantiam non tenetur explicare, nisi I. cum ignorantia excusat à censura, quæ subinde imponitur violanti scienter ac temerè aliquod præceptum. II. Nisi ob ignorantiam exponatur periculo in alia specie peccandi; ut, si quis ignoret statum fœminæ, eum qua peccat; tunc enim se exponit

ponit periculo adulterij, si fœmina sit nupta; vel Sacrilegij, si DEO sit Sacra. De reliquo non est ea ignorantia, etiam affectata circumstantia exprimenda: sed factis est dicere: *Missæ non interfui die festo* &c. Sanch. l. 1. Mor. c. 17. n. 23. Tamb. §. 14. n. 86. & seq. ubi refert etiam Lugonem.

95. VII. Non datur verè ac propriè Conscientia, quæ sit invincibiliter errans. Dari in intellectu nostro errorem, qui sit invincibilis, certum est, & experimento constat. An autem hic error invincibilis dici possit Conscientia propriè dicta, & proxima honestatis regula, difficultas est. Existimo, eos, qui sentiunt, ita compellendum esse, non rectè sentire. Est enim Conscientia practica, seu ea, quæ est proxima veræ honestatis regula, judicium Prudentiæ: impossibile autem est, judicium Prudentiæ esse erroneum in seipso, etiam invincibiliter: est enim, ut ex Philosopho 6. Eth. 3. omnes docent, virtus intellectualis semper ad verum inclinans, nunquam ad errorem; impossibile igitur est, Conscientiam etiam invincibiliter erroneam esse Judicium Prudentiæ.

96. Nihilominus tamen non desunt, qui contendant, dari Conscientiam invincibiliter errantem: & in hujus rei confirmationem multa putant accumulari posse exempla. Ex plurimis unum lubet in medium proferre. Sic ergo discurrunt. Si Sacerdos bona fide super hostiam hordeaceam proferat verba consecrationis, eamque populo adorandam proponat, omnes adstantes honestissimè eam hostiam adorabunt, rati, quamvis falsò, Christum præsentem esse; quo casu Conscientia urget illos ad Christum, ubi non

est, adorandum: & tamen in eo judicio, quamvis innoxie & invincibiliter, errant: ergo datur Conscientia invincibiliter errans. Sed adhuc

97. Tenendum est, non dari ullam veram Conscientiam, quæ in se sit errans, licet invincibiliter. Nam si rem secundum veritatis rigorem meriamur, in intellectu adorantis illam hostiam, duo ad minus interveniunt judicia; quorum unum est probabilis opinionis, quamvis falsæ, aut bonæ fidei humanæ; alterum Prudentiæ. Prius innoxium quidem est, sed erroneum, nec tamen Conscientia propriè, sed præsuppositum ad illam. Alterum est certissimum, imò evidens practicè, & est ipsa Conscientia propriè dicta, in qua nullus error esse potest, habetque longè diversum objectum ab objecto prioris judicij. Unde error in eo, qui adorat hostiam, quam judicat esse consecratam, non est conscientia, nec Prudentiæ, sed opinionis probabilis, aut fidei humanæ, quæ Prudentiæ est annexa. Explico rem in hunc modum. Adorans opinatur bonâ fide, hostiam, quam videt, esse consecratam; atqui hujusmodi judicium est merè speculativum, nec est actus Conscientiæ, quæ non judicat, an, quod oculus videt, sit consecratum, nec ne: sed ejus munus est, prudenter judicare, honestissimum esse, adorare hostiam, quam homo certò novit, vel probabiliter opinatur, vel credit bona fide humana, consecratam esse: in quo prudenti judicio ne vestigium quidem erroris est, etiam specularivi, sed evidens & certissima veritas, cui se conformans affectus adorantis honestissimus redditur; ac honestatem hujus affectus habet

Con-

Conscientia illa prudens pro objecto suo adequato: non verò se ingerit hæc Conscientia in officium proprium concomitantis illius innoxie opinionis, aut fidei humanæ, quarum est ferre iudicium seu verum, seu falsum, verosimile tamen, & probabile, an hostia sit consecrata, nec ne. Atque hinc intelligi potest, quale fuerit factum Jacobi, accedentis ad Liam, quam sincerè, quamvis erroneè, putabat esse Rachelem uxorem suam. Nam duo habuit diversa iudicia de diversis omnino objectis; dicebat enim tunc bona fide: *hec est mea uxor*; & hoc iudicium tuit opinio probabilis, sed falsa; nec fuit Patriarchæ Conscientia. Dicebat præterea: *licitum est mihi accedere ad eam, quam nunc sincerè puto esse legitimam meam uxorem Rachelem*; & hoc solum iudicium tuit Conscientiæ & Prudentiæ Jacobi, in quo in omni rigore fuit plenissima & evidentissima veritas: nam in oculis DEI & rigore veritatis licitum fuit Jacobo accedere ad eam, quam bona fide & innocenter opinabatur esse suam conjugem. Eodem prorsus modo se res habet in eo, qui adorat hostiam, quam bona fide putat esse consecratam, licet non sit: & in iudice, qui bona fide credens ex allegatis & probatis à testibus omni exceptione juridicâ majoribus accusatum esse reum homicidii, cuius tamen in oculis DEI non est reus, illum nihilominus iudicat, in Conscientiæ iudicio certissimo & evidentissimo tortori tradendum esse. Unde iudex ille errat, non quidem in Conscientia, sed in opinione probabili, quam habet simul cum iudicio Conscientiæ certissimo.

98. Fefellit autem multos, & fallit consortium, quod error speculativus iudicii opinativi bona fide concepti habet quandoque cum prudenti iudicio Conscientiæ, omnis erroris experte, ideòque errorem innoxium primi Iudicii accommodarunt Conscientiæ prudenti, & e contra. Unde Conscientiam hanc vocarunt invincibiliter erroneam, cum tamen propriè sic loquendum esset: saepe datur unde quaque vera, & rectissima Conscientia, quæ conjuncta est cum inculpabili errore, qui Conscientia non est, nec Prudentia, sed probabilis opinio, licet falsa. Eodem modo explicandus est ille loquendi modus, quo dicimus, dari in nobis Conscientiam opinativam probabilem, quæ sit proxima honestatis Regula. Nihilominus tamen quia mos communis obtinuit, ut ex consortio erroris invincibilis, aut opinionis probabilis etiam Conscientia eam obtineat appellationem, cum multis deinceps loquemur, etsi putemus sapiendum esse cum paucis.

ARTICULUS III.

Regule dirigendi Conscientiam opinativam.

99. Nota I. Opinionem generatim nihil aliud esse, quam infirmam & incertum intellectus nostri assensum circa unam partem, non sine formidine oppositæ partis: in specie verò quatenus fundat Conscientiam seu proximam actionis humanæ regulam, debet esse probabilis, seu talis, quæ nitatur fundamento magni momenti, nec contra se, vel pro parte opposita habeat rationem convincentem, aut

aut decretum aliquod Pontificium, quo tota probabilitas, si quam fortè habuit, ab ea sententia auferatur.

100. Nota II. Fundamentum, quo sententia probabilis nititur, fere triplex esse. I. Est Ratio, quæ licet non debeat esse convincens, non tamen esse futilis & levis momenti, sed firma & gravis; qualis censetur esse argumentum tam validum, ut viros etiam doctos movere possit ad assensum præbendum; vel Sacræ Scripturæ testimonium; vel Ecclesiæ decretum, quo talis opinio stabilitur. II. Est exemplum & consuetudo bonorum hominum. Ubi Palus *tr. 1. D. 2. p. 1. n. 6.* & Sancius *in select. D. 44. n. 71.* rectè advertunt, quòd, licet, ut mox diceretur, ex assertione unius gravis & docti viri formari possit regula prudenter operandi, non tamen illico formari possit similis regula ex facto unius, quantumvis pii ac docti viri; cum vir iste possit ita operari ex causa nobis incognita, v. g. ex dispensatione facta in lege, passione, inadvertentiâ &c. adde, quandoque etiam doctos ac probos viros errare graviter in suis actionibus, juxta tritum illud; quandoque bonus dormitat Homerus. Quando verò videmus, plures viros probos ac doctos, v. g. Religiosos, passim frequentare aliquas actiones, Superioribus non contradicentibus, licitum est illorum exemplum sequi, nisi lege apertè prohibeatur. III. Est auctoritas, quæ tamen debet esse gravis: qualis censetur esse eorum Doctorum, qui in aliis materiis rarò à veritate aberrant; item quos vitæ morumque integritas commendat; qui mul-

tum laboris & studii in examinandis opinionum fundamentis ponunt; nec ad talem opinionem ex inordinato aliquo affectu inducti sunt, sed ex ratione; neque enim auctoritas, omni ratione profus destituta, quidquam ad probabilitatem conciliandam facit. Unde si mille auctores in unam sententiam conveniant, nulla ratione nixi, nulla sanè ex hoc capite generabitur probabilitas: neque credendum est illis, ut apud Palaum *n. 8.* ait Joannes Lupus. Unde patet, nullam dari probabilitatem merè ab extrinseco. Ut verò alicui videatur sententia ab auctoritate eam tenentium probabilis, non est necesse semper, ut ipse eorum rationes nôrit: sufficit, si bona fide iudicet, eos esse tales, qui nihil temerè soleant proferre. Potest autem sententia aliqua ab auctoritate reputari probabilis, etsi unicus vir sit, qui eam tradit; modò sit vir I. doctus, id est, in ea facultate, ad quam materia novæ illius sententiæ spectat, bene sit, versatus, & probatus, eamque solutis oppositis argumentis bona ratione firmet. II. Pius, qui scilicet juxta suum statum communiter videatur suæ salutis curam gerere, Et III. prudens, qui nempe in suis sententiis non sit præceps, non temerarius, non audax, qui non vereatur quibuslibet se opponere. *Bresler. l. 3. c. 3. n. 33.*

101. Nota III. Probabilitatem aliam esse absolutam, aliam respectivam. Illa est, quæ ab omnibus tam doctis, quam indoctis absque discrimine talis habetur. Ista est, quæ non respectu omnium, sed tantum plebejorum & indoctorum, qui rationum momenta ponderare nequeunt,

ut

ut ex iis iudicium forment de probabilitate opinionis, probabilis redditur ab auctoritate. Ceterum ut sententia aliqua sit respectivè probabilis, non requiritur tantum doctrinæ, quantum ad probabilitatem absolutam. Hinc ut sententia aliqua vulgò Christi fidelibus, hoc est, hominibus plebejis sit ob auctoritatem probabilis, ita ut eam tutò sequi queant, non est necesse, ut quis proximè aptus sit ad Theologiam v. g. Moralem docendam: sufficit, illi studuisse, & profecisse, ita ut ab illis vir doctus habeatur, præsertim si ex officio illi incumbat, Christi fideles instruere. Bress. n. 37. Et ideo potest rusticus, aut alius indoctus Parochianus tutò sequi sui Pastoris sententiam, pœnitens sui Confessarii, imò & discipulus Magistri; quia isti meritò & prudenter magni debent facere ralem auctoritatem, & universim credere, ad huiusmodi officia solùm idoneos promoveri, nisi clarè de contrario constet. Bress. n. 38.

102. Nota IV. Sententiam probabiliorē esse, quæ meliori ac firmiori fundamento nititur, non quæ à pluribus traditur, quia auctores non per seipso, ut paulò antè dictum est, probabilitatem opinionibus conciliant, sed quatenus firma aliqua ratione nituntur, vel certè niti præsumuntur. Sanch. l. 4. de Matrim. D. 44. n. 2. Palus n. 7. Sancius in select. D. 44. n. 68. Hinc singularis unius sententia potest esse probabilior eâ, quæ est multorum. Quamvis regulariter loquendo probabilior sit, quæ pluribus placuit, non præcisè ex eo, quòd pluribus placuerit, sed ex eo, quòd fundamenta, quæ plures moverunt, ut in eandem sententiam convenirent, meliora esse, sit præ-

R. P. Stoz Trib. Pœnit.

sumendum. Palus l. c. Ex dictis autem satis

103. Patet, sententiam improbabilem esse, quæ nec ratione, nec auctoritate alicujus momenti nititur: & in specie talis est, quæ vel continet aliquem errorem; vel legibus, ac decretis Pontificum adversatur.

104. Nota V. Sententiam tutam esse illam, quàm si homo sequatur, non peccat: quod quia æquè uni atque alteri sententiæ probabilis convenit, nulla est quoad imputabilitatem culpæ, seu formaliter tutior alterâ. Palus p. 2. n. 3. Sancius D. 19. n. 8. D. 42. n. 12. & D. 44. n. 66. & alii: quælibet enim sententia probabilis reddit, ut dicemus n. 107. conscientiam tutam in operando tam juxta unam, quàm juxta alteram; non enim datur major securitas, quàm non peccare; neque est magis & minùs inter peccare & non peccare. Illud tamen negandum non est, unam sententiam alterâ esse materialiter tutiorem; quod sic explico. Sunt duæ sententiæ, ambæ probabiles, quarum una negat rem, quam quis bona fide putat esse suam, restituendam esse: altera verò affirmat, quamcunque ex his sententiis quis sequatur, nullum quidem periculum peccati alicujus formalis subit: nihilominus tamen, si non restituat, peccat materialiter seu potiùs committit id, quòd fortè à parte rei malum est, si nimirum res illa revera sit aliena: si autem restituat, nec materialiter malè facit. Sententia erga minùs tuta hoc sensu dicitur illa, quæ est in materia, in qua potest esse peccatum. Et in hoc consistit major securitas materialis inter sententias probabiles, de qua sola videntur loqui DD.

Aaa

dum

dum docent, sententiarum probabilium unam alterâ tutiorem esse. Hinc autem obiter

105. Pater, Conscientiam non tutam esse illam, quæ fundatur in opinione non tuta, seu non probabili; tutam verò, quæ fundatur in opinione tuta, seu probabili, & moraliter certa.

106. Nota VI. Contingere posse, ut sententia, quæ aliis est probabilis, mihi non sit probabilis: nam utraque vel alterutra ex contradictoriis potest esse probabilis prudentibus, quibus neutra pars est certò vel evidentè nota. At mihi nulla opinio, etiam urgentissimis rationibus nixa, potest esse probabilis, cujus contrariam certò novi esse veram, v. g. etsi toti populo probabile sit, in taberna, ad cujus fores hædera pender, vinum vendi, mihi tamen, qui certò scio, istuc ne guttam vini esse, est improbabile, etiam appensâ hæderâ, & rotâ in contrarium clamante civitate, vendi istuc vinum. Ut ergo mihi sit opinio probabilis, requiritur, ut sciam, eam niti fundamento firmo, & eandem non certò cognoscam, esse falsam. Ut autem eidem assentiam, insuper necesse est, ut formem iudicium opinativum, quo iudicem esse veram, & contrariam falsam, sive illa mea existimatio revera falsa sit, sive vera. His ita constitutis traduntur sequentes regulæ de re proposita.

107. Regula I. Licitum est, secundum sententiam probabilem operari, licet ad sit formido oppositi, ne scilicet altera sententia à parterei sit vera, & illa, quæ delecta est, falsa. Sanchi, *l. 1. Mor. c. 9. n. 13.* Coninch. *de Sacram. D. 34. d. 10. n. 84.* Bress. *l. 3. c. 5.* Arriaga *T. 3. D. 23.*

f. 2. subs. 2. n. 16. & alii: quia qui operatur secundum sententiam probabilem, non operatur temerè, sed prudenter & tutò, hoc est, sine ullo periculo peccandi formaliter: hoc ipso enim, quòd sit sententia aliqua probabilis, à peccato liberat eum, qui secundum illam operatur. Neque verum est, sub opinione tantum esse, licitum esse, operari secundum sententiam probabilem: hoc enim certum est, & indubitatum. Et licet id esset sub opinione, tamen, qui iudicaret, se opinionem probabilem sequi posse, certus est reflexè, se non peccare.

108. Si attentis omnibus circumstantiis utraque ex opinionibus oppositis, prudenter, id est, non temerè iudicetur probabilis, sed verè sit probabilis, cuique licet sequi alterutram; modò non sciat determinatam alterutrius veritatem. Et hæc regula vera est, sive opiniones sint de speculativis, sive de practicis, in quacunque materia, absque ulla exceptione, etsi altera supremum probabilitatis gradum habeat, altera verò infimum; dummodo tamen opinio, quæ eligitur, sit adhuc verè probabilis. Palaus *tr. 1. D. 2. p. 2. n. 2.* Bonac. *de peccat. D. 2. q. 4. p. 9. n. 4.* Tanner. *T. 2. D. 2. q. 6. d. 3. n. 30.* Sanchi *D. 9. n. 8. & D. 42. n. 12.* Sanchi *l. 1. Mor. c. 9. n. 14. & multi alii.* Ratio est: quia, qui sequitur sententiam, etsi minus, verè tamen probabilem, postpositâ probabiliiori, adhuc non operatur ex levitate animi, aut imprudenter, sed ex rationabili seu verosimili motivo. Neque ullum est fundamentum obligationis sententiam probabiliorem præ minus probabili amplectendi. Et sanè si esset, esset nimis dura & innumeris scrupulis obnoxia, pondera-

derare rationes cujusvis sententiæ, ut ex illis probabilior eligi possit.

109. Diligenter autem advertendæ sunt illæ particulæ: *Si attentis circumstantijs &c.* nam si non attendantur, sed una opinio neget, hoc, v. g. opus licitè fieri concurrente hac circumstantia; & altera opinio affirmet, posse idem opus licitè fieri, non tamen in hac sed alia circumstantia loci, temporis, tum revera opiniones non sunt contrariæ vel contradictoriæ, sed disparatæ, ut notum est, & fortè utraque vera est, vel fortè utraque falsa, vel altera fortè probabilis, altera improbabilis. Et inadvertentia hujus particulæ multis deceptionibus & erroribus causam dedit. Unde & sententia, quæ *generatim* & absque ejusmodi limitatione loquitur, est tertia inter 65. à S. D. N. Innoc. XI. prohibita.

110. Sed & illæ particulæ studiose sunt advertendæ: *Dummodo tamen opinio, quæ eligitur &c.* quia si probabilitatem amiserit ob aliquod decretum contrarium, vel gravem censuram, vel gravem rationem de novo inventam, quæ difficulter refutanda videatur, non habet locum prædicta regula. Et ideo licet olim valde probabile fuerit, Sacerdotem, qui sibi culpæ mortalis concius esset, tantum ex consilio teneri *quamprimum confiteri*, si urgente necessitate ex defectu Confessarij non præmisit confessionem; hodie tamen post Decretum Alexandri VII. sententia hæc nullam amplius habet etiam speciem probabilitatis.

III. III. Et hoc, quod *suprà n. 108.* dixi, habet locum, non tantum cum sententiæ sunt æqualis probabilitatis, sed etiam inæqualis, ita ut tunc liceat ample-

cti minus probabilem relicta probabiliori, dummodo non obstat communis & recepta consuetudo, aut speciale præceptum prohibens usum alicujus (saltem aliorum judicio) probabilis sententiæ. Dian. p. 2. tr. 13. R. 1. ubi complures refert auctores pro hac sententia, quæ probatur: tum quia sic operans non potest temerarius aut imprudens judicari, cum habeat pro se rationem alicujus non levis momenti: tum quia ob infirmitatem nostri intellectus sæpe non possumus assequi, quid sit probabilis: oporteret enim multos auctores & rationes inter se conferre, quod esset nimis onerosum, & innumeris scrupulis obnoxium: tum quia id praxis doctorum & proborum hominum ita viventium & alijs consulentium habet: tum denique major probabilitas non tollit minorem, simulque stare possunt, nec concursus unius impedit vim motivam alterius, & facultatem intellectus assentiendi: licet enim major probabilitas majus pondus assentiendi imponat intellectui, non tamen necessitatem inferat: cum ergo utraque probabilitas, etsi opposita, maneat adhuc intra metas probabilitatis, poterit sanè intellectus determinari per voluntatem, ut uni potius parti assentiatur, quam alteri. Sicut autem in opposita probabilitate majori & minori intellectus potest ex determinatione voluntatis adherere parti minus probabili, ita etiam voluntati pro praxi licitum est, quamcunque eligere, quia minorem probabilitatem eligendo & sequendo, relicta majori, non agit contra rectam rationem, sed adhuc cum prudenti ratione: quod sufficit ad honestam actionem; neque enim aliquis vel prudentissimè

uissimè vel magis prudenter tenetur operari, sed solùm prudenter, modò practicè absque dubio operetur.

112. IV. Licitum est sequi sententiam alienam & minùs probabilem contra propriam probabiliorè, etiã retentam. Sanch. l. 1. Mor. c. 9. n. 15. Sancius D. 14. n. 8. D. 33. n. 32. & D. 41. n. 7. & D. 44. n. 31. 32. 33. Palau T. 1. tr. 1. D. 2. p. 2. & alij permulti: non enim talis aget contra conscientiam propriam, quia iudicium illud speculativum probabile, quo immediatè ipsi objecto assentitur, vel dissentitur, non est regula actionis humana: neque enim Conscientia recta, ut *suprà* n. 3. & 4. vidimus, esse potest iudicium opinativum seu probabile, sed est iudicium Prudentiæ, quo quis iudicat, licitum esse, in incertis secundùm opinionem, quæ ut probabilis & in praxi tuta à viris doctis defenditur, operari. Et hoc iudicium est certum, deductum ex alijs principijs practicis, videlicet; *sententia probabiliter docti, aliquid esse licitum agere, fas est & licitum se accommodare.* Est autem sententia, quæ probabiliter docet, contractum v. g. mutui esse licitum, administrationem Sacramenti in hac vel illa forma, vel materia esse licitam (dico *licitam*, quia sequi sententiam probabilem de valore Sacramenti prohibuit S. D. N. Innoc. XI. 2. Mart. 1679.) Ex quibus principijs sequitur illud, quod dixi; ergo fas est, secundùm hanc sententiam operari. Et in hoc ultimo iudicio consistit Conscientia.

113. V. Licitum est, opinionem probabilem, circa idem numero objectum, quam quis semel amplexus est, mutare, & secundùm oppositam operari. Dicast. de Euch. tr. 4. D. 2. dub. 17. q. 5. n. 323.

Bardi de Consc. probab. c. 14. & alij. Non enim est fundamentum obligationis manendi in sententia semel electa: neque enim homo suarum opinionum mancipium est, aut esse debet. Et sanè si prudenter egit, dum amplexus est hanc opinionem probabilem; quid, quæso, imprudentiæ est, eã relictâ sequi alteram oppositam, itidem probabilem.

114. Sed enim ne regula hæc cuiquam sit scopulus, aut lapis offensionis, addenda est limitatio, ut habeat solùm locum tunc, cum ea variatione facta non occurrat aliqua circumstantia, aut ratio, quæ alteram sententiam reddat omnino improbabilem; qualis est, si legis (cujus obligatio alioqui certò urget) aut alieni juris certi violatio sequatur, ita ut supposita ea variatione non sit amplius integrum legem implere, vel jus alterius illasum servare. Si enim v. g. ex duobus horologijs (hæc enim, ut communiter docent, subeunt vicem probabilium sententiarum, nisi de errore manifestè constet) possim sequi tardius, atque Vesperas cum Completorio differre usque post primum pulsam prioris horologii celerioris, eoque audito mutare mentem & dicere, tempus, pro quo obligabat officium, jam esse elapsum. Ecce! quomodo eludatur præceptum horarum Canonicarum. Eodem modo de jejuniis ecclesiasticis, & naturali ad communionem requisito discuti poterit.

115. VI. Potest Confessarius, vel alius vir doctus contra suam opinionem, alijs consulentibus respondere secundùm probabilem aliorum sententiam; modò non sit specialiter prohibicum. Palau p. 3. Bonnac. de peccat. D. 2. q. 4. p. 9. n. 6. Sancius

cius D. 41. n. 7. & D. 44. n. 50. Dian. p. 3. tr. 13. R. 14. & alij. Imò potest modò juxta unam, modò juxta alteram responderè: si enim quisque potest secundùm alienam, etiam minùs probabilem sententiam semet in suis actionibus dirigere, cur non & alios possit? Imò contingere potest, ut aliquando per persona, quæ consilium petit, si valde scrupulosa, vel remedium alioquin illi dandum secundùm probabiliorem opinionem, sit valde difficile aut onerosum: hoc proinde casu prudentia dicat, hic & nunc consilium dandum esse juxta opinionem minùs probabilem, in qua datur facilius remedium: v. g. si ex consilio dando pendeat reiteratio confessionum totius vitæ retroactæ, vel restitutio magna, quæ difficillimè fiet, & sit opinio minùs probabilis liberans ab utroque onere, prudentia dicat, licitum esse, respondere juxta opinionem minùs probabilem. Quin cum is, qui petit consilium in casibus ad suam Conscientiam spectantibus, communiter intendat scire, an sit pars benignior, quam sequi liceat sine peccato, debet interrogatus, posito, quòd consilium dare caperit, respondere juxta opinionem, interroganti favorabiliorem, etiam minùs probabilem, etiam alienam. Excipe, nisi fortè interrogans expressè velit, consilium sibi dari juxta ipsius interrogati opinionem: tunc enim secundùm propriam, non alienam, quamvis probabiliorem, erit respondendum: nisi fortè etiã in hoc casu peculiaris ratio aliud suaderet; ut si ex manifestatione propriæ sententiæ gravia sequerentur incommoda.

116. VII. Quilibet Confessarius seu proprius seu delegatus potest sequi, vel saltem permittere opinionem pœnitentis probabilem; etsi ipse contrariam sustineat,

aut etiam putet, pœnitentis sententiam esse falsam, modò tamen sciat, eam ut probabilem ab alijs peritis defendi. Sanch. n. 28. & 31. Bon. n. 8. Palau p. 4. n. 2. Sanch. D. 33. n. 28. & 54. & D. 44. n. 31. & alij. Et procedit hæc regula, etsi Confessarius evidenter sciat, opinionem pœnitentis esse falsam, adeoque sibi improbabilem: modò simul prudenter opinetur, pœnitentem esse in bona fide, & errare invincibiliter. Ratio est: quia, ut licitè Confessarius absolvat pœnitentem, non tam debet attendere, an erret, vel non, quam an sit bene dispositus, vel non. Quod si dispositum noverit, licet judicet, vel etiam sciat eum errare, poterit absolvere illum, qui attentis omnibus circumstantijs est in oculis DEI, & cujusvis viri prudentis dignus absolutione, sicut est is, qui sequitur opinionem probabilem: non quidem judicando, eam pœnitentis opinionem esse veram, sed judicando, se tutà conscientiam impendere absolutionem pœnitenti, qui bona fide & probabiliter putat, se non malè egisse, quod egit. Vide *inf. l. 2. n. 133.*

117. Quocirca, quod bene NOTANUM, & fortè paucis notum est, in intellectu Sacerdotis, contra suam opinionem tentam absolventis, esse simul duo hæc judicia, & quidem de diversis objectis, scilicet: *ego opinor, pœnitentem falli, sed tamen non mala fide adherere sua opinioni, etsi non meo; sed aliorum judicio probabili; & Ego judico, illum absolvi posse.* Prius judicium est opinativum & objectum illius non est absolutio danda, vel non danda; neque ea opinatio Conscientia est Sacerdotis. Posterius judicium habet pro objecto suo absolutionem, estque recta Conscientia Sacerdotis, & judicium Pru-

P. S.
Tri
Poeni
EN

dentia. Quare etsi tutâ conscientia quemque, certò veritatem non scientem, opinari liceat, pœnitentem in sua opinione errare vel non; imprudenter tamen & improbabiler opinatur, qui censet, posse non impendi absolutionem pœnitenti bona fide opinanti, posse absolvi, sive dein ita opinando erret, sive non. Et ita discutendum est in quacunq; alia materia, circa quam sunt variæ opiniones, secundum quas contra propriam aliquid fit. An autem Confessarius debeat impendere absolutionem secundum pœnitentis opinionem variant auctores. Quidam apud Palaum *n. 1.* affirmant de proprio seu ordinario pœnitentis Confessario; de non proprio seu delegato negant. Alij rectius affirmant de utroque Palaus *n. 4.* Sanch. *n. 29. & 30.* Sancius *D. 33. n. 54.* Bonac. *n. 9.* Suar. *de pœnit. D. 32. f. 5. n. 3.* modò jam sit incepta confessio. Nam Confessarius delegatus non tenetur audire pœnitentem, neque ejus sententia se conformare, ante inchoatam quidem confessionem. Palaus *n. 4.* Sancius *D. 44. n. 10.* Suar. *n. 2.* Vide *infra lib. 2. à n. 132.*

118. VIII. Etiam in administratione Sacramentorum licitum est sequi minùs probabilia relictis probabilioribus. Sanch. *n. 33. & l. 3. de Matrim. D. 20. n. 4.* Palaus *p. 5. n. 5. & alij.* Ratio est: tum quia si ministri Sacramentorum semper deberent probabiliora sectari, innumeris scrupulis involverentur: tum quia iidem Ministri adhuc prudenter operantur, neque, quamdiu de veritate oppositæ sententiæ non sunt certi, majori periculo culpabili Sacramentum irritandi se exponunt, quam si probabiliora sequantur; sepe enim,

quæ probabiliora videntur, falsa sunt. Excipe I. nisi communis & recepta Ecclesiæ praxis, vel speciale præceptum, quo certæ alicujus sententiæ alioqui probabilis usus prohibetur, obstet. Excipe II. Ea, quæ jure Divino spectant ad valorem & essentiam Sacramenti: horum enim defectus ab Ecclesia suppleri non potest, sicut potest in ijs, quæ sunt juris merè humani, ut est jurisdictio absolvendi: hæc enim cum de jure tantùm humano requiratur ad Sacramentum validè administrandum, potest defectus, si quis fortè in ea contingat, ab Ecclesia suppleri; & defecto suppletur in Sacerdote, qui publico & communi errore habetur pro vero Confessario, debita jurisdictione instructo, cum tamen non sit, de quo *infra lib. 1. num. 53.*

119. IX. Licitum est interroganti, si unius resolutio non sit grata, alium & alium adire, usque dum inveniat gratam resolutionem, dummodo recta intentione procedat: utitur enim jure suo, quod habet ad investigandum, num sit aliquis, qui eximat ab onere, quod alij imponunt. Bonac. *q. 4. p. 9. n. 10.* Sanch. *l. 1. Mor. c. 9. n. 24.* Ac timendum est periculum errandi, ne fortè talis, dum lucem quærit, involvatur tenebris, & loco Doctoris inveniat cæcum, qui eum in foveam præcipiret. Et ideo sic investigantem Navar. *in Man. c. 17. n. 83. & alij* reprehendunt, dicuntque, eum peccare mortaliter.

120. X. Licitum est, etiam in articulo mortis opinionem probabilem sequi, relictâ probabiliori: non enim major est obligatio DEUM non offendendi, aut salutem suam procurandi in articulo mortis,

tis, quam extrā: potest autem quisque sententiam etiam minus probabilem citra culpabile periculum formale offendere Divinae, vel salutis amplecti extra mortis articulum, ergo etiam in eodem: alioquin enim etiam hinc omnia scrupulis & anxietatibus plena forent. Sancius D.9. n.8. Dian. p.2. tr.13. R.9. cum tamen si uspiam alibi, tunc ubi omnia timoris plena sunt, mens solatio, spe, & fiducia in DEI bonitatem sit implenda & erigenda.

ARTICULUS IV.

Regula dirigendi conscientiam dubiam.

121. Nota I. Dubium generatim nihil aliud esse, quam fluctuationem quandam intellectus inter utramque contradictionis partem harentis & nescientis, utri earum assensus sit praestandus. Potest autem hoc dupliciter fieri. I. ut pro neutra parte occurrant rationes, intellectus tamen hareat anceps, ita ut in neutram partem se determinare possit. II. ut in utramque partem occurrant rationes. Si priori modo contingat dubium, à plerisque vocatur *Dubium negativum*; sed, si rectè sentimus, id non tam dubium est, quam mera ignorantia: ut cum dubitamus de stellis, vel arenis maris, sintne numero pares, an impares. Si verò posteriori modo contingat dubium, intellectus adhuc dupliciter se habere potest. I. ut iudicet, rationes pro utraque parte occurrentes esse quidem dignas, quæ retardent assensum, vel dissentium pro alterutra parte opposita, neutrius tamen partis rationes tam dignas

esse, ut mereantur assensum vel approbationem præ rationibus partis opposita. Hinc quando dubitans de aliquo objecto dicit, se non posse se resolvere in alterutram partem oppositam, sensus est, quòd, licet iudicet, utramque partem, vel rationes utriusque partis esse quidem æstimabiles neutra tamen pars alteri præferenda sit. Et hoc dubium est *positivum ac proprium*. Alii dubium *positivum* appellant, cum vel utraque pars iudicatur probabilis, vel rationes ipsæ, quæ pro utraque parte occurrunt, reflexè iudicantur probabiles, id est dignæ, quæ assensum mereantur, interim tamen intellectus neutri partium propositarum assentitur. Sed hoc propriè non est dubitare, sed inter duas sententias verè probabiles constitutum esse, & fluctuare. II. fieri potest, ut intellectus omnem omnino assensum, seu iudicium formale circa partes oppositas, & earum rationes suspendat ex imperio voluntatis, deterrita à motivis contrariis, quæ voluntas approbat, & facit, ut intellectus quoque eadem virtualiter probeat, hoc ipso quòd propter illa suspendat assensum: hoc enim moraliter idem est, ac affirmare, motiva illa talia esse, ut faciant rem dubiam. Et hoc dubium vocatur *propriè negativum* ad distinctionem illius, quòd paulò antè dixi, non tam dubium esse, quam meram ignorantiam.

122. Nota II. Dubium aliud esse Juris, aliud Facti. Dubium Juris dicitur, quod est de obligatione, vel facultate legitima aliquid faciendi, vel de valore actus & similibus aliis ad Jus spectantibus, v. g. an extet lex; an votum editum sit validum; an Subdiaconus recens ordinatus

natus sit obligatus ad horas Canonicas; an Baptismus collatus sit validus &c. Dubium facti est, cum mens anceps est, ut judicare nequeat, an opus, quod est impositum, sit factum, aut de aliis ad opus spectantibus: v. g. an horæ Canonicae sint recitatae? an, si recitatae sint, debito modo, & attentione? an Baptismus sit collatus, & an peccatum sit commissum? an illud sit confessus? an ætas ad legem jejuniæ ad Sacros ordines recipiendos requisita, sit completa &c.

123. Nota III. Dubium Juris subdividi in merè speculativum, & practicum. Illud est, cum directè non quæritur de praxi, seu actione humana, sitne licita, necne, sed de aliquo alio v. g. an res, quam possideo, mea sit. Istud verò est, cum de ipsa praxi quæritur, v. g. an actio aliqua sit licita? Quod iterum duplex est. Unum generale & abstractum; cum nimirum generatim quæritur, v. g. an liceat die festo laborare, omittere Sacrum &c. Alterum est propriè practicum, cum nimirum in particulari dubitatur, an hîc & nunc possim die festo laborare, aut omittere Sacrum, an hîc & nunc teneam jejunare &c. Et hoc dubium vocatur meritò propriè practicum; quia est proximè de operatione humana. At dubium illud generale est remotum à praxi, & idcirco etiam subinde speculativum appellatur, comparatione videlicet alterius magis practici dubii. Ceterum ex dubio facti sæpe oritur dubium juris, v. g. dubius de homicidio commisso incipit dubitare, an sit excommunicatus, aut irregularis: dubius de peccato commisso incipit dubitare, an illud confiteri teneatur &c. Similiter ex dubio juris merè speculativo oritur practicum: v. g. dubius

de valore Baptismi incipit dubitare, an sit repetendus? an res, de qua dubitatur, an sit propria, retineri queat, vel alienari? &c. Quoniam autem, quod bene notandum est, non omnino idem est, dubitare, an lata sit aliqua lex de aliquo opere faciundo, vel omittendo: & dubitare, an liceat mihi opus hîc & nunc facere vel omittere, seu, an illud opus faciundo, vel omittendo peccem: idcirco ut in præsentibus dilucidius procedamus, tertium dubiorum genus addendum videtur, videlicet de honestate, & turpitudine operis faciendi. His ita positis traduntur sequentes regulæ de re proposita.

124. Regula I. Non est sufficiens causa dubitandi, non ampliùs esse memorem, v. g. se aliquid commisisse, consensisse, confessum esse &c.

125. II. In dubio melior est conditio possidentis: id est, cum oritur dubium circa aliquid, possessio est sufficiens titulus ad formandum dictamen practicum, rem vel actionem esse licitam, v. g. rem, quam possideo, & dubito de ea, num mea sit, me posse retinere, modò simul habuerim debitam diligentiam inveniendi veritatem, de qua postea. Habet verò hæc locum non tantum in materia Justitiæ, sed etiam cujuscunque alterius virtutis v. g. religionis, obedientiæ, temperantiæ &c. Sanch. l. 1. de Matrim. D. 9. n. 11. & l. 2. D. 41. n. 32. & lib. 1. Mor. c. 10. n. 11. Bonac. de peccat. D. 2. q. 4. p. 7. n. 13. Suar. de Relig. T. 2. tr. 6. l. 4. c. 5. n. 7. & T. 5. in 3. p. D. 40. f. 5. n. 15. Palaus tr. 1. D. 3. p. 6. n. 1. Sancius D. 42. n. 7. Coninch. de Sacram. D. 34. d. 10. n. 86. Dicast. de Euchar. tr. 4. D. 9. d. 17. n. 299. & quam plurimi alii.

126. III. Ut autem cognoscatur, quis sit in possessione, non est facile dare generalem aliquam regulam. Communiter ajunt, pro eo sive in favorem illius judicandum esse, pro quo stat Juris præsumptio: & ideo si præsumptio faveat obligationi, voluntatem teneri ad id, de quo dubitatur: si autem faveat libertati, non teneri. Bonac. n. 14. Sanch. cit. c. 10. n. 13. & alii. Quia Jus nihil temerè præsumit, sed ducitur justâ causâ ad præsumendum; aliâs præsumptio esset injusta. Unde si Jus præsumit in favorem unius partis, signum est, possessionem, de qua est dubitatio, se tenere pro eadem parte. Et tunc ipsa juris præsumptio habebitur pro veritate, & secundum illam decidendum est, ut notant communiter DD. & definitur in *Instit. de Interdictis. §. retinenda.* ibi: cum obscura sunt utriusque jura, nempe litigantium partium, contra petitorum judicari solet. Sed hæc regula difficilis est, nec rem omnino dilucidat; non enim semper constat, pro quo stet præsumptio, cum jus commune sæpe resistat possessioni.

127. Videtur ergo clarius dici, tunc pro libertate hominis standum esse, quando dubium est circa actionem, quæ obligationem quasi primò introducit; contra libertatem verò standum esse pro obligatione, quando dubitatur de re, quæ ab obligatione excusare vel eximere deberet. Vel aliter in hunc modum; si obligatio est antiquior seu prior dubio, standum est pro obligatione; pro libertate verò, si per ipsum dubium obligatio primùm quasi subintrat, vel contrahenda est: v. g. qui dubitat, an votum, quod fecit, sit validum, non tam dubitat, an

R. P. Sto. Trib. Pœnit.

obligationem contraxerit, quàm an ab obligatione, quam votum præcedens secum attulit, eximatur per illud dubium. Econtra verò qui dubitat, an votum emiserit, dubitat, an contraxerit obligationem, id est, an fecerit id, quod secum adfert obligationem. Item, qui dubitat, an hora duodecima noctis audita sit, si dubitat, quia vult vesci carnibus, quibus eo die non poterat vesci, dubitat, an eximatur ab obligatione: econtra verò qui de eadem hora dubitans idcirco dubitat, quia timet, ne à carnibus, quibus alioqui hodie vesci licebat, abstinere debeat, non dubitat, an à præcedenti obligatione eximatur, sed an non aliqua de novo intret, seu contrahatur. Et ita in aliis materiis. Duplex ergo dubium est, unum, an obligatione, quam aliunde constat adesse, eximar; & hoc non suffragatur homini: alterum, an obligationem primùm contraxerit; & in tali dubio faveat homini possessio.

128. IV. Ut exortò circa rem aliquo dubio prudens dictamen practicum formari possit, dubium est deponendum assensu determinato in alterutram partem. Bonac. n. 12. & 13. Debet autem id fieri per motivum aliquod rationabile; nam pro libita per solum affectum & voluntatem se resolvere non est satis: non enim hoc pacto periculum malè operandi evitatur. Diligentia ergo adhibenda est, ut veritas deprehendatur: & quidem si eâ adhibitâ veritas non deprehendatur, dubium illud est invincibile, & habet se instar ignorantie invincibilis.

129. V. Si post omnem diligentiam adhibitam veritas investigari non potuit, consultum quidem est, ut in dubio ea

B b b

pars,

pars, quæ est tutior, hoc est, quæ juxta dicta supra n. 104. remotior est à periculo materialiter peccandi, eligatur; id tamen non est de præcepto, nisi vel dubium sit de honestate & inhonestate operis: vel in casu aliquo particulari aliud suadeat Superioris præceptum, aut juris dispositio.

130. VI. Ea, quæ sunt facti, in dubio non sunt præsumenda. Ita Juristæ communiter, qui id desumunt ex variis juribus, præcipuè ex *L. in bello. §. facta. ff. de captivis & postliminio reversis*. Cui affine est illud, quod dicitur *l. 2. ff. de probationibus*: ei incumbit probatio, qui dicit (seu affirmat aliquod factum) non qui negat: nisi præsumptio magis sit pro affirmante aliquid factum esse: quò spectat etiam altera regula: factum in dubio præsumitur, quod de jure faciendum erat: existimandum enim est, aliquem suo officio satisfecisse, & in eo, quod egit, nihil necessarium omisisse, cum delictum & defectus non præsumi, sed probari debeat: ut si constet aliquem votum emisisse, dubium autem sit, an habuerit animum obligandi se, pro voto standum est: licet enim intentio sit quid facti, si tamen præsumeretur defuisse, delictum præsumeretur, quod non est faciendum. Huc facit etiam illud, quòd ea, quæ communiter fieri solent, præsumantur facta, dum contrarium non probatur; ut Menoch. *l. 6. de præsumpt. 14. n. 16.* ex variis juribus docet: quod Mascard. *de probat. T. 2. Conclus. 732. n. 30.* intelligendum ait, cum constat de facto principali, & dubium est de accessorio, quod solitum est fieri; tunc enim factum præsumitur: secus est, si

dubitetur de facto principali; tunc enim non præsumitur factum, etsi fieri soleat: v.g. testamenta fieri solent, sed non præsumuntur facta: & ideo, qui asserit, testamentum factum esse, debet id ostendere: at si constet de testamento facto, dubium autem sit, an Notarius de eo fuerit rogatus, cum hoc sit quid accessorium & solitum fieri, præsumitur rogatus. Quod si tamen concurrant causæ præsumendi, etiam ipsum factum principale præsumi, Mascardus. *n. 7.* confirmat ex variis canonibus.

131. VII. Cum agitur de oneris impositi gravitate, in dubio semper pro leviori præsumendum est: quod vel maxime locum habet in oneribus, quæ quis ultroneè sibi imponit, ut sunt vota; quique enim præsumitur, tantò minorem obligationem voluisse subire, quanto minorem potuit. Sumitur ex *Reg. 30. in 6.* In obscuris minimum est sequendum. Huc facit etiam id, quod habetur. *L. quidquid adstringenda ff. de Verb. oblig.* ubi, cum tractatur de obligatione introducenda, decernitur, strictam interpretationem faciendam esse: verba legis hæc sunt: quidquid adstringenda obligatio nis causâ dictum est, id, nisi palam exprimat, omisum esse intelligendum est, aut secundum promissorem interpretandum: cui favet *regula 2. de regulis juris*, ibi: ea facta, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretentur. Quod vel maxime locum habet in pœnis per *regulam 49. in 6.* odia restringi & favores convenit ampliari. Hinc est & illud, quod habetur *Reg. 11. eodem.* Cum sunt partium jura obscura, reo favendum est potius, quam actori: id quod etiam

etiam reperitur *Reg. 167. ff. de R. 7. favorabiliores potius rei quam actores habentur.* Nec extra considerationem debent esse hæc principia: nemo potest ad impossibile obligari, *Reg. 6.* Et: quod ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum. *Reg. 61.* Et: inspicimus in obscuris, quod est vero similis, vel quod plerumque fieri consuevit. *Reg. 45. eodem.* Et hæc sunt generaliora principia, quæ ad conscientiam dubiam spectant; ex quibus bene perpenſis possunt aliæ magis particulares regulæ, seu propositiones practicæ deduci. Sit ergo regula.

132. VIII. Illicitum est operari, cum dubium est de honestate vel pravitate operis hinc & nunc faciendi, & perseverat: qui enim sic operatur, non videtur curare, an illud, quod agit, peccatum sit, nec ne, neque excludit per determinatum judicium ejus operis malitiam: atque adeo hoc ipso eam virtualiter amat: perinde enim est, ac si dicat: sive in objecto sit malitia, sive non, illud volo: qui actus haud dubie malus est. *Sanch. l. 2. de Matrim. D. 41. n. 6. & alij.*

133. IX. Est autem peccatum eo tempore commissum ejusdem speciei cum illo peccato, de quo dubitatur, an in tali actione reperitur: voluntas enim amplectitur objectum sub ea ratione, sub qua ab intellectu proponitur, si non certo, saltem dubitanter: & ideo si quis dubitet, an sit peccatum mortale, peccat mortaliter: si an sit Sacrilegium committit Sacrilegium &c. si an sit peccatum veniale, peccat tantum venialiter: sicut & si præcisè dubitet, an sit malum: ita ut malitia solum in confuso apprehenda-

tur, nec an sit gravis ea vel levis. *Arriag. D. 23. s. 2. subs. 1. n. 10. & alij.* Aliud est, si dubitetur, an gravis sit vel levis: tunc enim est peccatum mortale, eo dubio perseverante operari.

134. X. Judicium verò illud de bonitate objecti requisitum ad hoc, ut dubium deponi possit, non debet esse incertum: ut excludat formidinem oppositi: sufficit judicium probabiliter judicans, hoc vel illud honestè fieri; quamvis non sine formidine oppositi. Hoc enim judicio supposito potest satis firmari certa veritas: à me in hunc ferè modum: Ego hinc & nunc bene operor, quia, dum probabile judico, hoc esse honestum, satis prudenter illud judicium in praxi sequor: non enim probabile est, sed certum, quemlibet motum ex opinione probabiliter bene, & sine peccato operari, quia in humanis, ut cum prudentia (quæ est regula humanarum actionum) operemur, non est nisi probabilitas necessaria.

135. XI. Qui peccat ex conscientia dubia, non est obligatus ad hanc circumstantiam in Confessione explicandam: v. g. qui dubitat, an hodie sit dies festus, & nullâ diligentia ad hoc dubium deponendum adhibita, omittit Sacrum, satis est, si dicat: *die festo non audivi Sacrum*: qui dubitat, an sit dies jejuniij ex præcepto, & sine ullo examine, aut veritatis indagine comedit carnes, satisfacit, si dicat: *esu carnum violavi jejunium.* Ratio autem horum est; quia hæc in objecto habent eandem speciem malitiam. *Bonac. de pecc. D. 2. q. 4. p. 7. n. 3. Excipe I. Nisi peccato annexa sit censura vel reservatio: cum enim tam hæc,*

quàm illa, utpote odiosa, intelligatur lata in peccatum, quod certò ex se, & ex objecto suo tale est, non comprehendit peccatum, quod ex conscientia dubia est tale. Et ideo si dubitans an furtum unius assis sit peccatum mortale & reservatum, (quia fortassis in tali Diœcesi furtum mortale reservatum est) furetur assem, peccabit quidem mortaliter, si eo dubio perseverante furetur; casum tamen reservatum non incurrer, imò nec censuram v.g. excommunicationis, si fortè contra furtum mortale sit lata: nulla enim in dubio seu juris seu facti censura incurritur: imò nec irregularitas, nisi in dubio commisi homicidij; hic enim casus & quidem solus reperitur in jure exceptus: ut proinde is, qui dubitat, an suo icu percussus alter obierit, sit irregularis. Bonac. n. 21. Excipe II, nisi eadem conscientia dubia explicanda sit, ut delictum cognoscatur. Si enim puer v. g. dicat, se violasse jejunium præceptum, & nihil aliud addat, Confessarius judicabit, eum non peccasse. Dicat ergo puer, se, cum dubitaret, an, si in die jejunij comederet, peccaret, comedisse: & sic Confessarius intelliget peccatum, quod puer ille verè commisit.

136. XII. In vero dubio juris seu naturalis, seu positivi, si post diligens examen adhuc manet dubium, ut judicari non possit, an lex sit lata, ea lex non obligat, & consequenter non peccat, qui tunc alterutram partem dubij sequitur: talis enim censetur laborare ignorantia invincibili, quæ juxta dicta supra n. 17. prope finem excusat à peccato. Sanch. l. 1. c. 10. n. 32. & l. 2. de Matrim. D. 41. n. 34. Filliuc, tr. 21. c. 4. n. 163. Dian. p. 4.

tr. 3. Resol. 21. §. unde sequitur. Idem est, si dubium sit, an lex ad aliquem casum se extendat. Palaus tr. 1. D. 3. p. 7. n. 7. hoc enim idem est, ac dubitare, an lex sit lata, aut an uti sit recepta. n. 4. & tr. 3. de legib. D. 1. p. 13. Dian. p. 1. tr. 10. R. 3. & 4. & p. 4. tr. 3. R. 14. hoc enim perinde est, ac dubitare, an lex aliquando obligaverit: Palaus n. 4. cit. & tr. 3. de legib. D. 1. p. 13. imò & an sit promulgata, Palaus n. 4. lex enim sine promulgatione & acceptatione non est in possessione, quæ est frequens sententia in materia de legibus. Quinimò cum leges, & præcepta humana in notabili, (sed juxta inæqualitatem Legum inæquali, & majore vel minore) difficultate & molestia non obligent sub culpa, potest, qui dubitat, an difficultas, quam habet, sit sufficiens ad excusandum, potest, inquam, hoc ipso pro sufficiente habere & judicare, se eâ lege non obligari. Quod si de lege constet, dubium autem sit, an sit abrogata, vel ejus obligatio ob certas circumstantias, v. g. necessitatis cesserit, vel eidem sit satisfactum, secundum legem est operandum: tunc enim lex est in possessione. Sanch. l. 1. Mor. c. 10. n. 34. & de Matrim. l. 2. D. 41. n. 37. Sancius D. 43. in select. n. 8. Palaus cit. p. 7. n. 6. & alij.

137. XIII. In vero dubio facti non est semper pars tutior eligenda, etiam, cum dubium post diligens examen adhuc perseverat. Suar. de censuris D. 20. f. 5. n. 15. & f. 6. n. 5. & 8. Valent. T. 3. D. 6. q. 6. p. 4. Non est enim ratio, cur, cum rationabili juris dubio perseverante liceat partem minus tutam sequi, id non liceat etiam in simili dubio facti.

Quan-

Quando autem id liceat, quando non, ut decidatur, ad principia (superius n. 130. & seq. posita est attendendum.

138. XIV. In dubio positivo improprie sic dicto, quale supra n. 121. ex aliorum mente descripsimus, licitum est alterutram partem amplecti; hoc enim est sequi iudicium probabile, quod satis est, ut in rebus moralibus juxta rectam rationem quis prudenter agat, etiam relicto probabiliori iudicio, juxta dicta supra à n. 111. Sed enim ad meliorem conscientie dubie directionem ea, quæ hæcenus diximus, ad praxin per casus frequentius obvios, seu corollaria applicemus.

ARTICULUS V.

Corollaria practica ex dictis articulo precedenti.

139. Corollarium. I. Qui post diligens examen dubitat, an votum, juramentum, aut promissionem fecerit, potest tunc definire, se neque vovisse, neque jurasse, neque promississe. Suar. de Relig. T. 2. tr. 5. l. 2. de Juram. c. 33. n. 3. & tr. 6. l. 4. de Voto c. 5. n. 7. & cap. 6. n. 2. Fill. tr. 21. c. 4. n. 165. Sanch. l. 1. de Matrim. D. 9. n. 3. & l. 2. D. 41. n. 36. & l. 8. D. 20. n. 11. & l. 1. Mor. c. 10. n. 36. & l. 4. c. 1. n. 16. Laym. l. 1. t. 1. c. 5. §. 4. n. 31. & alij: factum enim in dubio non præsumi, sed demonstrari debet; ergo voluntas non est obliganda, nisi liquidò constet de obligatione; quò facit etiam illa regula in foro externo usitata: Nemo solvere cogitur, antequam monstraretur esse debitor. Et hoc verum est, etsi magis inclinè, ut iudicet, se

votum &c. fecisse. Sanch. cit. cap. 10. n. 9. & 36. ubi revocat, quæ docuit l. 2. de Matrim. D. 41. n. 34. Dian. p. 4. tr. 3. R. 10. & alij. Quodsi autem constet de voto (quod fieri potest, si verba prolata in rigore, & secundum propriam acceptionem significant obligationem) dubium verò sit, quo animo sint prolata, obligandi se, an simulandi? pro obligatione voti &c. standum est: alioqui si præsumeretur, animum obligandi defuisse, delictum præsumeretur, quod juxta dicta n. 130. non est faciendum. Suar. de relig. ll. cc. Palaus p. 10. n. 4. Sanch. l. 1. de Matrim. D. 9. n. 13. & l. 8. D. 20. n. 10. & l. 4. Mor. c. 1. n. 36. & alij: verba enim sunt signa intentionis, dum non probatur contrarium: nemo enim dicere præsumitur, quod non sentit, L. Labeo. 7. ff. de supellect. legata. Similiter si de voto, juramento &c. quod constat esse factum, dubitetur, an sit impletum, implendum est; executio enim voti, aut alterius obligationis est quid facti, quod in dubio non præsumitur. Laym. l. c. Sanch. cit. c. 10. n. 12. Idem est, si de valore voti dubitetur ob sufficientis deliberationis defectum, ex aliqua animi perturbatione, metu mortis &c. proveniente. Sanch. cit. l. 4. c. 1. n. 13. & lib. 1. de Matrim. D. 8. n. 10. Suar. cit. l. 4. de voto. c. 6. n. 10. Palaus p. 11. n. 10. & alij: cum enim ejusmodi affectus debitam deliberationem auferre non soleant, in favorem Voti aut alterius obligationis iudicandum est, nisi prætendens defectum deliberationis eum sufficienter probet. Quodsi tamen dubitet, vigile an somnians, sobrius aut ebrius voverit &c. tunc iudicare poterit, se non vovisse &c. ejusmodi

modi enim impedimenta semper tollunt usum rationis ad valorem voti &c. requisitum. Suar. n. 9. Palaus. n. 8. Quare, qui invincibiliter dubius est de hujusmodi impedimentis, dubitat simul de valore, atque adeo de existentia Voti &c. & sua libertatis possessionem retinet. Neque hoc est contra paulò antè dicta: etsi enim dum dubitatur, an votum (quod constat esse factum) animo ficto, hoc est, voluntate se non obligandi sit editum, etiam dubitetur de aliquo pertinente ad constitutionem & valorem (sine hoc enim animo votum est prorsus invalidum.) tamen si tunc steretur pro libertate votentis, delictum de eo præsumitur: peccatum enim est, sine eo animo votere, quod equidem non contingit, cum statur pro dubitante, an votum sit v. g. in somno editum, vel in plena vigilia, & ideo non est mirum, quòd non æquè in illo, atque in isto casu faveatur libertati votentis.

140. II. Qui certus est de voto, dubitat verò de ejus modo & qualitate, tenetur solum ad id, quod est minus: actus enim præsumitur ita gestus, ut minus, quàm fieri potest, votenti sit onerosus, ut tradit Menoch. l. 6. de præsumpt. tota præsumpt. 9. & habetur in cap. ex parte. de censib. ubi Abb. n. 2. & 4. ait, præsumi votentem se minus, quàm possit gravare. Et ideo I. qui vovit religionem; dubitat autem, an in communi, vel hanc in particulari, potest ingredi quamlibet, ita ut si ad hanc non admittatur, sit liber à voto. Bonac. D. 1. de restit. q. 2. p. 2. §. un. n. 5. Sanch. cit. D. 41. n. 33. & l. 4. Moral. c. 13. n. 8. & alij. II. Qui vovit, se non habiturum copulam cum

fæmina; dubitat autem, an delicta, vel illicita intellexerit, potest contrahere nuptias. Bonac. l. c. Sanch. dicto n. 33. Sanchius D. 43. n. 4. & alij. III. Qui certus est, se vovisse castitatem; dubitat autem, an perpetuam, vel temporalem; an omnimodam, vel solum conjugalem; tenetur ad temporalem, vel conjugalem; nisi fortè meminerit, se verba perpetuitatem significantia prorsus proluisse. Dian. l. c. & R. 36. Sanch. l. 4. Mor. c. 13. n. 16. & alij. IV. Qui vovit, se recitaturum Rosarium: postea autem dubitat, an intellexerit integrum Rosarium, vel tantum tertiam illius partem, potest eligere tertiam partem: nam & hæc dicitur Rosarium. Suar. de voto l. 4. c. 8. n. 5. & alij. V. Qui vovit nummos vel triticum; postea verò dubitat, an voverit majores nummos, vel mensuras, potest eligere minores, quales in eo loco sunt in usu. Dian. R. 48. Sanch. n. 10. nisi verosimilius præsumi queat, votentem voluisse se ad majorem mensuram, vel rem pretiosorem obligare, per Reg. 45. in 6. Sanch. n. 11. Suar. c. 7. n. 11. Eodem modo discurrendum est de legatis, de quibus non constat, an sint de majori vel minori quantitate. Bonac. l. c. Sanch. n. 8. & 11. Menoch. l. 4. præsumpt. 106. à n. 1. usque ad 17. nisi ex verbis & materia aliud constet de mente legantis &c.

141. III. Qui certus est, se ad horas canonicas recitandas obligatum esse, dubitat autem, an omnes recitaverit, tenetur eam, de qua dubitat, recitare: quia lex est in possessione. Palaus p. 7. n. 7. Sanch. l. 1. Mor. c. 10. n. 12. & alij. quia obligationi certæ non potest dubia solutione satisfieri. Idem est de eo, qui cer-

tus est de debito contracto quocunque; dubitat autem, an solverit. Sanch. *l.c.* Palaus *p. 2. n. 14. Galii.* At qui certus est, se recitasse; sed dubitat, an cum debita intentione & attentione, præsumere potest, se utrumque præstitisse. Idem est de eo, qui dubitat, an adhibuerit debitam attentionem in Sacro, quod ex præcepto audire debuit, & scit se audivisse. Quamquam de attentione non est magnus cuiuspiam movendus scrupulus, cum constet ex dictis *p. 3. n. 257.* sufficere attentionem externam, modò sit devota & religiosa.

142. IV. Qui certus est, se vovisse, dubitat autem, an ante septennium, cum vovit, perfectum usum rationis habuerit, voto non tenetur. Si verò certus sit, se plenum rationis usum habuisse; dubitet autem, an septennium expleverit, tenetur voto; quia ad voti valorem non requiritur certa ætas, sed sufficit usus rationis. Ubi tamen excipienda sunt vota statum Religiosum constituentia, ad quorum valorem requiritur certam ætatem, constat ex Concilio Tridentino. Item non tenetur voto, qui certus est se vovisse ante septennium, in quo ratione nondum utebatur; dubitat autem, an illud votum postea ratificaverit, quia possidet certam libertatem contra dubiam ratificationem. Ceterum cum dubium est, an pueri habeant usum rationis, præsumendum est, habere, si septennium expleverint: quia præsumptio desumitur ex communiter accidentibus; communiter autem contingit, ut usus rationis habeatur post septennium, non verò ante illud.

143. V. Si cras sit jejunium, & post diligens examen dubites, an sit audita

duodecima noctis, potes cænare & carnisbus vesci: quia libertas est in possessione. Sanch. *l. 2. de Matrim. D. 41. n. 40.* Sancius *D. 43. n. 5.* Palaus *tr. 4. D. 3. p. 8. n. 6.* Sancius *D. 43. n. 40.* Bonac. *n. 8.* Laym. *l. 1. tr. 1. c. 5. §. 4. n. 36.* At si hodie sit jejunium, & dubites, an sit duodecima noctis, non licet: quia præceptum est in possessione. Constat enim, diem esse jejunii; dubium autem est, an jam sit transactus. Sancius *n. 5.* Sanch. Laym. Palaus *l. c.* Bonac. *n. 10.*

144. VI. Qui certus est, se comedisse, post diligens autem examen dubitat, an ante vel post mediam noctem; potest communicare: quia est in possessione libertatis communicandi. Sed quid? si quis noctu evigilans comedat, aut bibat, nesciens, nec scire valens, quâ horâ biberit aut comederit, an post horam duodecimam noctis, vel non; poteritne communicare? Sancius *D. 42. à n. 9.* contendit, posse: & probabile reputat Laym. *l. c.* Dian. *p. 3. tr. 4. R. 29.* Sed Sanch. *l. c.* Bonac. *n. 8.* Palaus *n. 9.* & alii rectius negant. Ratio est I. quia expergefactus è somno non potest in indaganda veritate de horis in somno transactis eam diligentiam adhibere, quam potest persistens in vigilia ad inquirendum, num ante vel post mediam noctem biberit, & idcirco non potest etiam prudens iudicium ferre pro sua libertate: si quod enim ferat, remèrè & imprudenter feret, prudenti autem iudicio ad communionem licitè percipiendam non posito, culpâ vacare non potest, qui ad eam accedit. II. Quia præceptum communicandi jejune, ut Garzias *de benef. p. 7. c. 2. n. 18.* apud Sancium *D. 42. n. 7.* tradit,

dit, est negativum, & ideo extra casum necessitatis semper obligat: ergo in casu dubii pro ipso standum est, cum sit in possessione certa; dubius, in incerta. III. quia qui dubitat de jejunio ad communionem prærequisito, dubitat etiam de dignitate ad eandem necessariâ; ergo ne indignè accedat, debet probare, se jejunum esse; cum qualitas non præsumatur, nisi probetur, juxta Menochium *consil. 1. n. 121. & consil. 35. n. 31.* probare autem non potest, qui dubius est. IV. quisque debet probare fundamentum suæ intentionis; aliàs succumbet. *L. Es, qui dicit. ff. de probat. & L. actor, quod asseverat. l. eodem:* fundamentum autem exigendi ab Ecclesia Eucharistiam, est, esse jejunum à culpa mortali in anima, & à cibo potuque in corpore; ergo dum non probat hoc fundamentum, immeritè exigat Eucharistiam. Quando autem media nox incipiat, jam supra *p. 3. n. 522.* dictum est.

145. VII. Possessor bonæ fidei, si post diligens examen adhuc dubitet, num res, quam possidet, sua sit, potest eam retinere: quia possessio illi favet. *Sanch. l. 1. Mor. c. 10. n. 76. & D. 41. Sapius citata. n. 22. Bonac. p. 2. n. 6. Palaus p. 2. n. 12. Dian. p. 4. tr. 3. R. 25. & alii.* Quin & alienare potest. *Sanch. dicto n. 22. Sancius, Palaus ll. cc.* alioqui inutilis & onerosa esset possessio. Ad restitutionem autem, si tandem verus Dominus compareat, non obligatur; nisi instar possessoris bonæ fidei. *Dian. l. c. Sanch. l. 2. Mor. c. 23. n. 86.* Unde si res extet, restituat totam; si consumpta sit, quatenus factus est ditor.

146. VIII. Qui post matrimonium

bonæ fidei contractum, incipit de ejus valore dubitare, neque post diligentem veritatis inquisitionem potest illud dubium depellere; potest uti matrimonio, debitum conjugale tam reddendo, quam petendo: dubium enim superveniens non debet bonæ fidei possessori obesse. *Sanch. D. 41. cit. n. 47. Bonac. de præcept. D. 2. q. 4. p. 7. n. 20. Suar. T. 2. de Relig. tr. 6. de voto. l. 4. c. 5. n. 16. Dian. p. 3. tr. 4. R. 295.*

147. IX. Depositarius, vel Commodatarius, si dubitet, num res, apud ipsum deposita, vel commodata suâ culpâ perierit, non tenetur ad restitutionem; quia cum delictum non præsumatur, sed probandum sit, ipse censetur esse in possessione suæ innocentiae. *Sancius D. 43. n. 11. Sanch. n. 18. Palaus p. 4. n. 4.*

148. X. In dubio non præsumitur, actum aliquem v. g. donationis, legati &c. intervenisse, juxta dicta *n. 130.* Autem de actu constet, potius est, ut validus, quam ut irritus pronuntietur. *Laym. n. 32. ex Glossa L. in contrahenda. ff. de regulis juris.*

149. XI. Qui alteri consilium dedit committendi v. g. furti, homicidii &c. dubitat autem, an alter eo consilio motus fuerit de facto ad illud homicidium &c. tenetur ad restitutionem: quia cum constet de consilio dato, dubium autem sit, an effectus inde fuerit secutus, consulens non est in possessione suæ innocentiae, ac proinde tenetur, & quidem non minus, quam si certò constaret, alterum eo consilio permotum esse.

150. XII. Quando opere jam patratò dubium oritur, an adfuerit consensus vel non; potest homo timoratae conscientiae

tiæ præsumere, se vel omnino non, vel non nisi imperfectè confesisset. Idem est, si post longum tempus oriatur dubium de peccato mortali admisso: quia cum homo sit timorata conscientia, & fuerit etiam tunc, cum hoc vel illud commisit, utique si advertisset, urfisset tam fortiter peccatum commissum, quam nunc urget dubium.

151. XIII. In dubio, an filius sit legitimus, nec ne, confendum est esse legitimum. Dian. p. 4. n. 3. R. 6. hæc enim est nativitas conformior naturæ: & quivis in dubio bonæ famæ possessionem retinere debet: in dubio autem præsumi debet, quod est honestius, ut declarat Baldus in *L. filium, n. 11. ff. de iis, qui sunt sui vel alieni juris*. Vide Palaum p. 5. per totum, ubi n. 1. ait, in dubio, an sit spurius, vel naturalis filius, habendum potius esse naturalem, quia etiam hoc est honestius.

152. XIV. In dubio favendum est pietati, religioni & salutis animarum. Sensus est, semper inclinandum esse in eam partem, quæ magis favet pietati, cæteris paribus; v. g. si puer infidelis, de quo dubitatur, an habeat usum rationis, cupiat baptizari, baptizandus est, reclamantibus licet parentibus; quia hic agitur de æterna salute pueri, cujus potior habenda est ratio, quam juris paterni, adeoque præsumendum, quod usu rationis polleat, & ita baptizandus est. E contra si parentes velint eum baptizari, puer autem, de cujus ratione dubitatur, reclamet, in favorem animæ ipsius præsumendum est, eum usu rationis nondum gaudere, & ex voluntate parentum baptizandus est. Similiter si ægrotus suâ loquelâ destitutus ingemuerit, & nesciatur, an ex dolore corporis,

R. P. Stoz Trib. Panit.

vel ex penitentiâ peccatorum gemitus prodierit, præsumitur, fuisse signum penitentiæ, & absolvitur. Idem fit in aliis dubiis, sequendo istam partem, quæ magis favet v. g. matrimonio, causæ viduarum, pupillorum, Ecclesiæ &c.

153. XV. Beneficiarius, qui ob tenuitatem beneficii dubitat de onere recitandi horas Canonicas, tenetur recitare. Palaus p. 8. n. 11. Dian. R. 25. Certum est enim, eum habere beneficium, & per consequens onus divini officii recitandi illi annexum; dubium autem est, an ab eo ob parvitatem beneficii excusetur; quando autem obligatio est certa, excusatio verò dubia, teneris obedire.

ARTICULUS VI.

De necessitate peccata dubia confitendi.

Difficilis & perardua hæc est quæstio: nec commodiorem habet locum quam præsentem. Ad eam verò planius decidendam, repetenda sunt, quæ supra n. 121. de natura & divisione dubii dixi: ea enim nisi observentur, non poterit dilucida esse & expedita istius difficultatis resolutio. Itaque

154. I. Qui dubitat merè negativè, ita ut nec pro se, nec contra se habeat rationem, potest ab omni onere immunem se reddere: hæc enim dubitatio, cum, ut dixi, sit potius mera ignorantia, non præbet ullum fundamentum decernendi quicquam in alterutram partem: sed sicut temerè & sine causa concepta est, ita etiam sine culpa deponi potest, & iudicium ferri pro immunitate dubitantis: alioqui nimis grave esset onus imposi-

ccc

tum

tum humanæ voluntati, cum nihil facilius sit, quam ejusmodi dubia concipere.

155. II. Qui ita dubitat de peccato commisso, ut ex una parte habeat rationes probabiles & sufficientes ad judicandum, se non peccasse mortaliter; ex altera verò parte habeat alias similes, & fortè probabiliiores ad judicandum se peccasse, non tenetur illud confiteri: conformat enim se iudicio probabili, quod licet. Suar. *de pœnit.* D. 22. §. 9. n. 6. Sanch. *l. 1. Mor.* c. 10. n. 76. Tamb. *in Meth. conf.* l. 2. c. 1. §. 3. n. 9. & alii.

156. III. Qui probabiliter, imò certò scit, se peccasse mortaliter, habet tamen rationes probabiles, se jam confessum esse; & alias probabiles, aut fortè probabiliiores, se non esse confessum, non tenetur confiteri: quia adhuc sequitur iudicium probabile. Coninch. *de pœn.* D. 7. d. 8. n. 68. Tamb. n. 10.

157. IV. qui habet rationes probabiles, se non peccasse; vel scit quidem se peccasse, habet tamen probabiles rationes se jam confessum esse, non tenetur illud confiteri, etsi alias nullas habeat rationes ad judicandum contrarium. Ratio est eadem: quia adhuc operatur nixus ratione probabili, quod, ut sæpius dictum, ad honestatem operis sufficit: nimis enim misera esset conditio humanæ voluntatis, si in suis operationibus moralibus non posset se accommodare iudicio probabili. Tamb. n. 11. Videri etiam potest Dicastillo *de Evch.* D. 9. d. 8. n. 134.

158. Hæc facilia sunt, & satùs clara & expedita. Major difficultas est de verè & propriè dicto dubio, seu negativo seu positivo. Sed eam expediemus modo

præter consuetum nostrum morem scholastico. Itaque

Qui dubitat, an in tali eaque etiam gravi materia peccaverit, communissima inter Theologos sententia est, eum obligatum esse ad peccatum istud, ut dubium, manifestandum in confessione. Et nititur hæc sententia his ferè rationibus. I. est, quia in dubiis nisi possessio favoreat dubitanti, tutior pars est eligenda, ut latè probat Sanch. n. 11. Imò Vasq. & alii, qui eum sequuntur, absolūtè docent, possessionem nemini favere, præterquam in materia Justitiæ: Atqui pars tutior est, ea peccata confiteri; in hac enim nullum est peccatum, in opposita verò fieri potest, ut omittatur id, quod revera erat confitendum. Nec possessio favet dubitanti, etsi etiam extra materiam Justitiæ demus locum possessioni: ergo confessio illius tanquam pars tutior eligenda est. Non favere autem possessionem inde patet, quia præceptum confessionis in eodubio possidet.

159. Verùm hæc ratio non est omnino firma. Potest enim negari præceptum confessionis esse in possessione: neque enim possidet circa peccata dubia, sed circa certa, ut videbimus. Imò si esset aliqua possessio, potiùs esset ex parte hominis, qui ante, quàm dubitaret de commisso peccato, possidebat suam libertatem & innocentiam; & consequenter liber erat ab obligatione peccatum illud confitendi etiam tanquam dubium, & post hanc libertatem & innocentiam solum supervenit dubium: ergo ille cum præsupponatur possidens suam libertatem & innocentiam, potest ejusmodi dubium deponere ex generali.

ralibus principijs & regulis juris jam supra n. 125. allatis: est verò Regula secunda de regulis juris: dubium in meliorem partem interpretandum esse. Reg. II. in 6. In dubio favendum esse reo: Reg. 65. eodem: in dubio meliorem esse conditionem possidentis: sicut hic possidet suam libertatem & innocentiam; & Cap. 6. de jurejur. quisque præsumitur bonus, donec probetur malus. Sicut ergo juxta mentem plurimorum in dubio voti melior est conditio hominis possidentis suam libertatem, quâ per incertum votum spoliari non debet, ita in dubio peccati melior est conditio possidentis suam libertatem & innocentiam, quâ non debet spoliari per peccatum incertum.

160. II. Ratio est: quia illud principium, *melior est conditio possidentis*, solum locum habet, quando dubitans obligaretur ad aliquid excedens sui dubij limites; sicut in votis & debitis Justitiæ: si enim in dubio cogendus esset vovens aut debitor solvere, obligaretur ultra dubium, & sic ejus conditio esset deterior, cum tamen ratione dubij deberet esse melior, supposito, quòd possideat: at in præfenti dubitans non obligatur ad aliquid ultra dubij sui limites; cum tantum teneatur sua peccata fateri sub dubio, quod revera habet.

161. Verùm nec hæc ratio efficax: negari enim potest, quòd, qui cogitur confiteri peccatum dubium, non cogatur ultra sui dubij limites: licet enim juxta receptam sententiam non tenetur confiteri dubium peccatum ut certum, tamen, quia cogitur confiteri dubium, videtur ultra limites sui dubij obligari, hoc ipso, quòd obligetur ad confessionem peccati

dubij re ipsa exhibendam. Nam dubium talis hominis est, an sit omnino immunis à tali peccato, quod nullo modo teneretur confiteri, si veritas rei constaret: unde defacto obligatur ad opus exhibendum, certam videlicet confessionem, quamvis incerti peccati. Itaque ut brevius & clarius prædicti argumenti difficultas dissolvatur, Sicut in alijs debitis ad nihil aliquis teneretur, eo ipso, quòd suam possideat libertatem, & superveniat dubium de obligatione, nisi tantum ad moralem & diligentem prudentiam de dubio depellendo: eâ autem adhuc adhibitâ ad nihil amplius teneretur (aliàs eo ipso obligaretur ultra limites obligationis ortæ ex dubio) quàm ad solam adhibitionem diligentiae prædictæ: ita similiter in nostro casu, si ad aliquid aliud obligaretur, præterquam ad diligens examen conscientiae, obligabitur ultra dubij limites. Quod si dicas, saltem dubium esse certum, atque adeò non esse mirum, quòd postulet certam solutionem confessionis sub dubio: contra enim est; quia solutio confessionis non oritur ex dubio, sed ex peccato: peccatum autem est incertum, an sit re ipsa commissum: solutio autem, id est confessio peccati, quamvis incerti & dubij est actus quidam onerosus, qui re ipsa certò exhibetur, cujus tamen causa incerta est ac dubia.

162. III. Ratio est: quia lex etiam pœnalis & odiosa amplianda est, quando est in favorem animæ, & ad vitanda peccata; ut latè probat Sanch. l. 1. de Matrim. D. 39. n. 5. & l. 3. D. 1. n. 8. ergo etiam lex confessionis, quæ non est pœnalis & odiosa, sed favorabilis, medicamentumque ad omnia peccata præterita post Ba-

ptimum delenda, & futura præcavenda.

163. Sed neque hæc ratio solida est: etsi enim lex non odiosa, & in favorem animæ sit amplianda, non restringenda; id tamen fieri debet intra latitudinem significationis verborum, quibus lex utitur: in nostro autem casu videri posset, verba legis se non extendere ad dubium peccati mortalis; lex enim Concilij Tridentini *Sess. 14.* ubi ex professo de Pœnitentiæ Sacramento *c. 5.* solum loquitur de peccatis, quorum post diligentem excussionem conscientia memoria habetur, & scientia; de dubijs autem nec scientia est, nec memoria.

164. IV. Ratio sumitur ex voluntate Christi: potuit enim Christus Sacramentum Pœnitentiæ ita instituire, ut ad illud non solum peccata mortalia certa, sed etiam dubia deferrentur: quis hoc neget? eum verò hoc Sacramentum ita instituisse, colligitur ex communissimè recepta & usitata praxi fidelium; optimus enim interpret legum est modus & consuetudo, quâ ab omnibus leges illæ fuerunt intellectæ, receptæ & exercitæ. Quibus accedit etiam communis & constans consensus DD. Certè hanc sententiam docuerunt Suar. Valent. Sa, Azor, Salas, Reginald. Sanch, & innumerij alij, quos post alios refert, & sequitur Dicast. *de Euch. D. 9. d. 8. n. 136.* & *de pœnit. D. 9. d. 7. n. 278.* Diana *p. 10. tr. 8. R. 44.* Tamb. *in Meth. conf. l. 1. c. 1. §. 3. n. 17.*

165. Sed auctoritati opponi potest auctoritas. Etsi enim tanto numero Auctorum non sit stipata opposita sententia, sui tamen ipsi non desunt auctores. Nam

Coninch. *de pœnit. D. 7. d. 8. n. 69.* Petrus Marchantius *in trib. sacro. tr. 4. tit. 6.* Caramuel *in Theol. Morali l. 3. d. 4. n. 1478.* Joseph. de Januar. *Resol. mor. T. 1. Resolus. 20. per totam.* Joseph. Martinon, Ferrant, quos refert Tamb. *in addit. ad locum citatum expeditæ confessionis tr. 8. R. 44.* Hi ergo omnes docent, eum, qui dubitat, an in tali eaque gravi materia peccaverit, non esse obligandum ad tale peccatum ad sacrum Pœnitentiæ Tribunal perferendum, quod probabile judicat Laym. *l. 1. tr. 1. c. 5. §. 4. n. 37.* saltem extra articulum mortis.

166. Et ratio potest hæc esse: quia nulla fidelibus obligatio, maxime gravis, est imponenda, nisi de ea legitime, imò, ut Tamb. frequenter inculcat, *evidenter* constet: atqui de obligatione confitendi peccata, de quibus dubium est, an sint commissa, non satis constat, ut vidimus: certè Concilium Trident. *cit. Sess. 14. c. 5.* sic loquitur: *Ex his colligitur, oportere à pœnitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam* (sive scientiam, ne Concilium in & de eadem materia videatur a quovocè loqui: sive malis per Conscientiam intelligere illam, quæ est accusans vel reprehendens) *habent, in confessione recenseri, etsi occultissima illa sint &c.* quibus verbis sic utor. Censendum est, Concilium eo loco, quo ex instituto tradidit doctrinam de Sacramento Pœnitentiæ ejusque materia, sufficienter docuisse fideles: at ibi aperte docet, pœnitentem debere confiteri omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem memoriam habet & conscientiam, vel, ut paulò superius loquitur, scientiam: ergo etiam docuit.

docuit, neminem debere confiteri illa, quorum post diligentem sui discussionem, nec memoriam habet, nec conscientiam seu accusantem seu reprehendentem, aut scientiam. Atqui illorum, de quibus quis dubitat, memoriam non habet, nec scientiam nec conscientiam accusantem seu reprehendentem, ut constat: neque enim ulla accusatio prudenter ab ullo iudicium admitti potest de delicto, de quo dubium est, an sit commissum: ergo &c. Hanc rationem fuse prosequitur Caramuel apud Dian, p. 10. tr. 16. R. 2.

167. Et ideo hec Christus potuerit Sacramentum Poenitentiae ita instituire, ut necesse esset, etiam peccata, de quibus dubitatur, an sint commissa, confiteri: an autem defacto ita instituerit, non est ita certum, ut haecenus putabatur; cum non desint, qui non solum de ea institutione dubitent, sed eandem etiam absolute negent, argumento forti ex Concilio Tridentino proxime desumpto. Ut quid ergo gravemus jugum fidelium? quod alioqui suave est, & leve. Et haec de peccato, cum dubitatur, an sit commissum.

168. Ceterum qui scit, se peccasse, dubitat autem de gravitate peccati, nec potest se saltem probabiliter determinare, teneatur illud confiteri: cum enim constet, eum peccasse, non est in possessione iuxta innocentiam; cum non habeat fundamentum probabile excusationis. Et haec est communis sententia, & forte hoc solum, nec quidquam aliud voluerunt, qui prius tanto numero steterunt pro sententia imponente onus confitendi, cum dubium est, an peccatum sit commissum.

169. Qui scit, & se peccasse, & peccatum, quod admisit, esse grave; dubitat

verò, an sit confessus, num teneatur confiteri, desumendum id est ex ipsa dubitantis conditione. Vel enim semper tuit diligens in confitendo, nec quidquam voluntarie unquam omisit; vel non, sed luride & negligenter se ad proximè imminentem confessionem preparavit. Si I. debet contemnere tanquam irrationabile dubium, & praesumere se confessum esse; neque enim sufficiens ratio dubitandi est, quod non meminisset, cum saepe vix hesternorum, aut etiam hodiernorum meminimus; nec delictum praesumendum sit, sed probandum. Praterquam quod talis non amplius sit in vero dubio, sed in opinione probabili, quam sequi licet. Si II. peccatum illud dubium confitendum est: quia praecipuum est in possessione, cum constet de peccato commisso, & obligatione confitendi: de confessione verò facta non constet: nec probabilis adsit conjectura, dubitantium illum, utpote hominem luridum, & in tam gravi negotio peragendo valde negligentem, peccatum illud aliquando confessum esse.

170. Qui peccatum commissum confessus est ut dubium, postea verò comperit esse certum, jam diu acriter decertant auctores, an talis teneatur postea hoc peccatum iteratò ut certum exponere. Sed ego cum ijs in pugnam non descendo: vasa ergo colligo, & ex acie me subduco. Solum breviter dico, non esse obligationem peccatum illud postea ut certum iteratò in confessione exponendi: fuit enim directè absolutum in priori confessione: hac enim de causa ad eam est delatum; ergo non indiget novâ absolutione: hoc enim commune est omnibus peccatis ritè absolutis, ut non opus sit,

iteratò confiteri, ut nimirum ab ijs directè possimus rursùm absolvi. Et hoc quivis etiam alius, qui sub dubio se de aliquo peccato coram Sacerdote accusavit, facere potest, etiam tunc, cùm tam pœnitens, quàm Confessarius dubitant, an peccatum, quod de reliquo integrè explicatum est, sit mortale vel veniale, reservatum vel non.

ARTICULUS VII.

Regula dirigendi Conscientiam scrupulosam.

Sermo est de scrupulo propriè dicto, qualiter nimirum Conscientia, si scrupulis agitur, dirigenda sit, ut à recto virtutis tramite non recedat.

§. I.

Natura, origo, remedia & indicia scrupulosorum.

171. Nota I. argumentum, ex quo oriri potest scrupulus seu motio animi in partem oppositam illi, de qua firmum habeatur iudicium, subinde esse tanti momenti, ac ponderis, ut ob id meritò iudicetur, improbable esse, quòd antè probabile videbatur, subinde valde leve, neque tanti ponderis, ut animum à sua sententia dimovere valeat: interim tamen tale, ut eum concutiat & anxium reddat de malitia latente fortè in actu. Si priori modo contingat motio, non est propriè scrupulus, solemus tamen quandoque impropria hac scrupuli acceptione dicere, scrupulum injectum esse illi, cui rationibus urgentibus ostenditur, illicitum esse id, quod antè licitum putabat. Si ex po-

sterioris generis argumentis proveniat motio, est & dicitur propriè scrupulus. Reginald. l. 13. n. 111.

172. Nota II. scrupulum propriè loquendo sic posse describi: *Est vana quedam, id est, ex levi, vel nulla ratione oria apprehensio de malitia seu pravitate operis, conjunctum habens metum de eadem & anxietatem in voluntate.* Dixi autem: *apprehensio.* Nam aliqui putant, scrupulum pertinere ad secundam mentis operationem, atque adeo iudicium esse, erroneum quidem illud, & nulla ratione nixum; decepti fortè ex eo, quòd ex errore quoque & dubio idem quandoque oriatur effectus: experimur enim, anxietatem & formidinem peccati oriri in voluntate ex vero dubio aut errore, aut suspitione de malo, vel ejus periculo: ob hunc ergo effectum, quem etiam iudicium in voluntate parere potest, etiam veram dubitationem, opinionem ex levibus fundamentis conceptam, aut errorem vocant scrupulum. Sed non rectè; quia scrupulus potest in intellectu consistere simul cum iudicio de honestate operationis, non item dubitatio, aut iudicium de malitia ejusdem.

173. Nota III. scrupulorum genera esse ferè duo: aliquando enim sunt circa opera præterita examinanda, & dignoscenda; ut circa peccata olim commissã, eorùmque confessionem, vota facta, eorùmque impletionem, officia neglecta & similia; aliquando circa peccata & pericula deinceps cavenda; hæc sunt potissima scrupulosi paroxysmi objecta. Et ideo multi assiduè anxieque apprehendunt, peccatum esse, hoc vel illud facere, dicere, audire, omittere; in omnibus, quæ pro-

proponunt, esse verum; non esse in statu gratiæ. Unde miserè discruciantur.

174. Nota IV. Conscientiam scrupulosam non esse, ut vulgò putatur, ipsum scrupulum paulò antè descriptum, sed iudicium practicum, fundatum in scrupulo, & dictans, quid scrupulo supposito agendum sit, vel non agendum.

175. Nota V. scrupulos ex variis causis oriri. I. ex complexionem corporis redente hominem propensum ad timorem: qualis est frigida, ut apparet in fæminis, & melancholicis; frigus enim constringit, constrictio verò cordis, quæ vergit ad timorem, disponit imaginationem ad facilem propensionem mali futuri, quod est proprium objectum timoris. Unde fit, ut qui timidi sunt & apprehensivi, facile sibi malum imminere ominentur, ubi nullum imminet, atque adeo timeant, ubi non est timor. Reginald. l. 13. c. 11. n. 108. II. ex capitis imbecillitate, aliòve morbo corporis, & melancholicis ac vitiosis humoribus: hi enim, dum cerebrum, & præcipuè eam illius partem, in qua imaginatio residet, replent, inficiunt, & turbant species: unde intellectus in suis operationibus impeditur, & facile malum apprehendit, quod non est: imò quod deterius est, etiam mania, si matu- rè hic fons non obstruatur, oritur. III. Ex malo corporis Regimine, id est, ex immoderata abstinentia, vigiliâ, & aliis indifferetis macerationibus corporis: hæc enim exsiccant cerebrum, ita ut mens turbetur, & scrupuli occasionaliter generentur. Et ideo improbantur in Cap. Non mediocriter. de consecr. dist. 5. Reginald. n. 110. IV. Ex frequenti consortio & societate cum scrupulosis: est enim

scrupulositas morbus contagiosus. Reginald. n. 111. V. Ex librorum Theologicorum, præsertim tractantium de casibus Conscientiæ, minus cautâ lectione. VI. Ex occulta quadam superbia, quæ facit, ut homo iudicio suo adhærescat, ita ut intellectum nolit aliorum consilio vel iudicio submittere. VII. Ex actione scrupulosa sæpius vel aliquoties admisâ: hæc enim suo genio sollicitum reddit eum, qui timidus est, & dum angit, memoriam refricat, & ad similes actus in aliis etiam materiis vicinitatem habentibus inclinat. VIII. Ex suggestionem dæmonis, cujus proprium laqueos & angustias in animam inducere. IX. Ex divina providentia permittente, ut scrupuli excitentur vel in pœnam tepiditatis, aut delicti præteriti, vel ad animum perfectius purgandum, vel ad exercendam vel augendam humilitatem, patientiam, vel ad tollendam peccati consuetudinem &c. neque enim scrupuli tam mali sunt, ut ad nullum bonum servire queant. X. Ex ignorantia, additâ aliquando ingenii perpicaciâ, qua quis agnoscit quidem objectiones contra suam actionem, sed nescit eas solvere. Unde fit frequenter, ut timeatur tanquam peccatum, quod peccatum non est. XI. Ex nimia sollicitudine cavendi omne id, quod potest esse malum. Sicut enim, qui in angusta semita ambulans nimis attentè considerat profundum, in quod labi potest, aut circum se undique acclamari audit (cave! cades) multò magis timet lapsum, quàm loqui timeret: ita qui nimium sollicitus est de cavendo peccato (uti est, qui etiam minima quæque, quæ in hac mortali vita caveri non possunt, sollicitè considerat) phan-

phantasiæ quasi acclamanti (malum adest: cave!) aures suas nimis attentè accommo-
dat, & timore nimio percussus, ne cadat,
periculo cadendi, & contra conscientiam
erroneam peccandi se exponit. Huc spectat
tum nimius, & indiscretus Zelus non-
nullorum, qui puritatem conscientie con-
servandi adeo amantes sunt, ut etiam mi-
nimas quasque culpas perhorrescant, &
maximatum loco ducant: tum etiam ni-
mius & inordinatus DEI timor, quem
aliqui concipiunt ex consideratione seve-
ritatis divinæ Justitiæ in puniendis pecca-
tis, cui timori obnoxius animus variarum
difficultatum objectu tanquam procellâ
perinde agitatur, & cum meticulosus sit,
inania quadam & horrenda spectra sibi
videre videtur. Videri potest Azor T. 1.
l. 2. c. 20. q. 5. Bardi de consc. scrup. c. 3, per
101177.

176. Nota VI. scrupulosam Conscien-
tiam his ferè indicis deprehendi posse &
cognosci. I. Ex pertinacia iudicii, quâ
Doctorem consiliis non acquiescunt: unde
varios consulunt, & fatigant, ac tan-
dem nullius iudicio stant, nisi suo. II. Est
ex levi fundamento frequens iudicii mu-
tatio: unde oritur in agendo inconstan-
tia. Sic v. g. in precibus recitandis ali-
quando decies mutabunt iudicium de
his vel illis verbis non prolatis. III. est,
quod ex priori sequitur, perturbatè agere,
& cæco quodam modo in externis actio-
nibus versari. IV. est, habere reflexio-
nès impertinentes innumerarum circum-
stantiarum. V. est, timere in omnibus
peccatum, & contra sapientum & pro-
prium sape iudicium inquietum esse. VI.
est, nimium angì & turbari inter agen-
dum. Et ideo si quis in una vel pluribus

materiis diversis frequenter, & absque
idoneo fundamento dubitat & angitur,
respectu earum rerum est scrupulosus,
non tamen respectu aliarum, nisi disposi-
tivè: facile enim, qui ita dubiè procedit,
in eum labyrinthum incidet, ut inde se
explicare nequeat, & passim incipiat agi-
tari dubiis. Qui tamen in uno vel altero
casu transeunter habet scrupulum, non est
scrupulosus; hoc enim nomen frequen-
tiam denotat: sicut nec ebriosus dicen-
dus est, aut luxuriosus, qui semel aut ite-
rum se inebriavit, aut turpem actum exer-
cuit. Potest autem aliquis ex peculiari ali-
qua causa circa unum vel alterum obje-
ctum esse scrupulosus & anxius; in reli-
quis tamen minimè timoratus, sed planè
indisciplinatus inveniri: experientia enim
constat, esse quosdam in divino obsequio
negligentes, & sine scrupulo in multis de-
linquere; qui tamen in nonnullis anxie
nimis & scrupulosè agentes, nullum finem
faciunt confessionibus generalibus, & si-
milibus. Ex dictis obiter

177. Patet, scrupulositatem aliam esse
adæquatam; nimirum in omni materia:
aliam inadæquatam, nimirum in certo:
tantum genere v. g. quidam peccant li-
berrimè, & tamen confitentur scrupulo-
sissimè: & quandoque deglutunt came-
los, & excolant culices.

178. Nota VII. Ex scrupulis diversa,
eaque haud levia mala provenire: scrup-
ulosus enim sibi & aliis nocet: Sibi qui-
dem in corpore & animo: corporis enim
valetudinem destruit, vires attenuat; ab-
breviat vitam. In anima verò proveniunt
dubia, angustia, desolationes, perplexi-
tates, desperationes &c. quibus intelle-
ctus ita obnubilatur, ut etiam in meridio

cacu-

cæcuriat, & etiam evidenter certa non ampliùs credat: bona spiritualia insipida fiunt & exosa, ut scrupulosus ineptus redatur ad obsequia, sepeliat talenta naturalia, per quæ alioqui reipub. Christianæ plurimum commodi accedere potuisset: hinc subterfugiunt scrupulosi utilia officia metu committendi peccati: Confessarius nimium vexat pœnitentes, & vicissim hi illum: alii absterrentur ab officio divino, tanquam nimis aspero, in quo vident scrupulosos tam anxie cruciari. Unde Victoria in sua Summa n. 130. ait, scrupulosos infamare Sacramenta, quasi percepta nimis difficilia.

179. His ita prænotatis nonnullæ de re proposita tradendæ sunt regulæ: sed vereor, ut frustra tradantur. Est enim id genus hominum, qui scrupulis agitantur, plerumque ita constitutum; ut vel nullum mali remedium admittant, tribus etiam anticyris non sanandi; vel in ipso remedio novas tricas sentiant, faciuntque. Miseri profectò! si qui ulli; quibus tamen, ut, quantum possumus, profimus, studebimus. Quæ autem præscribemus, servient potissimum scrupulosis timoræ conscientiæ, qui nimirum sunt diligentes, & suæ salutis studiosi, & tam circa præterita, quàm futura torquentur: non autem illis, qui sunt negligentes, & suæ salutis incuriosi, & circa peccata præterita ita cruciantur, ut tamen de cavendis parùm sint solliciti: non enim hi posteriores eodem modo curandi sunt, quo priores. Dividemus autem singula, quæ deinceps dicturi sumus, in suos paragraphos.

Sit ergo porro

R. P. Stez. Trib. Pœnit.

§. II.

Regula pro scrupulosa conscientia in genere.

180. Regula I. Licitum est, contra scrupulos strictè ac propriè sumptos, etsi perleverent, operari. Sanch. l. 1. Mor. c. 10. n. 80. Reginald. l. 13. n. 12. & l. 2. n. 112. Bonac. de pec. D. 2. p. 8. q. 4. n. 5. Palaus tr. 1. D. 4. p. 1. n. 2. Sancius D. 41. à n. 7. & alii: potest enim cum iis consistere iudicium certum de honestate operis; stante autem eo iudicio, stat etiam firma regula honestè operandi. Præterquam quod si ob quodcunque argumentum, quod facit nos formidare de eo, de cuius honestate probabiliter iudicamus, abstinere deberemus ab eodem opere, grave sanè esset & insuave jugum Christi, cum vix unquam de ulla re iudicemus sine formidine oppositi.

181. II. Non solàm licitè potest, sed quandoque etiam tenetur quis contra scrupulos agere. Sancius, Palaus ll. cc. & alii: quia, qui fovet scrupulos, potest multa & gravia mala tam corpori quàm animæ inferre. Non pauca retulimus supra n. 178. præter ea ergo etiam sequentia sunt consideranda. Generale autem malum, quod animæ inferri potest, est peccatum: qui enim scrupulis nimium indulgent, graviter errare, quin & peccare possunt; exponunt enim se ipsos periculo fatuitatis, aut amentiæ, aut alterius detrimenti corporalis; à majori bono, scilicet, gloriâ DEI, quam abundantius promovere possent, si scrupuli non obstarent, vecorditer se sinunt im-

D d d

pediri;

pediri; pacem cordis, jucunditatem animi, filiorum DEI genuinam notam, per summam ignaviam negligunt, & seiplos tanto bono privant; Confessario satis culpabiliter in re non levis momenti inobedientes se exhibent; nec ullo modo refractarii frenati volunt, & judicium submittere, & obsecundare iis, quos loco DEI habere convenit: accusant se de peccatis, quæ peccata non sunt, & ita sacrilegè Sacramentum faciunt irritum: etsi enim unum peccatum tanquam certum adferant, peccant tamen graviter, si se de peccato mortali falsò accusent; non dignè de DEO sentiunt, quem velut tyrannum apprehendunt, de quo sentire deberent in bonitate & simplicitate cordis. Sap. 1. sed neque de Christo Redemptore, & pretioso ejus Sanguine dignè sentiunt; his enim & similibus aliis compluribus offendunt profectò scrupulosi DEUM. Unde ad vitanda tot, nec levia nocumenta poterunt interdum scrupulosi obligari ad spernendos scrupulos; præsertim quando Confessarius aut Pater spiritualis id præcipit. Excusandi tamen ordinati sunt ob eam, quâ laborant, infirmitatem.

183. III. Licitum est, scrupulum propriè dictum, velut aliam tentationem rejicere, & absque ulla alia ratione pro arbitrio deponere, cum liceat contra ipsum agere, nec contineat sufficiens motivum respuendi aliquid, tanquam illicitum, quod aliàs rationabili de causa licitum creditur. Et ideo scrupulosus enim suis scrupulis non disputet, sed rectè contrarium faciat; maximè si accedat exemplum virorum proborum (hoc est eorum, qui &

affectum & judicium rectum habere præsumuntur) & illius auctoritas, cujus se directioni tradidit. Nec refert, quòd ipse argumenta in contrarium solvere nequeat: satis enim est, si credat Doctori gravi, & unius, vel aliorum dictis; & ut dixi, bonorum exemplum videat, & sequatur.

184. IV. Qui dubitat, an sit scrupulosus, potest ac debet Confessario, aut alteri viro docto id asserenti credere. Sanch. l. 1. Mor. c. 10. n. 81. in fine, & idcirco iisdem, quibus alii scrupulosi utuntur, juribus ac privilegiis uti ac frui. Etsi enim certum non sit, quòd scrupulum patiat, sed dubium; ut tamen non peccet contra scrupulum agendo, sufficit, quod sit probabile, esse scrupulum.

185. V. Qui dubitat, an id, in quo hæret, sit scrupulus vel non, potest id ipsum tutò abjicere velut scrupulum.

186. VI. Qui formidinem aut existimationem peccati ex levibus rationibus concipit, potest, imò debet illam deponere: est enim scrupulus.

187. VII. Scrupulosus debet se totum instar pueri committere Confessarii vel alterius viri, & quidem unius tantùm in rebus spiritualibus exercitati judicio regendum; ejus dicta & consilia contra suam scrupulosam conscientiam pro oraculo habere: verè enim scrupulosus, dum turbatur, non est idoneus iudex, & semper se magis implicat. Nec tamen in singulis casibus ad eum recurreret; sed quod in uno casu responsum est, ad omnes similes casus applicabit; seque ipsum resolvere assuescet. Qui verò rem pluribus proponit, quæcumque, qui sibi tandem

dem dicat, quæ ipse coquit, seipsum semper magis impedit & intricat: paratus enim est, non credere, nisi dicenti, quæ optat, aut putat, se capere, & sibi iudicium retinet; cum tamen tutissimè possit, se iudicio sui directoris submittere, & scrupulum ejus iudicio deponere, certus, in eo se non peccaturum, etsi alter fortassis erret. Vide dicta supra n. 100.

188. VIII. Si quis ergo unius viri prudentis, probi ac docti responsum accipit, non debet alios consulere: alioqui affuefaciet animum ad inutiles anxietates diutius fovendas; imò & exponet se periculo peccandi juxta dicta loco proxime allegato, n. 119.

189. IX. Scrupulosus suam credulitatem habeat pro certitudine, pro qua levioribus fundamentis illi opus est, quam cuiquam alteri: quod intellige, quoad favorem & exemptionem ab aliquo onere, v. g. recitandi horas canonicas, confitendi, Sacri audiendi &c.

190. X. Scrupulosus non putet, regulas communes, quæ de eligenda parte tutiore, aliisque rebus similibus traditæ quibusdam solent, sibi esse applicandas, sed potiùs sciat, se regulis quibusdam generalibus & benignioribus, etsi quandoque minùs tutis, uti posse: producamus quasdam in medium, v. g. licitum esse, quamcunque sententiam probabilem sequi relicta probabiliori; probabile esse, quod sapientes viri dicunt; non esse abstinendum ab ijs, quæ viri docti & timorati faciunt, vel quæ alij sine prudentum reprehensione usurpant; vota dubia, an sint emissæ; & præcepta, an sint imposita, non obligare; posse quempiam e-

piicheiâ uti in legibus positivis, hoc est, non peccare eum, qui juxta mentem legislatoris operatur, licet offendat verba legis, nec peccare eum, qui observat legem juxta communem usum & sensum bonorum, licet is sensus videatur laxior; leges civiles defacto vel nunquam, vel certè rarò obligare sub peccato mortali; imò & Ecclesiasticas non frequenter: in audienda Missa ex præcepto, vel recitandis precibus ex obligatione voti vel præcepti satis esse attentionem externam devotam, & ideo quemlibet posse sine peccato gravi distractiones internas etiam voluntarias admittere: ad satisfaciendum alicui obligationi non requiri formalem & expressam intentionem satisfaciendi, modò ponatur ipsum opus injunctum; imò probabiliter etiam illum satisfacere, qui habet expressam voluntatem non satisfaciendi per illud opus, quod nunc facit: v. g. eum, qui audit Sacrum, recitat horas canonicas &c. ex animo non satisfaciendi, sed potiùs repetendi postea idem opus, non teneri repetere, licet velit pro non dictis aut factis habere id, quod dixit aut fecit: jam enim satisfecit legi, nec propria voluntate potest novam sibi legem imponere: nec Ecclesia præcepit aliud, nisi opus externum, de habenda expressa voluntate satisfaciendi suis præceptis nihil sollicita. Interim tamen si quis ita constitutus sit, ut planè nolit implere præceptum, affectu utique (licet non effectu) peccat: is enim actus internus malus est, & deponendus, quia est contra legem naturæ, quâ malum vetatur. His & alijs similibus sententiis scrupulosus putet, sibi licitum esse, uti, idque

tantiò certius ac tutius, quanto etiam non scrupulosi tutiores sunt, si & ipsi iisdem utantur.

191. XI. Cùm scrupuli incidunt, quotiescunque res fert, in aliud tempus differatur discussio, cùm mens turbata jam sit, & rectè judicare non valeat. Neque enim quisquam tenetur, se quolibet tempore examinare; hoc enim nimis grave foret.

192. XII. Non est obligatus homo, quovis tempore facere, quod faceret in articulo, vel periculo mortis constitutus; in eo enim articulo multa fortè faceret, quæ non sunt necessaria, & quæ non expedit facere in vita: quia hâc viâ fatuus fieret, aut in desperationis barathrum præceps iret. Reginald. l. 13. c. 12. n. 124. Laym. l. 1. tr. 1. c. 6. in fine. Bonac. de pec. D. 2. q. 4. p. 8. n. 4. in fine. Sanch. n. 81. Adde, quòd fortassis homo in articulo mortis constitutus teneatur quædam facere, quæ non tenetur in tota reliqua vita; quale est disponere de domo sua per testamentum. Quanquam, ut prædicti monent, etiam in articulo mortis quivis rectè & laudabiliter contemnat scrupulos; sicut iudicium practicum prudenter conceptum licet sequi in vita tempore bonæ valetudinis, ira etiam tempore mortis: neque enim ea circumstantia temporis diversificat iudicium. Bonac. Sanch. ll. cc.

193. XIII. Sciat scrupulosus, cùm dicitur, *bonarum mentium esse, culpam agnoscere, ubi culpa non est*, nomen culpæ vel accipi latius pro quolibet defectu, quem homo in se agnoscere & deplorare potest. Laym. l. 6. vel si accipiatur in

vulgari sensu pro peccato, merum illud, etsi sit indicium bonæ voluntatis, ex se tamen non esse laudabilem, sed certum iudicij scientiæque defectum, ut Navar. in Man. c. 27. n. 285. ex Gersone explicat. Interim tamen nihil omittendum, quod ad salutem procurandam attinet; beati enim sunt illi, qui semper sunt pavidi & timent, ne minus fecerint, quàm debuerint; dummodo in ea re servant prudentiæ moderationem; neque nimium justi sint, ne fortè dum nimium emungunt, eliciant sanguinem.

194. XIV. Attendat, quæ sit probabiliter origo scrupuli. An sollicitudo nimia, & Zelus? superbia? pertinacia? ignorantia & ruditas? & illam statim opprimat. Itaque timidus sentiat de DEO in bonitate & simplicitate cordis, ut non putetur legislator tam rigidus, & nimis durus pœnarum exactor, qui bonæ voluntatis hominibus peccata adscribat, pœnamque decernat, cùm potius onus ejus suave sit & leve: credatque neque DEUM, neque Ecclesiam utpote piam Matrem suis præceptis velle, ut homo ad insaniam redigatur, quod scrupulosum tandem contingit. Vide dicta supra n. 59. & seq. Superbus prudentiæ suæ non nimium confidat, & innitatur: pertinax suum iudicium frangat; rudis & imperitus petat & admittat instructionem, & consilium danti, præsertim Confessario, credat & acquiescat, certus, ut supra n. 187. dixi, se id faciendo practicè bene operaturum, etsi in contrarium aliquid occurrat. Quod si scrupuli orientur ex melancholia, abundantia humorum &c. etiam medicinam adhibeat ad atram bilem.

sem ceterosque humores evacuandos: querat honestas diversiones, occupationem continuam, maximè in activis & studio ferio, quin & conservationem cum claris, & apertis hominibus; fugiat scrupulorum consortium; jejunia, vigiliis, ceterasque immoderatas corporis macerationes vitet, uti & omnem lectionem, quæ sit obnoxia hujusmodi dubitationibus generandis.

195. XV. Scrupulos vertat in remedium, ijs in materia opposita ultrò excitatis, v. g. quòd, nisi deponantur scrupuli, diffidentia in divinam bonitatem oriatur; iudicium proprium parvum, imò pravum meliori præponatur; durities assumatur; tempus & vires perdantur; foveatur amor proprius, superbia & pertinacia &c. Hæc sanè quia culpâ non vacent, facilè hominem DEI timentem inducere poterunt, ut prioribus scrupulis neglectis agat, quod ijs stantibus non fuit ausus. Et hoc est, ut ajunt, clavum clavo pellere; quod tamen si non proffit, inveteratum malum est, quod omnem respuat medicinam.

196. XVI. Cùm recurrunt scrupuli, non expedit, & ideo non debet committere scrupulosus, ut ad Confessarium, vel alium virum doctum ac pium continuo avolet, consilij causâ, (sic enim & se, & illum fatigat non sine scrupulorum augmento) sed potest (& expedit, ut faciat) ipsemet perse, absque ulla necessitate eosdem ad Confessarium vel alium directorem deferendi, operati juxta regulas ab eodem jam præscriptas, aut quas seipsum præscripturum, quales nôrit esse omnes, tum quæ datæ sunt hæctenus, tum adhuc in sequentibus dabuntur. Cer-

tè prudenter se geret ita operando, etsi fortè deprehendat aliquando, se verè malè egisse; malè quidem materialiter se egisse, non formaliter, atque adeo non peccavisse, pro certo & explorato habebit. Atque hoc si quis alius potest (uti revera potest) facere, id scrupuloso multò magis erit licitum, & quandoque etiam necessarium, ne fortè, si aliud faciat, scrupulos non tam depellat, quàm corroborer, & augeat, magno utique suo malo & damno, de quo

197. XVII. Cùm scrupuli exsurgunt, ob eos depellendos non defendat se gestu aut verbis intorquendo scilicet os, movendo aut jactando in omnem partem caput, aut dicendo: *non facio: non consentio, recede diabole &c.* Nil enim hæc digna sunt, nec scrupulorum remedia. Contemnat ergo scrupulos, nec magis eos timeat, quàm magnanimus Hercules sibilum asperis, & animum ad alia convertat, absque ullo gestu. Id quod in alijs quoque tentationibus repellendis facere convenit.

198. XVIII. Hæctenus dicta de scrupulo propriè sumpto sunt intelligenda: nam si scrupulus latè acceptus (sive dubitativus ille sit, sive opinativus) occurrat, nec contemni, nec deponi potest sine ratione: neque eo perseverante semper licitum est agere: sed in eo eventu omnino servanda sunt, quæ in præcedentibus de errore, opinione, & dubio dixi.

§. III.

Regula pro conscientia scrupulosa circa presentia & futura.

199. Regula I. Scrupulosus non tenetur

Ddd 3

netur in agendo adhibere examen & diligentiam valde mediocrem, nec tantam, quantum alij: alioqui jam janua aperta esset augendis scrupulis.

200. II. Scrupulosus nihil debet illicitum aut mortale judicare, nisi primo statim intuitu certo & sine formidine cognoscat esse tale: neque debet ullo modo in longiori earum rerum examine se detinere: sed tanquam certum sibi persuadere potest, securè se credere posse, non esse illicitum vel mortale: cum enim in rebus etiam clarissimis, in quibus nec umbra peccati est, gravem malitiam apprehendat, intolerabile profectò videtur, pro peccato ipsi habendum esse, quod ut tale vanè apprehendit. Bonac. de pec. D. 2. q. 4. p. 8. §. Quintum remedium. Sanch. l. 1. Mor. c. 10. n. 82. Palaus T. 1. rr. 1. D. 4. p. 2. n. 2. Laym, l. 1. rr. 1. c. 6. n. 2. versu 11. & alij.

201. III. Scrupulosus maxime ad se pertinere id putet, quod supra n. 12. & seq. dixi, videlicet neminem peccare, nisi eo tempore, quo operatur, aliquo modo advertat malitiam: imò (quod n. 26. dixi) ut mortaliter peccet, necessarium esse, ut determinatè nôrit & occurrat, malitiam esse gravem: cum enim scrupulosus timorata conscientia etiam umbram peccati horreat, non est ulla ratione credibile, eum rem, expressè cognitam ut moraliter malam, esse profecturum. Et ideo dum scrupulus angit, nec consilium suppetit, potest liberè agere, quod vult, modò certum non sit & evidens, id esse peccatum, & quidem grave.

202. IV. Qui valde scrupulosus est, non debet quidquam mortale judicare,

nisi jurare audeat, id tale esse. Bonac. Sanch. Palaus. ll. cc. Et si in hoc casu contingat, illum re ipsa errare, & aliquid illicitum facere, non tamen peccabit: neque ideo se hoc metu angere debet.

203. V. Inter sensum & consensum magna est discrimen. Si quis ergo sentiat turpem motum aut cogitationem, non continuo damnandus est peccati, dum motus ille rationem prævenit: imò verò neque tunc peccatum est, si, postquam ratio ejus malitiam etiam perfectè novit, molestus sit, & displiceat voluntati: tantum hoc abest, ut etiam sit materia & seminarium magni apud DEUM meriti. Neque refert, eum diutius durare, modò voluntas resistat: neque enim in nostra potestate est, hos motus ita repellere, ut vel statim desinant, vel nunquam amplius, cum desierint, redeant: sicut in nostra potestate est, ijs durantibus non consentire. Quod si tamen voluntas ejusmodi motibus & suggestionibus, cum potest, non resistat, jam ingressa est territorium peccati: & quidem si ratio attentione & consideratione aliarum rerum impediatur, delectatio dicitur subreptitia, nec ob defectum advertentia limites culpæ venialis excedit. Sed hæc diu durare non solet, cum rationem objecto suo quasi exciteret. Si ergo adest plena advertentia, neque tamen voluntas statim contra eam suggestionem insurgit, sed pigritiâ sinit motum illum aliquâ temporis morâ extendi, absque tamen probabili periculo consentiendi, adhuc tantum veniale est, majus tamen vel minus pro ratione negligentia. Sub hæc si accedat plenus voluntatis consensus, jam est peccatum grave: imò etiam

etiam tunc, quando voluntas, cum facile possit, nec ulla causa justa adsit, non consentit quidem, neque tamen etiam dissentit, sed oblectationem, quam advertit, sensui permittit; hoc enim dum facit, consentit interpretative, quod ad peccatum sufficit, ut supra n. 46. dictum est.

204. VI. Scrupulosus, si de facienda Confessione cogitet, id serio perpendat, quod de modo ejus instituendae supra p. 1. n. 7. §. seqq. dixi, satis videlicet esse, cum sincera fidelitate in discutienda conscientia diligentiam medioerem adhibere: summam & exactissimam non esse opus: neque Sacramentum illud, quod in hominis medicinam & solatium institutum est, carnificinam esse oportere; adeoque ipsos scrupulos quandoque excusare posse à materiali Confessionis integritate. Ceterum de nullo alio peccato, quam quod ab ultima Confessione commisit, ad hoc Sacrum tribunal deferendo cogitet.

205. VII. Quotiescunque homini aliquid vel dicere vel agere volenti, quod ab Ecclesiae usu, vel majorum nostrorum sensu non dissonat, quodque in DEI Gloriam tendit, occurrit suggestio, dissuadens illud propositum, adductam vel vanam gloriam vel alterius cujuscumque mali fucata quaedam ratione, tum ad DEUM est elevanda mens, & si quidem dictum illud vel factum ad ejus gloriam spectare videatur, vel certe non esse contrarium; recta adversus ejusmodi cogitationem tendendum erit, & obstrepenti nobis inimico cum S. Bernardo respondendum; neque propter te coepi, neque propter te desinam.

§. IV.

Regula pro conscientia scrupulosa circa praterita.

206. Regula I. Dubia scrupulorum in meliorem partem sunt explicanda; si enim in dubio faveretur libertati possidenti, æquum est, ut idem etiam in scrupulis fiat, Sanch. n. 84. Bonac. §. Tertium est. Si ergo scrupulus occurrat de realiqua praterita, an scilicet consenserit cogitationi turpi, blasphemiae, invidiae &c. scrupulosus, nisi certo ei & absque investigatione constet, non reputet se consensisse, & peccasse mortaliter; imò valde scrupulosus non debet judicare, se plenum consensum dedisse, nisi jurare audeat, se dedisse. Sanch. n. 82. Palaus l. c. ob rationem sup. n. 201. indicatam.

207. II. Si scrupulosus in suis functionibus bene peragendis diligentiam saltem medioerem adhibuit, neque certo, aut rationabiliter scit, se à tali consuetudine defecisse, aut aliquid intermisisse, credat, se suo officio satisfecisse. Unde non confitebitur necessario, nisi ea, quae scit esse, & commissa, & simul mortalia, neque unquam hætenus penitentiae clavibus esse subiecta. Sanch. n. 84. §. seqq. Laym. versu VI. Palaus n. 4. imò & quis alius non scrupulosus hoc potest facere, & expedit. Adde scrupulosum non teneri tale quid confiteri, nisi jurare audeat, ea quae commisit, & fuisse peccata in se, & se plene consensisse, & nunquam confessum esse. Confessiones ergo prateritas non repetet, neque instituet generales: sed ubi semel

semel vel Confessarii vel etiam suo, saltem probabili, iudicio iudicavit, integrè se confessum esse, acquiescet (quod etiam non scrupuloso serviet) ad quod etiam tenebitur: alioqui infamabit Sacrum Pœnitentiæ Tribunal, & vehementer odiosum reddet. Sancius *D. 41. n. 20.* & impiè imò etiam indignè de DEO sentiet, dum apprehendet, eum, etiam suppositâ pœnitentiâ, peccata non remisisse, quod directè repugnat tum Veritati, tum Fidelitati Divinæ. Similiter dum de recitatis psalmis, de administratione Sacramentorum, de prolata v.g. absolutionis forma &c. anxius est & anceps hæret, credat, se ita egisse, & pergat in opere incepto. Fill. *tr. 21. n. 182.* Etsi enim alii contrarium eligere debeant, eò quod præceptum orandi, confitendi; &c. sit in possessione, & ideo ipsis tutior pars eligenda sit, hoc tamen tunc solùm intelligendum est, cum dubium est rationabile, & nulla ipsis probabilis ratio favet: at scrupulosus mera anxietate laborat, nullo fundamento rationabili nixus. Quodsi tamen agarur de præiudicio tertii, seu damno spirituali, & Sacerdos hæsitet, an absolverit, v.g. morti proximum, repetat absolutionem sub conditione vel expressa, vel tacita. Bardi *de Consc. scrupul. c. 6. §. 4. n. 12.*

208. III. Quia tamen scrupulosi sæpe de præteritis peccatis non tam anguntur, quòd putent, se ea non esse confessos, quàm quòd metuant, ne absque sufficienti dolore sint confessi, idcirco sciant, ad Confessionis valorem juxta dicta supra *p. 2. n. 38.* sufficere solam attritionem, etiam eognitam ut talem, seu

dolorem de peccatis ob eorum turpitudinem, metum gehennæ &c. Hunc verò illos habuisse vel habere, vel ipsa anxietas testatur. Neque ut supra *p. 2. n. 13.* dixi, necessarium est, ut dolor ille sit sensibilis, vel valde intensus. Quare nec sensibilius, nec intensius debet quis de peccatis dolere, quàm de morte v.g. matris: sufficit, si ea detestetur ut contraria DEO. Quid verò facilius est, quàm hunc aut similem affectum ex animo concipere: *vellem, nunquam me peccasse, quia DEO displicet: quia penam à DEO infligendâ merui* &c. De proposito emendationis non est scrupulosè metuendum: etsi enim expressum non concipiatur, factis tamen jam includitur in prædicto actu. Stultum igitur est, torquere se, & velle scire, an talem dolorem certò habuerit; an ritè omnia peccata sit confessus, & similia, quæ sine speciali revelatione divina infallibiliter sciri non possunt. Videatur Bresser. *c. 6. n. 66.*

209. IV. Scrupulosus potest sibi peculiariter applicare regulas illas, quas supra pro conscientia maximè verò pro probabili dedi: eæ enim multò magis ipsi fervient, quàm reliquis.

§. V.

Regule pro conscientia scrupulosa, non timorata.

210. Inter scrupulosos reperiuntur nonnulli, qui sunt conscientie minimè timoratae, sed satis laxæ: hi fere nullo unquam circa agenda metu anguntur, sed solùm circa præterita & commissa; iis enim postquam aliquid contra rectam rationem

tionem admiserunt, conscientia statim quasi à tergo instat, & continuo instat importuni monitoris inclamat: quid? & cur hoc fecisti? idque ex proprio suo officio; ejus enim est, accusare & reprehendere: quod maximè ad præterita spectat. Unde dicimur habere remorsum conscientia, id est, agnoscere, nos malè fecisse, peccasse &c. Quia verò hi nondum omnem DEI timorem abjecerunt, (vel leat enim à se DEUM non esse offensum) idcirco valde solliciti sunt de manello, quo sua facta tegere possint, & excusare. Vident enim verò materiam & subjectum culpæ, & ideo timent, angunturque. Felices sanè! si de cavenda culpa æquè ac excusanda laborarent.

211. Ceterum, qui ejusmodi sunt, ferè non habent alias suarum operationum Regulas, quàm reliqui non scrupulosi. Bonac. de pecc. D. 2. q. 4. p. 8. n. 4. Sanch. l. 1. Mor. c. 10. n. 86. & præter eas, timorem DEI, non illum quidem, quem servilem appellant, & habent, qui nisi metus mali, aut gehennæ esset, neque se in officio continerent, neque pluris fortè facerent peccata, quàm crepitum digiti: sed illum, quem filialem vocant, & habent, qui peccata fugiunt, quia timent, ne per ea DEUM offendant, ejusque odium & indignationem incurrant. Hinc qui tales sunt, de præteritis se accusent, & deinceps suometipso discant esse cautiore: & si ita ancipites hæreant, ut nequeant se determinare in alterutram partem, referant, quod egerunt, ut dubium: salva enim tunc res est: neque postea, si animadvertant esse certum, tenentur illud iteratò in Confessione explicare, ut supra n. 170. dixi.

R. P. Stoz Trib. Pœnit.

§. VI.

Regula pro confessario, vel direttore scrupulosi.

212. Is servanda omnino curet ea, quæ hætenus pro remedijs scrupulorum dicta sunt: & insuper ex ijs suas & ipse Regulas sequentes colligat. Regula I. Ante omnia necesse est, ut, qui scrupulosum directurus est, agnoscat eum verè scrupulosum esse: quo deprehenso videat, num idem sit timorata conscientia, vel laxa: unde, & quâ origine hoc malum sit ortum: hoc enim ignorato non possunt non omnia plena esse periculi: ferè sicut si medicus corporalis neque morbum, neque morbi causas & originem sciat, & tamen applicet medicamenta, non potest curatio non esse proximè periculum.

213. II. Curabit, ne in hoc morbo tollendo impatientia succumbat: si enim ulibi forti & constanti patientia est opus, hic sanè est: non enim immeritò Cajetanus alicubi exclamat: vae! vae! Confessario habenti verum scrupulosum.

214. III. Confessarius, vel alius vir doctus dux scrupulosi, gerat se instar oraculi Delphici auctoritative, & resolute respondendo, sine ulla hæsitacione, ne timidiùs loquendo scrupulos augeat: nec responsionis suæ ullam rationem aut probationem adferet. Illi autem omni ita optime scrupulos eximere nòrunt, qui ipsi aliquando ijs agitati sunt. Hac de causa DEUS quandoque viros magnos, ad salutem plurium destinatos, aliquamdiu scrupulis exerceri passus est, ut alios possent juvare: cujus exemplum habemus in nostro P. Jacobo Alvarez, qui post-

E e e

post-

postquam scrupulis, quibus mirum in modum per annos complures vexatus est, liberatus est, quid pro salute animarum egerit, nōrunt, qui ejus vitam legunt.

215. IV. Non solum intra, sed etiam extra Confessionem sæpe non admittat scrupulosum ad aperiendos scrupulos, quos vellet etiam consilij capiendi causā exponere: imò reprehendat, & jubeat, ne scrupulos aperiat: nisi enim hoc faciat, nunquam finem imponet scrupulis, Bonac. de pecc. D. 2. q. 4. p. 8. n. 3. §. addo denique.

216. V. Non permittat scrupuloso Confessiones generales, absque evidenti necessitate; illique persuadeat, ut à peccatorum præteritorum memoria perinde ac à dæmonis suggestionibus abhorreat: non enim hæc tam frequens peccatorum repetitio & recordatio remedium est, sed feminarium scilicet malorum. Cogitationes turpes, infidelitatis, blasphemiarum &c. si semel aut iterum audire velit confessarius, judicans, id ad curationem & consolationem penitentis conferre, id faciat, sed unā persuadeat penitenti, se non in ordine ad Confessionem, sed solum id ad consilium permittere, si non sint certa peccata.

217. VI. Interdum etiam, si quis præter scrupulos nullam aliam ad Confessionem materiam adferat, sine absolutione eum ad Sacram Eucharistiam dimittat.

218. VII. Dubia & hæsitaciones scrupulorum semper in benigniorem partem interpreteur, memor doctrinæ supra traditæ, quod dubia, quæ ab alijs confitenda sunt, à scrupuloso non sint: & dubia, quæ in alijs fortè peccata cen-

sentur, in scrupuloso non præsumantur; interrogationes minutiores, & fortassis pro alijs necessarias ad peccatorum species cognoscendas, non inculcet. Requiritur prudentia Confessoris, ne nimium penitentem torqueat alijs & alijs interrogationibus minutissimis, sciens, quod nunquam ita exactè illum examinabit, ut ab alio doctiori non possit ulterius interrogari: sicut etiam ex parte penitentis prudentia requiritur, ne se in examine conscientiarum nimium vexet, sed humano examine sit contentus: quod cum etiam ad non scrupulosos pertineat, quid non de scrupulosis dicemus?

219. VIII. Promittat, se pro eo, si obsequatur, ad DEI tribunal responsurum, quod nonnunquam (sed non temerè) faciunt exercitati & spirituales Superiores pro conditione, & necessitate Personarum.

220. IX. Eò inducat scrupulosum, ut animo sit paratus ad parendum cæcæ obedientiæ, vel saltem ad conandum ita parere: quod si non faciat, pro incurabili illum habeat.

221. X. Eum DEO sæpe commendat; erigat animo, interdum etiam paulò asperius reprehendat, & dimittat, si quando consilio dato nolit acquiescere.

222. XI. Si quando inciderit in scrupulosum laxæ conscientiarum, eum ad timorem DEI, ad frequentes item Confessiones & Communiones adducat. Interim tamen, si verè scrupulosus est, non est cum illo tam severè, quàm cum alijs agendum, sed regulæ prædictæ cum eodem benevolè & prudenter sunt observandæ: alioqui facilè propter molestiam, quam etiam eiusmodi scrupulosus sentit, & pro-

& propter laxam conscientiam, quâ laborat, omnem confessarij curationem fugiet, peribitque.

223. Sed enim quia mentionem conscientiae scrupulosæ & laxæ fecimus, placeat pauca adferre, quæ faciant ad indicandum discrimen inter scrupulosum & laxum. Itaque

XII. Indicia illa ex varijs desumuntur. Et I. quidem ex comparatione aliorum hominum: qui enim spernit, & pro nihilo habet, quæ alij prudentes & boni viri communiter sibi religioni ducunt, laxus est: qui verò timet, quæ alij flocci faciunt, scrupulosus. II. Ex credulitate vel incredulitate: qui enim concionatoribus non credit, eorum reprehensiones, ut immodicas exaggerationes spernit: laxus est: contra qui confessarijs, aut alijs viris doctis ac bonis, factum excusantibus non credit, scrupulosus. III. Ex interrogationibus: qui enim proprio confitens iudicio procedere solet, non adeò doctus, nemine consulto, laxus est: qui verò in rebus etiam claris dubitat, sibi que difficilibus alios atque alios identidem consulit, scrupulosus. IV. Ex modo confitendi: qui enim non satis accuratè speciem & numerum peccatorum exprimit, laxus est; qui verò hæsitanter,

perturbatè, dubiè &c. confitetur, idem sæpius repetens, sibi nunquam satisfaciens, scrupulosus. V. Ex modo agendi: nam præcipitanter & inconsideratè progredi in rebus incertis & periculosis, indicium est laxitatis; contra non acquiescere probabili doctrinæ Theologorum, sed semper evidencias & demonstrationes quærere, est indicium scrupulositatis. VI. Ex modo orandi. Nam qui velociter & vagè præscriptas preces deproperat, sæpius interrumpendo, circumspiciendo, colloquendo &c. laxus est: qui verò anxie precatur, sæpius subsistit, eadem repetit, scrupulosus. Præter has conscientias datur alia, nimirum Timorata, cujus differentiam à ceteris facilè colliges ex dictis.

224. XIII. Sunt & alia scrupulorum remedia, quæ Spiritus Sanctus docebit; sine cujus gratia neque remedia hæc, neque consilia scrupuloso sunt profutura. Jam verò hæc, quæ hætenus pro Instructione Pœnitentium, velut Reorum, ad Sacrum Fori interni Tribunal accommo diximus, sufficiant ad majorem illius *Agni immaculati*, qui suo nos pretioso sanguine à peccatis lavit, & eripuit à ventura ira, gloriam & honorem.

P. S.

Trib
Poeni
E

[Faint, mostly illegible text in two columns, likely bleed-through from the reverse side of the page.]